

K šedesátým narozeninám soudruha akademika Jiřího Kořátka

Dne 2. řijna 1959 oslaví šedesáté narozeniny I. místopředseda Československé akademie zemědělských věd a místopředseda odboru zemědělské ekonomiky ČSAZV soudruh akademik Jiří Kořátka.

Celý život soudruha Kořátka je nerozlučně spjat s bojem naší dělnické třídy, s bojem za upevňování svazku dělníků a rolníků, s bojem za vítězství socialistických výrobních vztahů na vesnici.

Soudruh Kořátka se narodil v Turnově v rodině nižšího státního úředníka. Oba jeho rodiče byli pokrokového smýšlení a jejich výchova zcela nepochybně významně přispěla k utváření politického profilu soudruha Kořátka. Jeho otec byl nejprve členem strany realistické, později strany sociálně demokratické a nakonec pevně zakotvil v řadách členů Komunistické strany Československa. Pokrokového smýšlení byla i matka soudruha Kořátka.

Po vystudování reálky v Turnově zahájil soudruh Kořátka studium na Vysoké škole zemědělského a lesního inženýrství v Praze, které v r. 1922 s diplomem inženýra agronomie úspěšně dokončil.

Již v průběhu studia vstoupil dvacetiletý Kořátka do řad sociálně demokratické mládeže, později do mládeže sociálně demokratické levice.

V r. 1921 se stal předsedou Ústředního výboru Svazu komunistické mládeže. Aby mohl dokončit své vysokoškolské studium, vzdal se na nějaký čas politické činnosti a po skončení vysokoškolského studia odešel pracovat na Státní pozemkový úřad v Praze, v němž pracoval po dobu deseti let. V tomto období obnovil svou politickou činnost a vstoupil v roce 1931 znovu do Komunistické strany Československa. Buržoazní republika však netrpěla ve svém aparátě komunisty. Kořátka byl proto za svou politickou činnost z treštu přeložen na Slovensko a později na tehdejší Podkarpatskou Rus. A když ve své politické činnosti neustal, přišel v roce 1932 o své místo ve Státním pozemkovém úřadě. Pracoval pak nějakou dobu jako redaktor komunistického časopisu „Odboj pracujícího venkova“ a později jako redaktor „Rudého práva“; jako instruktor tehdejšího prvního kraje KSČ působil zejména v okrese Kolín.

V třicátých letech začala nesmírně vzrůstat mezinárodní autorita Sovětského svazu, v němž pracující lid celého světa viděl jedinou pevnou baštu boje proti rostoucímu fašistickému nebezpečí, záštitu míru a socialismu. Naši pracující začali organizovat Svaz přátel SSSR. Bylo jen logickým dovršením dosavadní politické činnosti soudruha Kořátka, kterého svého času právě láska k Sovětskému svazu přivedla do řad dělnického hnutí, že se stal v roce 1934 generálním tajemníkem Svazu přátel SSSR a že v této funkci setrval až do fašistické okupace. Jsa stíhán zatykačem, který na něj byl vydán na příkaz fašistů, skrýval se soudruh Kořátka v Praze, a pak odešel na příkaz strany přes Polsko ilegálně do Sovětského svazu, kde pracoval od roku 1939 až do vypuknutí války v roce 1941 v ministerstvu zemědělství SSSR, pak v komunistické Internacionále a v československém odboji. Až do května 1945 působil jako

zemědělský redaktor a rozhlasový hlasatel a spolupracovník v Moskvě vycházejících „Československých listů“.

V květnu 1945 je soudruh Kofátka jmenován přednostou odboru pro pozemkovou úpravu ministerstva zemědělství a je v této své funkci v čele lidově demokratické pozemkové reformy. Po únoru 1948 se stává přednostou družstevního odboru a je jmenován náměstkem ministra zemědělství. Se jménem soudruha Kofátka je tudíž nerozlučně spjata realizace pozemkové reformy a zakládání a první mohutný rozvoj jednotných zemědělských družstev. V těchto svých funkcích soudruh Kofátka prokázal schopnost aplikovat tvůrčím způsobem marx-leninské učení o agrární a rolnické otázce v podmínkách lidově demokratického Československa.

Rozvíjející se socialistické zemědělství vyžadovalo nové organizátory socialistické zemědělské velkovýroby — zemědělské ekonomy. Proto v září 1951 přechází soudruh Kofátka z hospodářského úseku na pedagogickou práci, stává se vedoucím katedry zemědělské ekonomiky a později děkanem fakulty ekonomiky a organizace socialistického zemědělství a profesorem Vysoké školy zemědělské v Praze.

V lednu 1953, kdy byla založena Československá akademie zemědělských věd, stává se soudruh Kofátka jejím dopisujícím členem. V roce 1956 je mu udělen titul doktora ekonomických věd, je zvolen akademikem a I. místopředsedou Akademie. Mimoto byl akademik Kofátka zvolen v roce 1957 členem Německé akademie zemědělských věd. V těchto funkcích pracuje dosud a vede Kabinet pro studium ekonomických podnětů rozvoje socialistického zemědělství ČSAZV, který se v současné době zabývá zejména otázkami ekonomické účinnosti investic v zemědělství a studiem nových pokrokových způsobů odměňování práce v jednotných zemědělských družstvech. Školí několik vědeckých aspirantů, z nichž někteří již obhájili titul kandidáta ekonomických věd, je členem vědecké rady Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky a vědecké rady Vysoké školy zemědělské v Praze a členem několika redakčních rad.

Vedle těchto funkcí pracuje v Ústředním výboru Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, ve Svazu československo-sovětského přátelství a je lektorem Ústředního výboru Komunistické strany Československa.

V uznání jeho práce byl mu udělen Řád republiky, Řád Vítězného února I. stupně, za svou činnost v odboji byl vyznamenán sovětskou medailí „Za zásluhy ve Velké vlastenecké válce“ a československou válečnou medailí. Mimoto je nositelem bulharského řádu Alexandra Něvského a polského řádu „Polonia restituta“.

Žurnalistická, propagandistická, vědecká a pedagogická činnost soudruha Kofátka je neobyčejně rozsáhlá a mnohostranná a lze ji rozdělit na dvě období. V prvním období — předválečném — převládají práce, netýkající se bezprostředně zemědělské problematiky a na období poválečné, v němž převládají práce z oboru zemědělské ekonomiky a politiky.

Prvním větším vědeckým dílem soudruha Kofátka je práce „Koloniální politika“ (1936 — 300 stran). Jde o práci historickoekonomickou. Autor v ní na základě studia zahraničních pramenů líčí historický proces prvotní kapitalistické akumulace, vliv zámořských objevů a rozvinutí světového obchodu na přechod od feudalismu ke kapitalismu, výboje prvních koloniálních velmocí — Španělska a Portugalska i samostatných států Latinské Ameriky a rozvoj britské a francouzské koloniální říše a zabývá se podrobně ekonomikou jednotlivých anglických kolonií. Opíraje se o Marxě, odhaluje příčiny postupného vzniku rozporů mezi koloniálními velmocemi jako základu příštích imperialistických válek. Ukazuje na opožděný boj německého imperialismu o kolonie, na imperialistický výboj fašistické Itálie do Habeše, líčí vznik rozporů mezi hlavními koloniálními velmocemi v oblasti Tichomoří a ukazuje na úlohu Číny, na zrádcovskou úlohu Kuomintangu a vznik lidově demokratického

hnutí. Celá práce je marx-leninským výkladem koloniální politiky, ukazuje, jak imperialismus sám rodí rozpory, které vedou ke vzniku koloniálních revolucí jako součásti světové proletářské revoluce.

Dalšími většími pracemi z předválečného období jsou práce „Zemědělství SSSR“, „Zahraniční politika SSSR“ a „Zeměpis SSSR“. Tyto práce (1936—1937 — každá v rozsahu 60—70 stran) byly součástí rozsáhlé monografie o Sovětském svazu a byly svým obsahem i charakterem v tehdejší době pracemi průkopnickými. Práce „Zemědělství SSSR“ byla první vědeckou studií o sovětském zemědělství, vydanou u nás, a pokud je mi známo, ani v Sovětském svazu nebyla do té doby podobná práce v tak dokonalé formě vydána. Tato práce byla pro nás jediným rozšířeným zdrojem informací o socialistickém zemědělství, jehož vývoj líčí až do prvních dvou let druhé pětiletky — od agrárního programu bolševiků přes dekret o půdě, přes období válečného komunismu a NEPU až k první pětiletce a prvním dvěma letům druhé pětiletky. Jejím prostřednictvím měli naši pracující možnost seznámit se s ekonomikou jednotlivých typů socialistických zemědělských závodů, se vzorovými stanovami artělu a se změnami v třídní struktuře sovětského zemědělství.

V díle „Zahraniční politika SSSR“ soudruh Kofátka líčí vývoj mírové zahraniční politiky SSSR od Dekretu o míru přes postupné uzavírání mírových smluv se sousedními státy, úlohu Sovětského svazu v Lize národů, historii vývoje československo-sovětských zahraničních styků a zabývá se postojem Sovětského svazu při řešení dílčích problémů světové politiky v předválečném období.

Práce „Zeměpis SSSR“ podává ucelený obraz o hospodářské geografii Sovětského svazu.

Do svých prací z poválečného období vtělil soudruh Kofátka zkušenosti ze své hospodářskoorganizační činnosti na ministerstvu zemědělství. Dílo „Zemědělská osídlovací politika v pohraničí“ (Orbis 1946) je původní vědeckou studií, v níž autor analyzuje hospodářskou situaci po roce 1945 v našem pohraničí, zdůvodňuje funkci systému národních správ, líčí způsob osídlování pohraničních oblastí a jeho výsledky. Na podkladě této práce obdržel soudruh Kofátka titul doktora technických věd na Vysoké škole zemědělské v Praze.

V práci „Pozemková reforma v ČSR“ (1949, 35 stran) odhalil autor pravou podstatu buržoazní pozemkové reformy, která sloužila k oklamání pracujících rolníků, dala vznik nové třídní vrstvě na naší vesnici — zbytkovým statkářům, vehnala rolníky do spárů agrární buržoasie, jejíž panství na venkově neobyčejně upevnila. Na druhé straně soudruh Kofátka na základě rozboru konkrétních statistických údajů prokazuje, jaký prospěch přinesla pracujícím rolníkům pozemková reforma, provedená lidově demokratickým státem.

Obě výše uvedené vědecké práce jsou cenným pramenem pro studium zemědělské politiky lidově demokratického státu v prvním období jeho existence.

Vznik socialistických výrobních vztahů v našem zemědělství je soudruhem Kofátkem zpracován v další rozsáhlejší práci „Neue Wege der tschechoslowakischen Landwirtschaft“ (Orbis 1951 — 76 stran). Jde o první práci tohoto druhu u nás, v níž autor rozebírá situaci našeho zemědělství v roce 1951, nutnost, smysl a současný stav socialistické přestavby celého národního hospodářství a zvláště zemědělství. Práce obsahuje mnoho původních číselných údajů o vývoji československého zemědělství od r. 1945, je dokladem hlubokých znalostí autora v oboru politické a hospodářské problematiky přechodného období a prokazuje nezbytnost přechodu od zemědělské malovýroby k socialistické velkovýrobě, jejíž první úspěchy a další úkoly dokumentuje.

Práci „Třicet let zemědělství v SSSR“ (Orbis 1947 — 87 stran) navazuje soudruh Kofátka na svou předválečnou studii o sovětském zemědělství a líčí jeho vývoj v ob-

dobí Velké vlastenecké války a úsilí sovětských kolchozníků o odstranění ohromných škod, způsobených v zemědělství hitlerovskými okupanty.

Vedle zmíněných nejdůležitějších a nejrozsáhlejších prací je akademik Kofátka autorem vysokoškolských skript o vzniku a vývoji socialistického zemědělství v SSSR a u nás, autorem řady přednášek, vědeckých studií a statí a několika set článků propagandistického charakteru. Již tento stručný výčet svědčí o neúnavné pili a energii autora, o jeho velkém rozhledu a mnohostranné erudici. Jeho práce jsou psány jasným, logickým stylem, jsou formulačně a stylisticky dokonalé.

Svých šedesátin se akademik Kofátka dožívá v plné svěžesti. To nás opravňuje k předpokladu, že nás překvapí ještě řadou dalších cenných prací. Přejeme mu proto při této příležitosti hodně zdraví, aby i nadále a ještě dlouho dával své bohaté zkušenosti ve prospěch rozvoje zemědělské ekonomické vědy a socialistického zemědělství.

Dopisující člen ČSAZV inž. Ladislav Sobotka

Otázky tvorby cen zemědělských výrobků

Вопросы образования цен на сельскохозяйственные продукты

Probleme der Bildung von Preisen für landwirtschaftliche Produkte

Kandidát ekonomických věd Jaroslav DUPAL

Výzkumný ústav národohospodářského plánování, Praha

Inž. Josef BARTŮNĚK

Státní úřad plánovací, Praha

Nutnost prohloubení zboží vztahů mezi městem a vesnicí v období zakončení socializace vesnice

V oblasti účinného využití socialistických výrobních vztahů v zemědělství nabývají v současné době zvlášť velké důležitosti otázky správných forem hospodářského svazku mezi městem a vesnicí a především otázky cen zemědělských výrobků.

V podmínkách zboží výroby vyjadřuje hospodářský svazek hodnotové vztahy mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství. Současně však je větší nebo menší část ekonomických vztahů vyňata z bezprostřední směny mezi městem a vesnicí. Základem vztahu mezi městem a vesnicí jsou však v přechodném období i za socialismu zboží vztahy. Proto si proporcionální rozvoj zemědělství a ostatních odvětví národního hospodářství vyžaduje, aby hospodářský svazek se stále více uskutečňoval v takových formách, které by umožňovaly stále účinnější využití cen a ostatních forem zboží výroby.

Ke zdůvodnění uvedené téze bude třeba alespoň velmi stručně věnovat pozornost otázce dělení hospodářského svazku na výrobní a tržní svazek.

V ekonomické literatuře se dlouhou dobu tradovalo dělení hospodářského svazku na výrobní a tržní svazek v tom smyslu, že obě tyto formy byly stavěny proti sobě, jako by jedna druhou zcela vylučovala. Takovéto chápání hospodářského svazku bylo sice již dříve některými ekonomy kritizováno, avšak správné názory převážily teprve v současné době.

Podstatu chybných názorů by bylo možno krátce shrnout takto: výrobní svazek byl chápán jako vyšší forma svazku nikoliv proto, že spojoval průmysl a zemědělství po linii výrobních prostředků, nýbrž proto, že výrobní prostředky, dodávané do zemědělství, nebyly prodávány a kupovány. Tržní svazek byl chápán jako nižší forma svazku, nikoliv proto, že šlo o spojení po linii spotřebních před-

mětů, nýbrž proto, že šlo o spojení trhem, tedy o spojení, které mělo zboží charakter. *)

Takovéto stavění výrobního a tržního svazku proti sobě muselo objektivně nutně vést k podceňování významu zboží vztahů mezi městem a vesnicí.

Stavění jedné části svazku proti druhé je však teoreticky nesprávné a má nepříznivé důsledky v tom, že nabádá k nedostatečnému využívání forem zboží výroby a že není věnována dostatečná pozornost maximálnímu využití principu hmotné zainteresovanosti. Teorie o výlučnosti obou forem svazku pomáhala i k nesprávnému hodnocení skupinového vlastnictví a vedla k mylným závěrům o cestách jeho překonání.

Soudruh N. S. Chruščov na XXI. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu vyjádřil podstatu otázky takto: „Jestliže se ještě v nedávné minulosti u nás projevovalo zaostávání v řadě zemědělských odvětví, nebylo to proto, že kolchozní forma brzdila rozvoj výrobních sil, ale proto, že bylo špatně využíváno možností a předností, které kolchozní zřízení skýtá.“

Protože podstatě skupinového vlastnictví odpovídá zboží výroba, vyžaduje rozvoj skupinového vlastnictví nikoliv administrativní omezování tržních vztahů, nýbrž jejich rozšíření a upevnění. Uskutečňuje-li se hospodářský svazek v podmínkách zboží výroby, musí se postupně tržní vztahy stát základem hospodářského spojení města a vesnice, a to jak po linii spotřebních předmětů, tak po linii výrobních prostředků.

K nahrazení jedné forem hospodářského svazku jinými formami nedochází ovšem nahodile, nýbrž jen tehdy, existují-li objektivní možnosti pro další rozšíření a upevnění zboží vztahů mezi městem a vesnicí. V období, kdy ještě nedošlo k podstatným změnám ve výrobních vztazích na vesnici, tj. kdy převládá soukromá malovýroba a družstva jsou ekonomicky neupevněná, mohou existovat jen takové formy hospodářského svazku, kdy stát pomocí značného přímého (netržního) ovlivňování výroby může nejúčinněji zajistit přechod vesnice k socialismu. Tyto formy hospodářského svazku mají však jen dočasný charakter. Jakmile však proces socializace vesnice je v podstatě dokončen, základní masa družstev se politicky i ekonomicky upevnila a průmysl je schopen zásobovat družstva v dostatečné míře potřebnými výrobními prostředky, musí nezbytně dojít k prohloubení zboží vztahů mezi městem a vesnicí. **) Z tohoto hlediska se chceme zabývat i otázkou změn v systému výkupu zemědělských výrobků a tvorbou cen zemědělských výrobků.

Obecné zásady tvorby cen zemědělských výrobků

Socialistický stát při stanovení cen zboží směřovaného mezi průmyslem a zemědělstvím musí vycházet ze dvou hledisek:

a) z třídních vztahů ve společnosti,

*) Přitom je třeba podotknout, že v rámci tržního svazku se uskutečňovala i směna částí výrobních prostředků dodávaných do zemědělství, jako např. jednodušší stroje, nákladní automobily, osiva a hnojiva. Na druhé straně se v rámci tržního svazku uskutečňoval i výkup zemědělských surovin. „Výrobní svazek“ tedy nevyčerpával plně vzájemnou výměnu výrobních prostředků a „tržní svazek“ byl naopak širší, než pouhá směna spotřebních předmětů.

**) Přechod k novým formám hospodářského svazku závisí v konkrétních podmínkách nejen od nastolení a upevnění socialistických výrobních vztahů na vesnici, nýbrž od mnoha dalších vlivů celkové ekonomiky a politiky. Ovšem objektivní předpoklady v samotném zemědělství pro uskutečnění těchto změn jsou již tím vytvořeny.

b) z materiální zainteresovanosti zemědělských výrobců (družstevníků a soukromě hospodařících rolníků) na růstu zemědělské výroby a na snižování nákladů na jednotku produkce.

Směna výrobků mezi městem a vesnicí je v podstatě směnou určitého množství společensky nutné práce vynaložené dělnickou třídou za určité množství společensky nutné práce vynaložené rolnictvem. Nemá-li být jedna z těchto tříd poškozena, musí být na základě správné ekvivalence tato směna uskutečňována.

Tato ekvivalence, ve vzájemné výměně činností mezi dělnickou třídou a rolnictvem však neznamená, že nedochází k přečerpávání prostředků z jednoho odvětví do druhého. Překonávání zaostávání zemědělství přímo vyžaduje, aby dělnickou třídou byly vkládány dodatečné prostředky z průmyslu do zemědělství. Ve zvláštních podmínkách, např. jestliže je nutno za velmi krátkou dobu uskutečnit socialistickou industrializaci, může objektivně nutně docházet k dočasnému přečerpávání prostředků ze zemědělství do průmyslu.

Ekvivalence ve směně se uskutečňuje za socialismu nejenom prostřednictvím cen, ale i v oblasti znovurozdělování v peněžním a naturálním vyjádření.

Teoreticky je možné si představit, že zásada ekvivalence se uskutečňuje přímo prostřednictvím cen. V tomto případě by se souhrn cen zemědělských výrobků rovnal souhrnu hodnot, a rolnictvo by přispívalo na potřeby celospolečenské reprodukce určitým podílem. Bylo by tomu např. v podobě daně, kterýžto podíl by opět obdrželo zpět v různých formách společenské spotřeby. Potřeby rozšířené reprodukce jednotlivých zemědělských závodů a zemědělství jako odvětví by byly hrazeny přímo a zcela z realizace tržní produkce a naturálních fondů.*)

Tato jednoduchost ve vztazích mezi dělnickou třídou a rolnictvem je však jen zdánlivě výhodná, ale ve skutečnosti úkolům socialistické výstavby a přestavby zemědělství nevyhovuje.

Uskutečnění zásady ekvivalence jen prostřednictvím cen by brzdilo jak proces socializace vesnice, tak upevňování a rychlý rozvoj družstev.

Socialistický stát uskutečňuje ekvivalenci mezi městem a vesnicí a zajišťuje hospodářský a politický svazek mezi dělnickou třídou a rolnictvem nikoliv jen prostřednictvím cen, což ovšem znamená, že zásada ekvivalence je v cenách narušována. Avšak odchýlení cen zemědělských výrobků od hodnoty je v podmínkách socialistických výrobních vztahů nejen možnou, ale i vhodnou formou využívání působení zákona hodnoty v souladu s působením ekonomických zákonů socialismu. Socialistický stát se tímto způsobem může diferencovaně podílet na reprodukci v zemědělských závodech, tj. usměrňovat a ovlivňovat ji tak, aby byly zvýhodněny socialistické zemědělské závody, co nejrychleji vytvářena materiálně technická velkovýrobní základna družstev a zaváděny a upevňovány socialistické principy hospodaření v družstvech.**)

Prostřednictvím cen zemědělských výrobků, které jsou záměrně stanoveny tak, aby se stát mohl podílet na reprodukci v zemědělských závodech, dochází tedy k prvotnímu rozdělení nově vytvořené hodnoty u soukromě hospodařících rolníků a v družstvech.

Jako důsledek prvotního rozdělení nově vytvořené hodnoty v družstvech vzniká důchod státu a čistý důchod družstev.***)

*) Pro jednoduchost prozatím abstrahujeme od otázek diferenciální renty.

**) Odchýlení cen od hodnoty je v podmínkách socialismu plně odůvodněno. Současně však pro konkrétní podmínky je vždy dána míra tohoto odklonu. Zásadně platí, že příliš velký odklon ceny od hodnoty (který může být dočasně odůvodněný) působí negativně na rozvoj výroby a využívání principu hmotné zainteresovanosti a v tom se projevuje objektivní charakter působení zákona hodnoty.

***) Dále budeme uvažovat a hovořit jen o vztazích mezi státem a družstvy.

Prvotní rozdělení nově vytvořené hodnoty v družstvech není konečným rozdělením. Část vytvořeného nadvýrobku obdrží socialistický stát na základě znovurozdělení čistého důchodu družstev a důchodů družstevníků prostřednictvím daní, úroků, pojistného atd.

Vysvětlení, proč stát používá všech těchto forem rozdělení a znovurozdělení čistého důchodu družstev a důchodů družstevníků, tkví ve zvláštním postavení družstevníků jako dvojích vlastníků. Část nově vytvořené hodnoty připadá družstevníkům na jejich osobní spotřebu, část nově vytvořené hodnoty se podílejí jako skupinová vlastníci na tvorbě družstevních fondů a část se podílejí jako všelidová vlastníci na tvorbě celospolečenských fondů. Družstevníci jako všelidová vlastníci se podílejí nejen na tvorbě, ale i na rozdělování celospolečenských fondů. Stát se zúčastní na uskutečňování reprodukce družstev a kromě toho se družstevníci podílejí na bezplatné společenské spotřebě (školství, léčebná péče, komunikace apod.).

Prostřednictvím cen zemědělských výrobků se tedy uskutečňuje prvotní rozdělení nově vytvořené hodnoty v zemědělských závodech. Konečné rozdělení a ekvivalence ve směně mezi městem a vesnicí se uskutečňuje teprve poté, kdy došlo ke znovurozdělení nově vytvořené hodnoty v celospolečenském měřítku.

Působení zákona hodnoty a cenová tvorba zemědělských výrobků nabývá zvláštního charakteru, jaký neměly v žádném dřívějším společenském řádu; charakteru ekonomického zákona zajišťujícího a vyjadřujícího neantagonistický ráz tržních vztahů v socialistické společnosti.

Při tvorbě cen zemědělských výrobků musí socialistický stát počítat s využitím působení zákona hodnoty na trvalý rozvoj a zefektivnění zemědělské výroby.

Této zásadě nejlépe odpovídají pevné ceny zemědělských výrobků, protože umožňují, aby zemědělci mohli zvyšovat své důchody na podkladě růstu výroby. Za kapitalismu živelné působení zákona hodnoty způsobovalo, že drobní rolníci často vyrobili více a přesto obdrželi méně za realizované výrobky, než v předcházejícím roce. Bylo tomu tak proto, že rolníci se nemohli pružně přizpůsobovat pohybu cen.

Pevné ceny zemědělských výrobků umožňují využívat principu dlouhodobé hmotné zainteresovanosti a vnášejí stálost do ekonomických vztahů mezi družstvy a státem. Nelze si ovšem pevné ceny představovat jako jednu provždy dané. Je-li základem ceny hodnota, musí cena v určitých časových obdobích sledovat pohyb hodnoty. Při růstu společenské produktivity práce v zemědělství musí dříve či později klesat i cena zemědělských výrobků. V opačném případě by ceny přestaly kladně působit na růst výroby a snižování nákladů a kromě toho by jednou provždy stanovené ceny zemědělských výrobků bránily snižování maloobchodních cen. Celkové úpravy cen zemědělských výrobků nesmí však být příliš časté, protože by zemědělci nepocítili bezprostřední výhodu ve zvýšení efektivnosti výroby. Proto socialistický stát stanoví relativně pevné ceny zemědělských výrobků na období přesahující jeden hospodářský rok.

Důchod družstev jako celků i důchody jednotlivých družstevníků jsou bezprostředně závislé na množství tržní produkce a na cenách, za které se výrobky realizují. Proto se družstva zaměřují na takovou výrobu, pro kterou mají výrobní předpoklady a u níž předpokládají nejlepší zhodnocení práce.

S touto skutečností musí socialistický stát rovněž počítat. Musí stanovit cenu tak, aby byla podporována proporcionálnost jednotlivých odvětví zemědělské vý-

roby, jednotlivých výrobních oblastí a zemědělství jako celku v souladu s nejlepším využitím výrobních podmínek a uspokojováním celospolečenských potřeb po zemědělských výrobcích.

Důsledné využívání principu hmotné zainteresovanosti znamená, že při rozdělování nově vytvořené hodnoty v družstvech musí být respektován jak hmotný zájem jednotlivých družstev a družstevníků, tak zájem celé společnosti. Kdyby cenová tvorba umožňovala, aby byly uspokojovány jen potřeby družstev, a to i na úkor potřeb společnosti, nebo, aby byly uspokojovány zájmy jen některých družstev na úkor jiných, znamenalo by to, že takové ceny by působily proti využití principu hmotné zainteresovanosti. V konečných důsledcích by docházelo k zabrzdění rozvoje ekonomiky samotných družstev.

Z podstaty socialistických výrobních vztahů nutně vyplývá, aby důchody jednotlivých tříd a skupin obyvatelstva se vyvíjely v souladu s působením zákona odměňování podle práce. To znamená, že socialistický stát musí při stanovení cen zemědělských výrobků v dlouhodobém vývoji vycházet ze zásady rychlejšího růstu produktivity práce než růstu reálných důchodů družstevníků. V opačném případě by dříve nebo později docházelo k narušení svazku mezi dělnickou třídou a rolnictvem, k oslabení principu hmotné zainteresovanosti a současně by se vytvářely nepříznivé podmínky pro působení zákona odměny podle práce.

K zásadám tvorby cen se řadí i stanovení ekonomicky odůvodněné úrovně cen zemědělských výrobků. Socialistický stát vychází při stanovení cen z marxistického učení o společensky nutných výrobních podmínkách v zemědělství.

Pro hodnotu zemědělských výrobků platí i za socialismu, že je určena relativně nejhoršími podmínkami, ve kterých je třeba z hlediska uspokojování potřeb společnosti daný výrobek ještě produkovat.

Je tomu tak proto, že půda je obhospodařována z největší části jednotnými zemědělskými družstvy. Družstva jsou rovněž vlastníky vytvořeného produktu. Ta družstva, která hospodaří na relativně nejhorších pozemcích, musí k tomu, aby mohla uskutečňovat rozšířenou reprodukci, obdržet od společnosti za tržní produkci náhradu vlastních nákladů a určitou (normální) část nadvýrobku. Kdyby celkové náklady těchto družstev nebyly společností přiznány jako společensky nutné, docházelo by v těchto družstvech k nepříznivým důsledkům, což by se odráželo i v uspokojování potřeb celé společnosti.

Družstva, která hospodaří v relativně nejhorších podmínkách, se však od sebe liší úrovní hospodaření. Společenská hodnota není určena podmínkami jednoho družstva, nýbrž je dána průměrnými náklady družstev hospodařících v relativně nejhorších podmínkách. Pod průměrnými náklady je tak třeba rozumět nikoliv aritmetický průměr, nýbrž jen náklady těch družstev, které vyrábějí rozhodující část tržní produkce v této oblasti.

V podmínkách socialistických výrobních vztahů je politicky a ekonomicky odůvodněné, aby ceny zemědělských výrobků byly stanoveny nikoliv podle relativně nejhorších podmínek, v nichž často nejsou vyráběny rozhodující podíly produkce pro potřeby společnosti, ale podle podmínek, v nichž je největší část tržní produkce realizované státem produkována. Dosahuje se tím ekonomicky účinnějšího působení ceny na růst zemědělské výroby a snižování nákladů. Takto stanovené ceny umožňují, aby ceny a ostatní ekonomické nástroje mohly co nejlépe působit ve většině socialistických zemědělských závodů. Kdyby stát při stanovení cen vycházel z relativně nejhorších podmínek a nevyužil možnosti stanovit ceny na základě podmínek, ve kterých hospodaří největší část socialistických zemědělských závodů, znamenalo by to nutnost zvýšení celkové úrovně cen a pro většinu zemědělských závodů stanovení příliš vysokého objemu zemědělské daně.

Tím by sice byla zajištěna ekonomická účinnost cen v závodech hospodařících v relativně nejhorších výrobních podmínkách, ale u většiny družstev by znovurozdělování nově vytvořené hodnoty nabylo neúměrného rozsahu a oslabovalo by využití cen a ostatních nástrojů zboží výroby.

Při tomto základu pro stanovení cen zemědělských výrobků je ovšem nutné, aby socialistické zemědělské závody hospodařící v relativně nejhorších podmínkách obdržely prostředky nutné ke krytí potřeb rozšířené reprodukce, ale jinými formami, než jsou obsaženy jen v cenách zemědělských výrobků.

Z hlediska maximálního využití principu hmotné zainteresovanosti a vytváření optimálních podmínek pro působení zákona odměny podle práce, musí socialistický stát při tvorbě realizačních cen vycházet z objektivní existence diferenciální renty za socialismu a z nutnosti odůvodněného vyrovnávání důchodů družstevníků hospodařících v různých výrobních oblastech. Jestliže by socialistický stát při tvorbě cen zemědělských výrobků a při znovurozdělení nově vytvořené hodnoty v zemědělských závodech nebral v úvahu vliv diferenciální renty, docházelo by k velmi nerovnoměrnému rozvoji družstev i důchodů družstevníků. Družstva v úrodnějších oblastech by v důsledku realizace veškeré renty neodůvodněně bohatla a současně by s ohledem na svou příliš vysokou rentabilitu klesala i jejich hmotná zainteresovanost na snižování nákladů na jednotku produkce. Proto v oblasti tvorby cen zemědělských výrobků i v oblasti znovurozdělení dochází k odčerpání části diferenciální renty pro potřeby společnosti, k jejímu znovurozdělení pro potřeby rozvoje zemědělství.

V přechodném období, v podmínkách několika sektorů, je politicky a ekonomicky žádoucí, aby ceny zemědělských výrobků byly stanoveny tak, aby účinně pomáhaly k vytváření jednotné socialistické ekonomiky. Dosahuje se toho zpravidla stanovením dvojích cen, které jsou sice stejné pro všechny závody, ale je stanovena rozdílná povinnost dodávek za nižší ceny podle jednotlivých sektorů (družstva — nejnižší povinné dodávky, vesničtí boháči — nejvyšší povinné dodávky z jednoho hektaru).

Protože hlavním úkolem přechodného období je vytvoření jednotné socialistické ekonomiky, musí být všechny ostatní požadavky na tvorbu zemědělských cen podřízeny tomuto úkolu. V podmínkách, kdy socialistická velkovýroba nabyla převahy v ekonomice a došlo k hospodářskému a politickému upevnění základní masy družstev, vznikají objektivní podmínky pro hlubší využití všech zásad cenové tvorby za socialismu. Předpokladem pro dokonalejší využití cen a ostatních forem zboží výroby je stanovení jednotných cen zemědělských výrobků.

Systém dvojích cen

Systém výkupu, založený na dvojích cenách, je specifickou formou směny mezi městem a vesnicí. Základem tohoto systému jsou dvojí ceny, za které družstva i soukromě hospodařící rolníci v přechodném období realizují tržní produkci státu i diferencované normy povinných dodávek podle velikosti závodů, podle jednotlivých ekonomických sektorů a výrobních oblastí.

Povinné dodávky mají v určité míře charakter daně, protože výkupní ceny, za které zemědělci realizují část své tržní produkce, jsou záměrně vzdáleny od maloobchodních cen a ve většině případů neuhrazovaly ani vlastní náklady. Naproti tomu státní nákupní ceny, které se pohybovaly v celostátním průměru zhruba na dvojnásobku výkupních cen, se maloobchodním cenám přibližovaly, a u ně-

kterých výrobků včetně nákladů obsažených ve zpracování a oběhu, je převyšovaly. Realizace za tyto ceny byla tedy z hlediska bezprostředního zájmu družstev a soukromě hospodařících rolníků velmi výhodná.

Tento systém realizace zemědělské produkce umožňoval, aby se družstva a soukromě hospodařící rolníci podíleli na krytí potřeb celospolečenské reprodukce. Současně však státu dával možnost podílet se na přestavbě materiálně technické základny socialistické zemědělské velkovýroby, rychle se rozvíjejících jednotných zemědělských družstev.

Socialistický stát může ovlivnit rozdělování v družstvech a u soukromě hospodařících rolníků jen nepřímou, a to tím, že odčerpá část nově vytvořené hodnoty ze zemědělství a vrátí ji zpět tak, aby jí bylo skutečně použito k rozšíření produkce. Kromě toho diferencovaná státní účast na reprodukci v zemědělství umožňuje, aby byla co nejrychleji rozvíjena ta výroba a ta forma vlastnictví, která představuje novou socialistickou kvalitu výrobních vztahů a která omezuje kulacká hospodářství.

Jak již bylo řečeno, platnost forem hospodářského svazku mezi městem a vesnicí není absolutní a v důsledku podstatných změn v charakteru výrobních vztahů je jedna forma nahrazována jinou — progresivnější. To platí rovněž o systému výkupu založeného na dvojích cenách.

Dvoji ceny socialistickému státu umožňovaly, aby již v oblasti realizace byl zajištěn přechod části nadvýrobků do rukou státu. Současně však samotná podstata dvojích cen nutně vedla k vyjádření stejného množství společensky nutné práce různými cenami a k tomu, že v důsledku tržní produkce rostly i průměrné realizační ceny.*)

Dvoji ceny se postupně stále více projevovaly jako překážka účinného využívání principu hmotné zainteresovanosti, zákona rozdělování podle práce, zákona plánovitého proporcionálního rozvoje národního hospodářství a zákona hodnoty.

Při pevných cenách a normách se každý přírůstek tržní produkce promítá jen do cen státního nákupu, čímž dochází ve srovnání s růstem tržní produkce k rychlejšímu růstu hrubých peněžních příjmů.

I. Růst tržní zemědělské produkce vykupované do centrálních fondů a růst hrubých peněžních příjmů v krajsky plánovaných závodech (rok 1953 = 100)

	1953	1954	1955	1956	1957	1958
růst tržní zemědělské produkce realizované do státních fondů	100	94	99	106	112	118
růst hrubých peněžních příjmů za produkci realizovanou ve státních fondech	100	102	123	142	158	170

Rychlejší růst hrubých peněžních příjmů ve srovnání s růstem tržní produkce se projevuje i v rychlejším růstu důchodů zemědělského obyvatelstva při porovnávání s průměrnými důchody pracovníků v ostatních odvětvích národního hospodářství. Současně se tento rychlejší růst projevuje i ve snižování podílu

*) Realizační cena je vážený průměr výkupní a nákupní ceny.

nadvýrobku, který přechází z každého výrobku pro potřeby celospolečenské reprodukce.*)

V delším časovém období by se růst cen zemědělských výrobků a rychlejší růst hrubých peněžních příjmů než růst tržní produkce projevoval nepříznivě v celém národním hospodářství i v samotném zemědělství.

Takovýto vývoj by měl za následek porušení hodnotových proporcí mezi průmyslem a zemědělstvím, zpomalení růstu životní úrovně všech pracujících a vznik disproporce mezi vývojem životní úrovně jednotlivých tříd a skupin obyvatelstva. Úkoly státu při zajišťování reprodukce v zemědělství by se nesnížily, avšak snižovaly by se prostředky, které by měl stát k dispozici. Avšak i v zemědělství by rychlejší růst příjmů než růst tržní produkce měl v delším časovém období nepříznivé důsledky, protože možnost vzniku disproporce mezi kupní silou obyvatelstva a fondy spotřebního zboží by se promítla i do důchodů zemědělců.

Protože rychlejší růst hrubých peněžních příjmů než růst tržní produkce vyplývá přímo z realizace zemědělských výrobků za dvojí ceny, není možné za existence dvojích cen tuto nepříznivou skutečnost odstranit. Časté zásahy do cen (snižování cen, popř. zvyšování norem povinných dodávek) by nutně zeslabovalo princip dlouhodobé hmotné zainteresovanosti.

Značný rozdíl mezi výkupními a nákupními cenami podněcoval hmotnou zainteresovanost družstevníků a soukromě hospodařících rolníků na zvyšování zemědělské výroby. Rychlejší růst hrubých peněžních příjmů ve srovnání s růstem tržní produkce byl tedy do určité doby a pro určitý počet závodů účinnou pobídkou pro zvyšování zemědělské výroby a zvláště přispěl k růstu hmotné zainteresovanosti na zvyšování intenzity zemědělské výroby.

Možnost realizace zvyšující se části tržní produkce za nákupní ceny se sice účinně projevovala ve zvyšování hmotné zainteresovanosti, ale jen dočasně a jen u jedné části družstev.

O značné nerovnoměrnosti v hmotné zainteresovanosti družstev svědčí srovnání cen, za které realizovala jednotlivá družstva ve stejné oblasti hlavní tržní zemědělské výrobky.

II. Indexy průměrných realizačních cen v JZD Kamenná Horka a Banín za hlavní výrobky v roce 1958*)

(okres Svitavy, bramborářská oblast)

	Pšenice	Brambory	Jat. skot	Prasata	Mléko	Vejce
Kamenná Horka	100	100	100	100	100	100
Banín	143	119	110	141	132	132

*) JZD - Banín, založeno v roce 1950, 541,51 ha zemědělské půdy.

JZD - Kamenná Horka, založeno v roce 1950, 385,13 ha zemědělské půdy.

Dosahované průměrné realizační ceny hlavních výrobků v JZD Banín jsou ve srovnání s JZD Kamenná Horka o 10–43 % vyšší. To znamená, že v ekonomicky upevněném JZD Banín je mnohem větší podíl státního nákupu na tržní produkci. Na první pohled by se zdálo, že je oprávněné, aby v družstvu s vyšší intenzitou byla i vyšší odměna za tržní produkci. Avšak v každé jednotce realizované tržní produkce, ať pochází z JZD Banín nebo z JZD Kamenná Horka, je

*) Předpokládáme, že podíl státu na rozšířené reprodukci neklesá.

přece obsaženo stejné množství společensky nutné práce bez ohledu na to, zda tato práce byla vynaložena v družstvu dobře nebo špatně hospodařícím. Systém dvojích cen však objektivně způsobuje, že tatáž práce je více oceněna v lépe hospodařícím JZD, než v ekonomicky dosud neupevněném. Zákon hodnoty a zákon odměňování podle práce naopak vyžadují, aby stejné množství společensky nutné práce bylo označeno a odměňováno stejně.

Podobnou tendenci můžeme pozorovat v mnoha případech z různých výrobních oblastí. Tak např. v okrese Praha-západ obdrželo JZD Hostivice o 14 % vyšší cenu za pšenici, o 15 % za brambory, o 13 % za cukrovku, o 11 % za skot, o 36 % za prasata, o 32 % za mléko a o 67 % za vejce než JZD Zadní Kopanina.

U družstev, která dosáhla vysoké intenzity výroby, nejsou dosavadní ceny již účinným prostředkem působícím na stálý vzestup výroby a zvláště na snižování vlastních nákladů. Družstvům, která mají dosud nízkou úroveň výroby a realizovala produkci do státních fondů za ceny povinných dodávek, nezajišťovaly celkové tržby dostatečnou hmotnou zainteresovanost. V těchto družstvech rovněž nedokázali zajistit rozšířenou reprodukci v potřebném rozsahu a často docházelo i k poklesu výroby. I když v těchto družstvech byly poskytovány úlevy snižováním norem povinných dodávek, nevytvářel se v rozhodující většině případů předpoklad pro trvalé zvýšení zemědělské výroby a pro snižování nákladů.

Hmotná zainteresovanost byla tak velmi nerovnoměrná. Ekonomicky silná JZD dosahovala značně vyšších průměrných realizačních cen než družstva ekonomicky slabá. Rozdíly v dosažených průměrných realizačních cenách se v konečných důsledcích projevovaly v rozdílném odměňování stejného množství vynaložené práce. Práce družstevníků v ekonomicky silných družstvech byla více odměňována nejen v důsledku dosahování vyšší výroby, ale ve značné míře i v důsledku vyšších cen ve srovnání s družstvy slabšími.

Systém diferencovaných povinných dodávek a dvojích cen plnil v období zakládání a upevňování družstev důležitou úlohu, protože zvýhodňoval JZD proti soukromě hospodařícím rolníkům. V období zakončení socializace tento úkol přestává být nezbytným. Soustava dvojích cen by naopak stále více vyvolávala disproporce v rozvoji národního hospodářství i uvnitř zemědělství samotného. Proto bylo na zasedání ústředního výboru KSČ ve dnech 3. a 4. března 1959 rozhodnuto zrušit dosavadní systém výkupu, založený na dvojích cenách, a zavést nový systém, spočívající na jednotných cenách platných pro celé území státu. Na podkladě tohoto systému budou stanoveny celkové ekonomické vztahy mezi státem, socialistickými zemědělskými závody a zbývajícími soukromě hospodařícími rolníky. Na zasedání ústředního výboru 5. a 6. června tr. byly již schváleny nové jednotné ceny zemědělských výrobků i ostatní opatření, které jsou součástí celkových ekonomických vztahů mezi státem a zemědělskými závody.

Aktuální otázky jednotných výkupních cen

Při stanovení nových cen se vychází z toho, že celkové osobní důchody družstevníků a rolníků dosáhly již takové úrovně, že jejich další zvyšování musí být závislé na zvyšování výroby a objemu produkce prodávané státu a na snižování nákladů na jednotku produkce. Nové jednotné ceny se tak stávají hlavním ekonomickým nástrojem, s jehož pomocí bude zajišťován soulad mezi potřebami společnosti a hmotným zájmem družstevníků a rolníků. Prostřednictvím nových

jednotných cen bude v rozhodující míře rozdělován národní důchod mezi zemědělstvím a celým národním hospodářstvím a dojde ke znovurozdelení té části národního důchodu, která připadá na zemědělství. Jednotné ceny zemědělských výrobků jsou tedy významným nástrojem, s jehož pomocí společnost aktivně a ještě účinněji než v podmínkách dvojích cen bude využívat působení ekonomických zákonů ve prospěch rozvoje zemědělství a celého národního hospodářství.

Chceme-li řešit otázky ekonomického základu jednotných výkupních cen, je třeba učinit krátké srovnání s dosavadními dvojími cenami. Společným základem jednotných výkupních cen a dvojích cen zůstává, že se v nich vyjadřuje správnost či nesprávnost hodnotových vztahů mezi městem a vesnicí.

Z hlediska vytváření a upevňování správných hodnotových proporcí se však jednotné výkupní ceny od systému dvojích cen podstatně liší. Systém dvojích cen nutně vedl k tomu, že ceny postupně stále více ztrácely na účinnosti ve svém působení na výrobu. Velkou část produkce v zemědělství bylo nutné zajišťovat přímou účastí státu, což ovšem znamenalo, že nebylo možné dostatečně využít působení cen a ostatních forem zbožní výroby. Naproti tomu ekonomický základ jednotných cen spočívá v tom, že se vychází z nutnosti hradit socialistickým zemědělským závodům největší část společensky nutných nákladů na výrobu přímo v cenách. Tím se tato cena stává účinnějším nástrojem v rukou státu. Kromě toho jednotné výkupní ceny odstraňují nedostatek dvojích cen tím, že umožňují rovné odměňování stejného množství práce téže kvality.

Správné využití zákona hodnoty při stanovení cen předpokládá ekonomicky odůvodněný odklon ceny od hodnoty. Především jednotné výkupní ceny musí umožnit převedení části nadvýrobku vytvářeného v zemědělství pro celospolečenské potřeby. Dále tyto ceny umožní, aby běžná rozšířená reprodukce rozhodujícího počtu družstev byla hrazena z jejich vlastních prostředků. Přesto však v podmínkách zakončování socializace vesnice je ještě nutné, aby stát mohl materiální a finanční pomocí ovlivňovat dokončování materiálně technické základny družstevní velkovýroby i rozšířenou reprodukci v horších výrobních podmínkách, a dočasně i v družstvech zaostávajících.

Jednotné výkupní ceny jednotlivých výrobků se odchylují od hodnoty i proto, že relace mezi cenami jednotlivých výrobků mají podporovat výrobu těch výrobků, jichž z hlediska společnosti je nejvíce třeba. Úpravami cenových relací reguluje stát i příjmy a usměrňuje rozvoj jednotlivých odvětví zemědělské výroby. Konečně odchylky pohybu cen od pohybu hodnoty umožňují vytvořit takové cenové relace, které pomáhají vyrovnávat důchody v jednotlivých výrobních oblastech a současně umožňují účelnou specializaci a rozmístění výroby.

Všechny tyto odchylky ceny od hodnoty musí být ovšem ekonomicky odůvodněné. Jestliže horní hranicí výkupních cen je maloobchodní cena, pak rovněž nelze dopustit takové odchylky ceny od hodnoty, kdy ceny nehradí ve velkém počtu družstev ani společenské vlastní náklady.

Základní přednosti jednotných výkupních cen proti dvojím cenám by bylo možné krátce shrnout takto:

Výkupní ceny jednotlivých výrobků mohou být mnohem lépe stanoveny v přímém vztahu ke společensky nutným nákladům;

vytvářejí se stejné podmínky realizace pro všechny socialistické závody, zmírní se příliš velké rozdíly v životní úrovni členů JZD nestejně ekonomicky vyspělých a odstraní se ekonomicky neodůvodněné výkyvy cen, vyplývající z nestejné úrody v jednotlivých letech;

jednotné výkupní ceny budou vytvářet ekonomický tlak na hospodárné vynakládání prostředků i práce při zvyšování výroby jednotlivých zemědělských družstev. Tím se upevní hospodárnost v ekonomice JZD a umožní důsledné zavádění chozrasčotu.

Základním požadavkem ekonomického zdůvodnění nových jednotných výkupních cen je, aby vycházely z vlastních nákladů, zajišťovaly prostředky na rozšířenou reprodukci a další společenské potřeby jednotných zemědělských družstev. K tomu, aby bylo možno ceny takto stanovit, bylo uskutečněno šetření vlastních nákladů u hlavních zemědělských výrobků ve 440 JZD, která mají novou účetní evidenci.

Toto šetření vyjadřuje výsledky družstevní velkovýroby v jednom roce. Nová účetní evidence je v platnosti teprve jeden rok, což se bezpochyby odráží na kvalitě výpočtu nákladů. Celkové náklady na zemědělské výrobky jsou však přesto spolehlivým podkladem, který umožňuje poměrně přesně určit úroveň nákladů v celkové zemědělské výrobě. O tom, v jaké míře odpovídají vlastní náklady 440 sledovaných JZD v roce 1958 průměrným nákladům vynaloženým družstvy, je možno se přesvědčit na těchto ukazatelích:

III.

Ukazatel	Úroveň předních 440 JZD v roce 1958	Průměrná úroveň všech družstev	
		skutečnost roku 1958	plán roku 1960
hodnota hrubé zemědělské produkce na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	4221	3400	4105
hektarové výnosy:			
pšenice q	24,4	18,5	22,0
cukrovky	322	296	297,1
brambor	115	101	155,6
užitkovost hospodářských zvířat:			
dojivost krav l	1947	1661	1880
snůška vajec	130	101	119
peněžní náklady na nakupované prostředky a ostatní náklady na 1 Kčs hrubé zemědělské produkce	0,41	0,42	0,42
peněžní hodnota pracovní jednotky	16,53	14,40	16,90

Družstva, u nichž byly sledovány vlastní náklady, hospodaří společně v období delším šesti až sedmi let a v průměru dosáhla v roce 1958 výsledků, jakých má být téměř dosaženo v průměru všech JZD v roce 1960. V nákladech na jednu Kčs hodnoty hrubé zemědělské produkce dosáhla družstva, u nichž byly sledovány vlastní náklady, jen nepatrně příznivějšího výsledku ve srovnání s průměrem všech družstev. Přehled některých ukazatelů tedy vyjadřuje, že náklady ve 440 šetřených JZD je možné počítat za průměrné a že budou vynaloženy v průměru všech družstev v roce 1960.

Ceny stanovené na podkladě těchto nákladů vycházejí z možností rozhodující většiny JZD a budou zajišťovat výrobu na rozšířené základně. Ekonomicky je odůvodněné, aby ceny odpovídaly možnostem průměrných JZD. Kdyby nové ceny odpovídaly možnostem jen nejpřednějších nebo nejslabších družstev, byla by jejich ekonomická účinnost malá a mohly by vzniknout disproporce.

Ceny musí zainteresovat družstva na zvyšování produktivity práce a na snižování vlastních nákladů. Při stanovení nových jednotných výkupních cen nestačí tedy vycházet jen z vykázaných vlastních nákladů jednotlivých výrobků. Je nutné učinit rozbor předních i zaostávajících družstev a vzít v úvahu možnosti snížení vlastních nákladů na jednotku produkce v nejbližší době.

Při ohodnocování vynaložené práce družstevníků by nebylo správné ve vztahu k cenám započítat do nákladů celkovou odměnu za práci, včetně její naturální části. Cenami a tržbami za zemědělské výrobky je totiž zajišťována jen peněžní část odměn za práci. Naturální odměna pak vyjadřuje rozdělení části družstevní produkce a nemůže být vzata v úvahu jako součást nákladů, které mají být hrazeny cenou. Pro stanovení cen je rovněž nutné přihlížet k rozdílnému systému odměňování za práci na státních statcích a v JZD. Nelze stanovit zhruba stejnou odměnu za práci, která by byla součástí nákladů a byla hrazena cenou.

Na státních statcích je odměna za práci poskytována převážně v penězích. Státní statky realizují většinu produkce do státních fondů a jen nepatrnou její část prodávají svým zaměstnancům. V JZD se odměna za práci poskytuje v peněžní a v naturální formě. Družstevníci mají doplňková hospodářství, z nichž jim plyne dost velký podíl osobního důchodu. Státní statky realizují do státních fondů zhruba 64 % z celkové produkce a družstva jen 49 %. Přibližně 20 % produkce, vyrobené ve společném hospodářství JZD i v doplňkových hospodářstvích družstevníků, je použito na naturální osobní spotřebu družstevníků. Tato část osobního důchodu družstevníků je součástí odměny za práci, není však hrazena peněžními důchody a nemůže být proto kryta cenami zemědělských výrobků.

V letech 1956 a 1957 bylo dosaženo u členů JZD celkového peněžního i naturálního důchodu zhruba ve výši průměrného čistého výdělku pracovníků v ostatních odvětvích národního hospodářství. Této úrovni bylo dosaženo při průměrné peněžní hodnotě pracovní jednotky v uvedených letech. Proto je odůvodněno, aby v nákladech, které mají být hrazeny cenou, bylo počítáno se skutečně dosaženou průměrnou výší peněžní části pracovní jednotky.

Nové jednotné výkupní ceny jsou stanoveny v období, kdy JZD získávají stroje z STS a nakupují nové zemědělské stroje. Družstva se tak stávají všestranně vybavenými zemědělskými závody, ve kterých jsou soustředěny všechny elementy zemědělské výroby — půda, technika a pracovní síla. V souvislosti s tím zahrnují nové výkupní ceny i rozdíl mezi náklady družstev na mechanizovanou práci, které budou konány vlastními mechanizačními prostředky, a dřívější platy za práce konané v STS, u nichž stát plně hradil jak pořizování základních výrobních prostředků, tak ve značné míře i provozní náklady. Nové výkupní ceny umožní vyšší peněžní dotace nedělitelného fondu, z něhož budou hrazeny náklady na nákup strojů a na jejich opotřebování. Převedení strojů z STS do JZD je jedním ze základních prostředků zvyšování produktivity práce a snižování nákladů na výrobu jednotlivých výrobků. Družstva budou mít maximální zájem na využití strojů, na snížení jejich poruchovosti i na nízkých nákladech spojených s provozem. Zájem družstev o dosažení nejvyšší efektivity mechanizovaných prací bude současně znamenat, že vůči strojírenským závodům se zvýší nároky na nakupované stroje. Nové stroje musí nejen nahrazovat živou práci, ale vést také k úsporám celkového objemu práce na jednotku produkce.

Současně se zavedením jednotných výkupních cen bude zrušen prodej krmiv na zpětné protidodávky. Bude tak odstraněna výhoda, které v největším rozsahu využívala družstva s největší intenzitou výroby a mnohem méně družstva ekonomicky slabší. Prodejní ceny krmiv se zvýší tak, aby byly ve správné relaci k novým výkupním cenám krmiv nebo k cenám zemědělských výrobků, z nichž jsou

krmiva vyráběna. Aby nedošlo ke snížení důchodů družstev, byla do celkové úrovně nových výkupních cen započítána suma dosavadních výhod, které byly zemědělským závodům touto formou poskytovány. Bude však dosaženo toho, že se o tento objem prostředků budou dělit všechny zemědělské závody podle množství produkce dodané do státních fondů a nikoliv jako dosud jen JZD ekonomicky nejvyspělejší. Zvýšení prodejní ceny krmiv bude současně ekonomickou pobídkou pro zemědělské závody, aby si zajišťovaly v maximální míře vlastní krmivovou základnu.

V podmínkách jednotných výkupních cen, které budou platit na celém území státu, je omezena možnost odčerpávání části diferenciální renty přímo při realizaci. Vedle záměrně stanovených cenových relací a diferencované finanční a hmotné pomoci státu bude v podmínkách jednotných výkupních cen použito i zemědělské daně k odůvodněnému odčerpávání diferenciální renty. Zvýšení významu i objemu zemědělské daně však neznamena snížení osobních důchodů družstevníků a rolníků, protože proti situaci za kapitalismu bude sloužit jen k tomu, aby nedocházelo k neodůvodněně velkým rozdílům v odměňování stejného množství i kvality práce v jednotlivých výrobních oblastech. Daně, které platí rolníci v kapitalistických zemích, neznamena vyrovňování důchodů mezi výrobními oblastmi, nýbrž jejich cílem je odčerpání části rolníkovy práce ve prospěch kapitalistického státu. Daně za kapitalismu jsou formou vykořisťování pracujících. Zemědělská daň v podmínkách jednotných výkupních cen nepovede ke snížení osobních důchodů družstevníků a rolníků. Svědčí o tom především to, že objem, o nějž se proti současnému stavu zvyšuje suma zemědělské daně, je zahrnut do celkové úrovně nových výkupních cen a o tuto částku se tedy zvyšují nové výkupní ceny.

Všechna tato zvýšení jednotných výkupních cen proti dosaženým průměrným realizačním cenám v roce 1958 zvyšují úlohu jednotných výkupních cen při rozdělování národního důchodu mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství. Ve srovnání s průměrnými realizačními cenami krajsky plánovaných zemědělských závodů v roce 1958 budou nové ceny vyšší o 14,7 % a ve srovnání s cenami dosaženými v JZD — o 15,3 %. Tím ovšem vzniká i problém vzájemného vztahu výkupních a maloobchodních cen. Již při dnešních průměrných realizačních cenách není čistá daň z obrátu u potravin příliš velká a u některých výrobků jsou nutné intervence maloobchodních cen. U většiny živočišných výrobků jsou další možnosti sblížení výkupní a maloobchodní ceny nepatrné. V živočišné výrobě jsou vlastní náklady v důsledku nízké užitkovosti a nízké produktivity práce vysoké. Živočišné výrobky však bylo třeba dále cenově zvýhodnit, aby vzrostla hmotná zainteresovanost na rychlém rozvoji produktů, které jsou z hlediska uspokojování potřeb společnosti rozhodující.

Ve srovnání s dosaženou úrovní průměrných realizačních cen v roce 1958 představuje zvýšení cen zemědělských výrobků v % (tab. IV):

IV.

	Úroveň nových výkupních cen k průměrným realizačním cenám dosaženým v roce 1958	
	u JZD	u KPZ
rostlinné výrobky	109,2	112,7
živočišné výrobky	118,8	115,6
zemědělské výrobky celkem	115,3	114,7

Nové jednotné výkupní ceny znamenají tedy v průměru větší zvýšení u živočišných výrobků než u rostlinných. Takto stanovené ceny hlavních živočišných výrobků budou však vyžadovat, aby byly zvýšeny intervence maloobchodních cen některých druhů potravin a vyvolají intervence u jiných potravin, které dosud nebyly intervenovány. Je zřejmé, že v zájmu uskutečňování politiky dalšího snižování cen potravin, jeví se zcela nezbytným uskutečnit v nejbližší době opatření k podstatnému zvýšení hektarových výnosů, užitkovosti hospodářských zvířat, zvýšení produktivity práce a snížení nákladů, zvláště v živočišné výrobě.

Jednotné výkupní ceny odpovídají možnostem zajišťování rozšířené reprodukce většiny JZD. Přitom existuje značný počet družstev, kde jsou náklady na jednotku produkce podstatně nižší než v průměru všech družstev.

Z výběru 440 JZD je možno uvést jednotlivá družstva, která mají mnohem nižší náklady než družstva průměrná (tab. V):

V.

Výrobní oblast	Jednotné zemědělské družstvo, okres, kraj	Vlastní náklady, v nichž je odměna za práci jen ve výši peněžní odměny, hektarové výnosy a užitkovost v roce 1958							
		brambory – cukrovka		mléko		jatečný skot		jatečná prasata	
		ha výnos v q	náklady, které mají být hrazeny cenou v Kčs	dojivost v l	náklady, které mají být hrazeny cenou v Kčs	denní přírůstek v kg	náklady, které mají být hrazeny cenou v Kčs	denní přírůstek v kg	náklady, které mají být hrazeny cenou v Kčs
bramborářská	Loučka, Litovel – Olomouc	144,0	27,83	1965	1,32	0,60	7,73	0,43	7,99
	Dolní Rozsičky, Bystřice n. P. Brno	178,0	23,08	1880	1,36	0,80	6,76	0,60	6,35
řepařská	Trávčice, Litoměřice – Ústí nad Labem	320,0	8,71	2409	1,47	0,47	8,86	0,36	6,52
	Bohušovice, Litoměřice – Ústí nad Labem	388,0	7,15	1849	1,58	0,42	7,92	0,62	5,87

Uvedená družstva jsou příkladem toho, že při dobrém řízení výroby je možné dosáhnout stejných ukazatelů u většiny hlavních výrobků, včetně těch, u nichž jsou dosud v průměru vysoké vlastní náklady. Část vlastních nákladů těchto družstev, která má být hrazena cenami, bude v podmínkách nově stanovených jednotných výkupních cen převýšena u brambor až o 88 %, u cukrovky až o 163 %, u mléka až o 136 %, u skotu až o 33 % a u prasat až o 77 %. Tato družstva budou při nových jednotných cenách dosahovat vysoké rentability výroby, zajistí vysokou odměnu za práci družstevníka i vysoké dotace družstevních fondů. Rozbor uvedených ukazatelů nejpřednějších družstev přitom ukazuje, že

v těchto družstvech jsou ještě rezervy ve zvyšování hektarových výnosů i v užítkovosti hospodářských zvířat, ve zvyšování produktivity práce a ve snižování vlastních nákladů. Nejdůležitějším úkolem v podmínkách jednotných výkupních cen se tedy jeví snižování vlastních nákladů v družstvech. Bude třeba dělat roz-bory vlastních nákladů a na jejich základě uskutečňovat účinná opatření, která by vedla k jejich snižování.

Jednotné výkupní ceny u většiny výrobků jsou podstatně vyšší, než dosažené průměrné realizační ceny JZD v roce 1958 a zvláště vysoké jsou ve srovnání s ce-nami, za které prodávali zemědělské výrobky rolníci v předmnichovské republice.

Srovnání názorně vyjadřuje tabulka VI.

VI.

Výrobek	Měrná jednotka	Průměrné ceny zem. výrobků v roce 1937 v Kčs	Průměrné realizační ceny dosažené v r. 1958 v Kčs	Průměrné nové výkupní ceny v Kčs	Index nových výkupních cen	
					k cenám r. 1937 v %	prům. realiz. cenám dosaženým v JZD v r. 1958 v %
pšenice	t	1610	1303	1350	83,8	103,6
žito	t	1345	1225	1400	104,1	114,3
ječmen sladovnický	t	1300	1095	1550	119,2	141,5
oves	t	1190	557	850	71,4	152,6
kukuřice	t	1120	619	1150	102,7	185,8
brambory	t	265	319	414	156,2	129,8
cukrovka	t	124	203	190	153,2	93,6
len rosený	t	1290	1736	2175	168,6	125,3
chmel	c. c.	832	1603	1800	216,3	112,3
jatečný skot	t	4900	6761	9000	183,7	133,1
jatečná prasata	t	6000	9157	10400	173,3	113,6
mléko	tis. t	1000	1566	1800	180,0	114,9
vejce	tis. ks	522	732	860	164,7	117,5

Nové jednotné výkupní ceny jsou s výjimkou zrnin, kde existovaly monopolní ceny, ve srovnání s předválečnými cenami vyšší o 53—216 %. Přitom ceny strojených hnojiv jsou nižší ve srovnání s předválečným obdobím o 40 %—67 %, elektrické energie zhruba 4—5krát a ceny strojů o 10—60 %.

V zemědělství pracuje v současné době ve srovnání s předválečným obdobím zhruba polovina stálých pracovníků. Nové výkupní ceny a ceny zemědělských výrobních prostředků vyjadřují tedy mnohem vyšší životní úroveň zemědělského obyvatelstva, než za kapitalistické Československé republiky.

Nové jednotné výkupní ceny umožňují, aby družstva na podkladě růstu výroby a snižování nákladů na jednotku produkce dosahovala stále vyšších odměn za práci, většími podíly dotovala družstevní fondy a zajišťovala rychlé tempo socialistické rozšířené reprodukce. V podmínkách nových cen jsou vytvořeny všechny předpoklady pro dosažení souladu mezi uspokojováním osobních potřeb družstevníků, zajišťováním rozšířené reprodukce z vlastních zdrojů družstev a potřebami celospolečenské reprodukce. V těchto podmínkách bude možno výsledky práce družstevníků správně rozdělovat tak, aby byly vytvářeny podmínky pro trvalý a podstatný růst výroby a na tomto základě zvyšovány důchody zemědělců.

Souhrn

Autoři se zabývají otázkami prohloubení zbožních vztahů mezi městem a vesnicí v období zakončení socializace vesnice v Československu, obecnými zásadami tvorby cen zemědělských výrobků, systémem dvojích cen a některými otázkami spojenými se zavedením jednotných výkupních cen.

Zdůvodňující tézi o nutnosti prohlubování zbožních vztahů mezi socialistickým státem a JZD, poukazují na význam správného chápání dvou forem hospodářského svazku mezi městem a vesnicí. Stavění výrobního a tržního svazku proti sobě je teoreticky nesprávné a vedlo k podceňování forem zboží výroby ve vztazích mezi městem a vesnicí. Uskutečňuje-li se hospodářský svazek v podmínkách zboží výroby musí se postupně tržní vztahy stát základem hospodářského svazku města a vesnice jak po linii spotřebních předmětů, tak po linii výrobních prostředků. Přejít k novým formám hospodářského svazku v konkrétních podmínkách Československa se uskutečňuje v období zakončení socializace vesnice, kdy základní masa družstev se politicky a ekonomicky upevnila a socialistický průmysl je schopen zásobovat JZD v dostatečné míře potřebnými výrobními prostředky.

Socialistický stát musí vycházet při stanovení cen ze dvou hlavních hledisek:

- a) z třídních vztahů ve společnosti,
- b) z materiální zainteresovanosti družstevníků a jednotlivě hospodařících rolníků na růstu zemědělské výroby a snižování nákladů na jednotku produkce.

Socialistický stát uskutečňuje ekvivalenci ve směně mezi městem a vesnicí nikoliv jen prostřednictvím cen. Je tomu tak proto, aby se stát mohl podílet na reprodukci zemědělských závodů, aby byly zvýhodněny socialistické zemědělské závody, aby byla co nejrychleji vybudována materiálně technická základna JZD a upevňovány socialistické principy v hospodaření.

Od počátku přechodného období dochází k využívání zákona hodnoty socialistickým státem a působení zákona hodnoty nabývá charakteru zákona vyjadřujícího neantagonistický charakter vztahů mezi městem a vesnicí. Stupeň tohoto využití je však různý v různých fázích vývoje dělnicko-rolnického svazku.

Protože vytvoření jednotné socialistické ekonomiky se jeví hlavním úkolem přechodného období, jsou všechny ostatní požadavky na tvorbu cen zemědělských výrobků podřízeny tomuto úkolu. Této fázi vývoje nejlépe odpovídá systém výkupu založený na dvojích cenách.

Jakmile socialistická velkovýroba nabývá převahy v ekonomice vesnice, vznikají objektivní podmínky pro dokonalejší využití cen a ostatních ekonomických nástrojů. Jsou vytvořeny podmínky pro zavedení jednotných výkupních cen zemědělských výrobků.

Systém na delší období stanovených pevných povinných dodávek a dvojích cen byl účinným ekonomickým nástrojem pro správnou výkupní politiku vůči jednotlivým velikostním skupinám zemědělských závodů, zvláště v omezování a zatlačování kulaků. Tento systém výrazně zvýhodňoval jednotná zemědělská družstva v podmínkách pro realizaci zemědělských výrobků ve srovnání s jednotlivě hospodařícími rolníky. Diferencovanými normami povinných dodávek podle výrobních podmínek, byla odčerpána diferenciální renta již při realizaci produkce.

V prvním období po zavedení znamenal systém výkupu s povinnými dodávkami a dvojími cenami zvýšení hmotné zainteresovanosti družstev a rolníků na zvyšování výroby a dodávek produkce do státních fondů. V letech 1955 a 1956

было dosaženo proti roku 1954 zvýšení výroby o 14,8 % a v tržní produkci o 12,5 %. V letech 1957 a 1958 již nebylo dosaženo potřebného zvýšení výroby. Plánovaného vzestupu tržní produkce bylo dosaženo jen zvýšením tržní výkonnosti, což umožnila především rychle se rozvíjející socializace. V období, kdy jednotná zemědělská družstva dosáhla rozhodující převahy, systém dvojích cen neodpovídá již podmínkám, které vznikly vítězstvím socialistických výrobních vztahů v našem zemědělství. Tento systém není již dostatečně účinným na zajišťování trvalého vzestupu výroby, neboť zvyšuje ekonomicky nejsilnější družstva a znevýhodňuje družstva ekonomicky slabá. Nevytváří ani tlak na snižování vlastních nákladů vynakládaných na zemědělské výrobky.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa na zasedání ve dnech 3.—4. března tr. proto usnesl zrušit současný systém výkupu s povinnými dodávkami a dvojitými cenami a zavést nový způsob zajišťování státních fondů zemědělskými výrobky za nové jednotné ceny. Na zasedání ústředního výboru KSČ, konaném ve dnech 5. a 6. června t. r., byly schváleny nové jednotné ceny zemědělských výrobků a všechna ostatní opatření na úseku ekonomických vztahů mezi státem a jednotlivými zemědělskými družstvy a ostatními výrobci zemědělských výrobků.

Nové jednotné ceny zemědělských výrobků jsou stanoveny tak, aby uhrazovaly vlastní náklady vynakládané na jednotlivé zemědělské výrobky v průměrných podmínkách, které přicházejí v úvahu pro naplňování státních fondů příslušným výrobkem. V jednotných zemědělských družstvech, která hospodaří v horším než v průměrných výrobních podmínkách, bude poskytována státní pomoc na dosažení správné specializace výroby a zvýšení intenzity výroby, aby byla i v těchto podmínkách zajišťována rozšířená reprodukce a rentabilní hospodaření. Ceny jsou stanoveny tak, aby odpovídaly průměrným hospodářstvím a tím zajišťovaly rozšířenou reprodukci ve většině závodů z vlastních zdrojů družstev. Tyto ceny, s výjimkou zrnin, u kterých byly monopolní ceny, jsou ve srovnání s předválečnými cenami zemědělských výrobků, o 53—216 % vyšší. Zajišťují tak nesrovnatelně vysokou životní úroveň našeho zemědělského obyvatelstva ve srovnání s posledními předválečnými lety.

Вопросы образования цен на сельскохозяйственные продукты

Авторы рассматривают вопросы развертывания товарных отношений между городом и деревней в период завершения социализации деревни Чехословакии, общими принципами образования цен на сельскохозяйственные продукты, системой цен в условиях обязательных поставок и некоторыми вопросами, связанными с введением единых заготовительных цен.

Обосновывая тезис о необходимости развертывания товарных отношений между социалистическим государством и ЕСХК, авторы обращают внимание на значение правильного понимания двух форм экономической смычки между городом и деревней. Взаимно противопоставлять производственную торговую смычку теоретически неправильно. Это приводило бы к недооцениванию форм товарного производства в отношениях между городом и деревней. В том случае, если осуществляется экономическая смычка в условиях товарного производства, товарные отношения постепено должны стать основой экономической смычки города и деревни как по линии предметов потребления, так и по линии средств производства. Переход к новым формам экономической смычки в конкретных условиях Чехословакии осуществляется в период завершения социализации деревни, когда основная масса с.-х. кооперативов уже укрепились в политическом и экономическом отношении и социалистическая промышленность способна снабжать ЕСХК необходимыми средствами производства в достаточной мере.

Социалистическое государство при установлении цен должно исходить из двух основных принципов:

- а) из классовых отношений в обществе,
- б) из материальной заинтересованности членов кооперативов и крестьян-единоличников в росте сельскохозяйственного производства и снижении расходов на единицу продукции.

Социалистическое государство осуществляет эквивалентность товарообмена между городом и деревней не только посредством цен. Только в этом случае может государство принимать действительное участие в воспроизводстве сельскохозяйственных предприятий так, чтобы социалистические сельскохозяйственные предприятия были поставлены в более выгодные условия, чтобы возможно скорее была создана материально-техническая база в ЕСХК и укреплены социалистические принципы хозяйствования.

С самого начала переходного периода используется социалистическим государством закон стоимости и действие закона стоимости приобретает характер закона, выражающего неантагонистический характер отношений между городом и деревней. Степень этого использования все же разная в различных фазах развития рабоче-крестьянского союза.

Ввиду того, что образование единой социалистической экономики является главной задачей переходного периода, все остальные требования, касающиеся образования цен на сельскохозяйственные продукты, подчинены этой цели. Этой фазе развития лучше всего отвечает система заготовок, основанная на системе разных цен.

Как только социалистическое крупное производство приобретает перевес в экономике деревни, возникают объективные предпосылки для более совершенного использования цен и остальных экономических орудий. Таким образом были созданы условия для введения единых заготовительных цен на продукты сельскохозяйственного производства.

Система твердо установленных обязательных поставок на более продолжительный период и система разных цен являлись эффективным экономическим орудием в осуществлении правильной политики заготовок по отношению к различным по величине группам сельскохозяйственных предприятий, в особенности же в вопросе ограничения и вытеснения кулаков. При помощи этой системы в более выгодные условия реализации сельскохозяйственных продуктов были поставлены единые сельскохозяйственные кооперативы по сравнению с крестьянами-единоличниками. Путем дифференцированных норм обязательных поставок в зависимости от производственных условий осуществлялось изъятие дифференциальной ренты уже при реализации продукции.

В первый период после осуществления этих мероприятий система заготовок с обязательными поставками вела к повышению материальной заинтересованности кооперативов и крестьян. В 1955 и 1956 гг. по сравнению с 1954 годом было достигнуто повышение производства на 14,8%, а в товарной продукции — на 12,5%. В 1957 и 1958 гг. предусмотренного планом повышения производства уже не было достигнуто. Запланированный подъем товарной продукции был достигнут только путем повышения товарности, чему в первую очередь способствовала быстро развивающаяся социализация деревни. В период, когда единые сельскохозяйственные кооперативы достигли решающего перевеса, система разных цен уже не отвечает условиям, которые возникли в результате победы социалистических производственных отношений в нашем сельском хозяйстве. Эта система уже не является достаточно эффективной для обеспечения неуклонного подъема производства, так как при ней в более выгодные экономические условия ставятся наиболее сильные кооперативы, а в менее выгодные кооперативы в экономическом отношении более слабые. Эта система больше не оказывает достаточного влияния на снижение себестоимости сельскохозяйственной продукции.

Центральный Комитет Коммунистической Партии Чехословакии на своем заседании, состоявшемся 3.—4. марта с. г. поэтому постановил отменить современную систему заготовок с обязательными поставками и ввести новый способ обеспечения государственных фондов сельскохозяйственными продуктами за новые единые цены. На заседании центрального комитета КПЧ, состоявшемся 5 и 6 июня с. г., были утверждены новые единые цены на сельскохозяйственные продукты и все другие мероприятия в области экономических отношений между государством и едиными сельскохозяйственными кооперативами и остальными производителями сельскохозяйственных продуктов.

Новые единые цены на сельскохозяйственные продукты установлены так, чтобы возмещали себестоимость отдельных сельскохозяйственных продуктов в средних условиях производства, которая принимается в соображение для пополнения государственных фондов соответствующим продуктом. Отдельным сельскохозяйственным кооперативам, ведущим хозяйство в худших производственных условиях, чем средние, будет предоставляться государственная помощь для достижения правильной специализации производства и повышения его интенсивности с тем, чтобы и в этих условиях было обеспечено расширенное воспроизводство и рентабельное ведение хозяйства. Цены установлены так, чтобы они отвечали средним условиям хозяйствования и таким образом обеспечивали расширенное воспроизводство в большинстве предприятий из собственных источников кооперативов. Эти цены выше довоенных на 53—216 %. (За исключением зерновых, у которых до войны были монопольные цены.) Таким образом новые единые цены обеспечивают несравнимо более высокий жизненный уровень нашего сельскохозяйственного населения по сравнению с последними довоенными годами.

Probleme der Bildung von Preisen für landwirtschaftliche Produkte

Die Autoren befassen sich mit den Fragen der Vertiefung der Warenbeziehungen zwischen Stadt und Dorf im Zeitabschnitt der Beendigung der Sozialisierung des tschechoslowakischen Dorfes, mit den allgemeinen Grundsätzen der Preisbildung bei landwirtschaftlichen Produkten, mit dem System der zweifachen Preise und mit einigen mit der Einführung einheitlicher Erfassungspreise verbundenen Fragen.

Die These von der Notwendigkeit der Vertiefung der Warenbeziehungen zwischen dem sozialistischen Staat und den JZD wird begründet und es wird auf die Bedeutung der richtigen Auffassung der beiden Formen des wirtschaftlichen Bündnisses zwischen Stadt und Dorf hingewiesen. Es ist theoretisch unrichtig, das Produktions- und Warenbündnis einander gegenüberzustellen; dies führte zu einer Unterschätzung der Formen der Warenproduktion in den Beziehungen zwischen Stadt und Dorf. Wenn das wirtschaftliche Bündnis in den Bedingungen der Warenproduktion verwirklicht wird, so müssen sich die Marktbeziehungen fortschreitend zur Grundlage des wirtschaftlichen Bündnisses zwischen Stadt und Dorf entwickeln, und zwar sowohl in bezug auf die Verbrauchsgüter, als auch in bezug auf die Produktionsmittel. Der Übergang zu neuen Formen des Wirtschaftsverbündnisses in den konkreten Bedingungen der CSR wird im Zeitabschnitt der Beendigung der Sozialisierung des Dorfes verwirklicht, wo sich die grundlegende Masse der Genossenschaften politisch und ökonomisch gefestigt hat und die sozialistische Industrie fähig ist, die JZD in ausreichendem Maße mit den erforderlichen Produktionsmitteln zu versorgen.

Der sozialistische Staat muß bei der Festlegung der Preise von zwei Hauptgesichtspunkten ausgehen:

- a) von den Klassenbeziehungen in der Gesellschaft,
- b) von der materiellen Interessiertheit der Genossenschafts- und der Einzelbauern am Wachstum der landwirtschaftlichen Produktion und an der Kostensenkung je Produkteinheit.

Der sozialistische Staat verwirklicht die Äquivalenz im Austausch zwischen Stadt und Dorf nicht nur mittels der Preise. Dies geschieht deshalb, damit sich der Staat an der Reproduktion der Landwirtschaftsbetriebe beteiligen kann, damit den sozialistischen Landwirtschaftsbetrieben eine Bevorzugung zuteil werde, damit die materiell-technische Grundlage der JZD möglichst schnell geschaffen und das sozialistische Prinzip der Wirtschaftsführung gefestigt werde.

Vom Beginn des Übergangszeitraums an erfolgt die Ausnutzung des Wertgesetzes durch den sozialistischen Staat und die Wirkung des Wertgesetzes nimmt den Charakter eines Gesetzes an, das das nicht antagonistische Wesen der Beziehungen zwischen Stadt und Dorf veranschaulicht. Der Grad dieser Ausnutzung ist jedoch unterschiedlich in den verschiedenen Entwicklungsphasen des Arbeiter-Bauern-Bündnisses.

Da die Schaffung einer einheitlichen sozialistischen Ökonomik die Hauptaufgabe des Übergangszeitabschnitts darstellt, werden alle übrigen Anforderungen an die Preisbildung bei landwirtschaftlichen Produkten dieser Aufgabe unterstellt. Dieser Entwicklungsphase entspricht am besten das auf zweifachen Preisen beruhende Erfassungssystem.

Sobald die sozialistische Großproduktion in der Ökonomik des Dorfes das Übergewicht erlangt, entstehen die objektiven Voraussetzungen für eine vollkommeneren Ausnutzung der Preise und anderer ökonomischen Werkzeuge. Es werden die Bedingungen für die Einführung einheitlicher Erfassungspreise für landwirtschaftliche Produkte geschaffen.

Das System der für einen längeren Zeitraum festgelegten festen Pflichtablieferungen und zweifacher Preise stellte ein wirksames ökonomisches Werkzeug bei der Durchführung einer richtigen Erfassungspolitik gegenüber den einzelnen Größenklassen der Landwirtschaftsbetriebe dar, insbesondere bei der Beschränkung und Verdrängung der Kulaken. Dieses System gewährte den JZD im Vergleich mit den Einzelbauern sichtliche Vorteile in den Bedingungen zur Realisierung der landwirtschaftlichen Produkte. Durch die nach den Produktionsbedingungen differenzierten Pflichtablieferungsnormen wurde die Differentialrente bereits bei der Realisierung der Produktion abgeschöpft.

Im ersten Zeitraum nach der Einführung des Erfassungssystems mit Pflichtablieferungen und zweifachen Preisen bedeutete dieses System eine Erhöhung des materiellen Interesses der Genossenschaften und Bauern an der Steigerung der Produktion und der Ablieferung in die staatlichen Fonds. In den Jahren 1955 und 1956 wurde gegenüber 1954 eine Produktionssteigerung um 14,8 % und der Warenproduktion um 12,5 % erzielt. In den Jahren 1957 und 1958 wurde die erforderliche Steigerung der Produktion nicht mehr erreicht. Das geplante Anwachsen der Warenproduktion wurde nur durch die Erhöhung der Marktleistung erzielt, was vor allem durch die sich schnell entfaltende Sozialisierung ermöglicht wurde. Im Zeitabschnitt, wo die JZD das entscheidende Übergewicht erlangten, entspricht das System zweifacher Preise nicht mehr den durch den Sieg der sozialistischen Produktionsverhältnisse in unserer Landwirtschaft entstandenen Bedingungen. Dieses System ist nicht mehr genügend wirksam zur Sicherstellung eines nachhaltigen Anstiegs der Produktion, denn es bietet den ökonomisch am meisten gefestigten Genossenschaften Vorteile, während es die ökonomisch schwachen Genossenschaften benachteiligt. Es übt auch keinen Druck auf die Senkung der Selbstkosten für landwirtschaftliche Produktion aus.

Das ZK der KPdTsCh. hat daher auf dem Plenum vom 3. und 4. März ds. J. beschlossen, das gegenwärtige Erfassungssystem mit Pflichtablieferungen und zweifachen Preisen aufzuheben und eine neue Art der Sicherstellung der staatlichen Fonds mit landwirtschaftlichen Produkten zu neuen einheitlichen Preisen einzuführen. Auf dem am 5. und 6. Juni ds. J. stattgefundenen Plenum des ZK der KPdTsCh. wurden die neuen einheitlichen Preise für landwirtschaftliche Produkte und alle übrigen Maßnahmen auf dem Gebiete der ökonomischen Beziehungen zwischen Staat und JZD und den übrigen Produzenten landwirtschaftlicher Produkte genehmigt.

Die neuen einheitlichen Preise für landwirtschaftliche Produkte sind so festgelegt, daß sie die für die einzelnen landwirtschaftlichen Produkte in durchschnittlichen, für die Auffüllung der staatlichen Fonds mit dem einschlägigen Produkt in Frage kommenden Bedingungen aufgewendeten Selbstkosten decken. Den in schlechteren Bedingungen, als es die durchschnittlichen Produktionsbedingungen sind, wirtschaftenden JZD wird zur Erzielung der richtigen Spezialisierung und Interessierung der Produktion eine staatliche Beihilfe gewährt werden, damit auch in diesen Bedingungen die erweiterte Reproduktion und Rentabilität der Wirtschaftsführung sichergestellt werde. Die Preise sind so festgelegt, daß sie den Durchschnittsbetrieben entsprechen und auf diese Weise die erweiterte Reproduktion in der Mehrzahl der Betriebe aus eigenen Reserven der Genossenschaften gewährleisten. Diese Preise sind — mit Ausnahme von Körnerfrüchten, wo Monopolverpreise bestanden — im Vergleich mit den Vorkriegspreisen für landwirtschaftliche Produkte um 53—216 % höher. Sie sichern auf diese Weise ein weitaus höheres Lebensniveau unserer Landbevölkerung im Vergleich mit den letzten Vorkriegsjahren zu.

Diferenciální pozemková renta v JZD z hlediska jednotných cen

Дифференциальная земельная рента в ЕСХК с точки зрения единых цен

Die Differentialrente in den JZD
(vom Gesichtspunkt einheitlicher Preise)

Václav STIBŮREK, promovaný ekonom,
Vysoká škola zemědělská, Praha

Úvod

Jedním z úkolů nového výkupního systému je vyrovnávat v odůvodněném rozsahu mezi družstevníky rozdíly, které vyplývají z diferenciální pozemkové renty. Výsledky výroby jednotlivých družstev jsou totiž do značné míry ovlivňovány rozdílnými přírodními podmínkami. Tyto rozdíly umožňují, aby práce družstevníků v příznivějších přírodních podmínkách byla produktivnější, aby při stejném množství práce vytvořili větší množství produkce, než družstevníci v méně příznivých podmínkách. Přebytek v produkci, tj. mimořádný nadvýrobek, který byl při stejném množství vynaložené práce a prostředků a při stejné úrovni hospodaření vytvořen v příznivějších přírodních podmínkách ve srovnání s méně příznivými přírodními podmínkami, je diferenciální pozemkovou rentou.

Nebylo by však správné, kdybychom všechny rozdíly mezi družstvy ve výsledcích výroby a v důchodech vztahovali jen k vlivu diferenciální pozemkové renty. Na tyto rozdíly mohou působit i jiné vlivy, jako např. úroveň organizace výroby, úroveň agrotechniky apod., které při rozboru vlivu diferenciální renty se musíme snažit oddělit.

V souvislosti s přechodem k systému jednotných cen vystupují otázky diferenciální pozemkové renty ještě více do popředí, než tomu bylo v uplynulém období. Proto je třeba teoretickým otázkám i praktickým problémům, spojeným s využíváním poznatků o diferenciální rentě věnovat zvýšenou pozornost. Jedním z příspěvků je i tato stať. V některých otázkách navazuje také na stať s. inž. Ferdinanda Stočese z roku 1957 a s. dr. Petra Rastokina z roku 1958, uveřejněné v tomto sborníku. Zaměření stať je teoreticko-metodické. V první části jsou vymezeny nejdůležitější kategorie, ve druhé části je na praktických propočtech hledán způsob, jak zachytit důsledky, spojené s tvorbou a realizací diferenciální renty a třetí část se zabývá některými problémy využívání poznatků o diferenciální rentě.

Úloha diferenciální pozemkové renty v družstevním výrobku

Při rozboru zemědělské výroby a výrobních vztahů v zemědělství musíme brát v úvahu: jednak zvláštnosti zemědělské výroby, které vyplývají z její vázanosti na rozdílné přírodní podmínky, jednak zvláštnosti ve výrobních vztazích, které vyplývají z existence dvou forem socialistického vlastnictví — všelidového a skupinového. Tyto skutečnosti ovlivňují tvorbu družstevního výrobku i jeho rozdělení.

Ze zvláštností ve výrobních vztazích vzniká problém ekonomických vztahů mezi jednotlivými zemědělskými družstvy jako představiteli navzájem odděleného skupinového vlastnictví a státem jako představitelem celé společnosti a jejího vlastnictví. Družstvo jako vlastník veškeré produkce i nově vytvořené hodnoty je odděleno od ostatních i od celé společnosti. Družstvo je ale zároveň součástí této společnosti. Získává podíl v řadě úseků, jejichž výdaje jsou hrazeny celou společností. Tyto výdaje mohou být hrazeny jediné z produktu pro společnost. Produkt pro společnost (nadvýrobek), vytvořený dělníky ve státních podnicích, je vlastnictvím celé společnosti a je použit na další rozvoj výroby i na tyto celospolečenské výdaje. Produkt pro společnost (nadvýrobek), vytvořený v družstvu, je vlastnictvím družstva. Je však nutné i tento nadvýrobek rozdělit na dvě části: na nadvýrobek pro družstvo a na nadvýrobek pro společnost. Nadvýrobek pro družstvo je zdrojem pro další rozvoj družstevní výroby i pro výdaje na sociální, kulturní a jiné společenské potřeby uvnitř družstva. Nadvýrobek pro společnost je příspěvkem družstva na úhradu celospolečenských výdajů, které se uskutečňují i ve prospěch družstevníků. Při zkoumání nově vytvořené hodnoty v družstvu a nadvýrobku v ní obsaženého musíme mít toto jeho zásadní členění na nadvýrobek pro družstvo a na nadvýrobek pro společnost vždy na mysli.

Ze zvláštností ve spojení zemědělské výroby s přírodními podmínkami vzniká problém rozdílů v produkci, které jsou ovlivněny rozdílnými přírodními podmínkami. Je to problém diferenciální pozemkové renty.

Tvorba diferenciální pozemkové renty v JZD

Podmínky, za kterých se výroba v jednotlivých JZD uskutečňuje, jsou rozdílné. Z hlediska zkoumání diferenciální renty můžeme rozdíly mezi družstvy rozdělit na tři skupiny:

1. v přírodních podmínkách, v pozemcích a jejich úrodnosti,
2. v ekonomických podmínkách, v množství výrobních prostředků a práce, vynaložených na těchto pozemcích,
3. ve stupni využití daných přírodních a ekonomických podmínek.

Možnost tvorby diferenciální renty vyplývá z rozdílů první skupiny, tj. v přírodních podmínkách. Možnost tvorby diferenciální renty obecně vyplývá z toho, že jsou současně obdělávány pozemkové dílce nestejně přirozené úrodnosti a že tyto pozemkové dílce jsou obdělávány navzájem oddělenými výrobci, kteří jsou vlastníky produkce. Rozdíly v ekonomických podmínkách souvisí s diferenciální rentou jen v tom směru, že vklady výrobních prostředků a práce se uskutečňují v diferencovaných přírodních podmínkách.

Subjektivní rozdíly ve stupni využití daných přírodních a ekonomických podmínek (např. rozdíly v úrovni organizace a řízení výroby, rozdíly ve stupni využití výrobních prostředků družstva apod.) s tvorbou diferenciální renty nesouvisí. I při stejném množství vynaložené práce a prostředků na jeden hektar

a při stejných přírodních podmínkách, můžeme v důsledku jejich průměrného, podprůměrného či nadprůměrného využití dostat rozdílný výsledek. Vezmeme třeba příklad z pěstování cukrovky. Družstvo, které patří k nadprůměrným, pokud jde o organizaci výroby a využívání výrobních podmínek, zaselo a jednotilo cukrovku právě v nejvhodnější dobu. Na druhé straně v družstvu, které je v tomto směru podprůměrné, zaseli cukrovku pozdě a jednocení protáhli na celý měsíc, takže utrpěli ztráty na sklizni. Při stejném množství práce a prostředků, vynaložených na jeden hektar dosáhlo podprůměrné družstvo např. 250 q cukrovky, průměrné družstvo 300 q a nadprůměrné družstvo 350 q. Budou se tedy lišit i materiálové a pracovní náklady na jeden cent takto:

Nadvýrobek
Materiálové a pracovní náklady na 1 q

Při podprůměrném využití podmínek

Normální nadvýrobek
Materiálové a pracovní náklady na 1 q

Při průměrné úrovni hospodaření

Mimořádný nadvýrobek
Normální nadvýrobek
Materiálové a pracovní náklady na 1 q

Při nadprůměrném využití podmínek

Tyto rozdíly ve vlastních nákladech a nadvýrobku byly způsobeny právě subjektivními rozdíly v úrovni hospodaření. Na rozdíl od průměrných družstev, která dosáhla normálního nadvýrobku, dosáhlo nadprůměrné družstvo se stejným nákladem na jeden hektar a ve stejných přírodních podmínkách ještě mimořádného nadvýrobku a podprůměrné družstvo, je daleko pod úrovní normálního nadvýrobku.*)

Subjektivní rozdíly ve využívání daných výrobních podmínek stále ještě do velké míry ovlivňují výsledky hospodaření jednotlivých JZD. Svým odrazem ve výrobě často převyšují i rozdíly v přírodních podmínkách. Přitom ale rozdíl v nadvýrobku, který z těchto důvodů vznikl mezi jednotlivými družstvy (např. mimořádný nadvýrobek u nadprůměrného družstva), není v žádném případě diferenciální rentou. Je to rozdíl, s nímž se obdobně setkáváme i v jiném výrobním oboru a který je výsledkem subjektivních rozdílů ve využívání daných výrobních podmínek.

Při zkoumání diferenciální renty musíme vyloučit rozdíly subjektivního rázu, které se projevují v podprůměrném či nadprůměrném využívání daných výrobních podmínek. Budeme naopak předpokládat, že subjektivní úroveň hospodaření družstev, která budeme srovnávat, je stejná a že všechna jsou na průměrné úrovni hospodaření a využívání podmínek. Jediný rozdíl, který budeme sledovat, bude rozdíl v přírodních podmínkách, rozdíl v pozemcích, na kterých se zemědělská výroba uskutečňuje.**)

*) Normálním nadvýrobkem družstva nebo normální mírou nadvýrobku v poměru k materiálovým a pracovním nákladům rozumím nadvýrobek nutný k zajištění rozšířené reprodukce v souladu s potřebami společnosti.

**) Při praktickém hospodářském rozboru je takové oddělení subjektivní úrovně hospodaření od objektivních přírodních podmínek velmi obtížné a nepodaří se nám je úplně přesně vyjádřit. V teoretickém rozboru je však takové přesné oddělení vlivů pomocí abstrakce možné a nutné.

V dalším rozboru diferenciální renty budeme tedy předpokládat, že zkoumaná družstva hospodaří na stejné, průměrné úrovni. Jediným rozdílem mezi nimi bude, že hospodaří za rozdílných přírodních podmínek. Některá družstva hospodaří na příklad v řepařské oblasti, jiná v bramborářské nebo horské oblasti. Přesto, že hospodaření stejným způsobem, vynakládají na jeden hektar stejné množství práce a prostředků a vyrábějí stejný druh výrobku — např. žito nebo pšenici — dosáhnou z tohoto hektaru rozdílné množství produkce. Družstva v řepařské oblasti sklídí z daného hektaru např. 26 q, družstva v bramborářské oblasti 21 q a v horské oblasti 18 q.

Vyjádříme-li tuto skutečnost graficky na jeden cent produkce, dostaneme podobný obrázek jako při předchozím vyjádření subjektivních rozdílů v úrovni hospodaření. Rozdíl je však v podmínkách, které v některých družstvech umožňují vyřvoření mimořádného nadvýrobku.

Normální nadvýrodek
Materiálové a pracovní náklady na 1 q

Mimořádný nadvýrodek — dif. renta
Normální nadvýrodek
Materiálové a pracovní náklady na 1 q

Mimořádný nadvýrodek — dif. renta
Normální nadvýrodek
Materiálové a pracovní náklady na 1 q

Při průměrné úrovni hospodaření v relativně nejhorších přír. podmínkách, z kterých společnost tuto produkci musí ještě získávat

Při průměrné úrovni hospodaření v lepších přírodních podmínkách (např. v bramborářské oblasti ve srovnání s horskou)

Při průměrné úrovni hospodaření na nejlepších pozemcích, např. v řepařské oblasti

Práce družstevníků v bramborářské a řepařské oblasti byla produktivnější nikoliv proto, že lépe využívali daných podmínek — těch využívali stejně —, ale proto, že pracovali za příznivějších přírodních podmínek. Příznivější přírodní podmínky byly tedy základem, který umožnil dosáhnout na lepších pozemcích vyšší produktivity práce. Množství pozemků s nejlepší bonitou, polohou a ostatními přírodními podmínkami je však omezené. Vedle těchto pozemků, které by svou produkcí nestačily uspokojit potřeby společnosti, musí se obdělávat i řada dalších druhů pozemků s horšími podmínkami. Rozdíly mezi nimi není možné úplně odstranit. Lze však např. správnou soustavou obdělávání půdy, rajonizací a specializací výroby tyto rozdíly zmenšit, ale také i zvětšit.

Objektivní rozdíly v pozemcích zde existují, ovlivňují produktivitu práce a v tomto smyslu jsou základem, podmínkou tvorby diferenciální renty. Rozdílné přírodní podmínky umožnily, že práce výrobců na lepších pozemcích ve srovnání s horšími pozemky, ze kterých ještě společnost produkci získává, byla produktivnější. A tato produktivnější práce vytvořila navíc mimořádný nadvýrodek, který je materiálním základem diferenciální renty. Jde o takový nadvýrodek, který má základ v rozdílné produktivitě práce, ovlivněné rozdílnými přírodními podmínkami. Jen takovýto nadvýrodek může být materiálním základem diferenciální renty.

Velikost diferenciální renty bude určena rozdílem mezi společenskými výrobními náklady a individuálními výrobními náklady jednotky produkce. Přitom

společenské výrobní náklady se rovnají nákladům živé i minulé práce při společensky průměrné úrovni hospodaření v relativně nejhorších podmínkách, ze kterých společnost tuto produkci ještě potřebuje. To znamená, že velikost diferenciální renty závisí na přebytku nadvýrobku, který byl vytvořen prací výrobců na lepších pozemcích, na přebytku nadvýrobku nad jeho normální mírou. Společenská hodnota jednotky výrobku je určena průměrnou úrovní hospodaření v relativně nejhorších přírodních podmínkách, za kterých společnost tuto produkci musí ještě získávat. Toto určení hodnoty zemědělských výrobků platí nejen pro kapitalismus, ale i pro socialismus s jeho dvěma formami vlastnictví. I družstva v relativně nejhorších přírodních podmínkách musí mít možnost nahradit své vlastní náklady a akumulovat. Diferenciální renta, kterou vytvořila družstva v příznivějších přírodních podmínkách, je přebytkem nadvýrobku nad jeho normální mírou, přebytkem, který vytvořila družstva v důsledku vyšší produktivity práce spojené s danými přírodními podmínkami.

Diferenciální renta I a diferenciální renta II

Úrodnost pozemků má dvě stránky: přirozenou úrodnost a ekonomickou úrodnost.

1. **Přirozená úrodnost** a rozdíly z ní vyplývající jsou dány rozdíly v bonitě. Bonita sama je souhrnným vyjádřením jakosti půdy, podnebí a umístění pozemků. *) Chceme-li vyjádřit rozdíly, vyplývající z přirozené úrodnosti půdy, musíme předpokládat, že na všech pozemcích se hospodáří stejným způsobem. Je možné tento stejný způsob hospodaření nějak vyjádřit? Můžeme na něj usuzovat z toho, že na stejně velký pozemkový dílec je použito stejného vkladu práce a prostředků a tohoto vkladu je také stejně využito. Rozdíly, které za těchto podmínek vzniknou, jsou pak odrazem rozdílů v přirozené úrodnosti.

Při praktických přepočtech se obvykle omezujeme jen na hodnotové vyjádření vkladu práce a prostředků do půdy. Není to zcela přesné, neboť i tyto vložené prostředky se mohou např. lišit svou kvalitou a technickou úrovní. Pro vyjádření rozdílů v přirozené úrodnosti musíme vycházet také ze stejné úrovně agrotechniky. Pokud však rozdíly v úrovni agrotechniky nejsou podstatné, lze i tohoto hotového vyjádření vynaložené práce a prostředků použít. Předpokládáme potom, že stejné výši vynaložených prostředků a práce na jeden hektar odpovídá i stejná úroveň hospodaření.

2. **Ekonomická úrodnost** půdy, která je výsledkem způsobu jejího obdělávání, se v jednotlivých podmínkách v různém stupni liší od přirozené úrodnosti, resp. od té úrovně, která je dána průměrným vkladem práce a prostředků. Liší se od přirozené úrodnosti proto, že stupeň využití přirozené úrodnosti závisí na intenzitě hospodaření. Pokud je stupeň využití přirozené úrodnosti v důsledku rozdílné intenzity hospodaření rozdílný, pak rozdíly v produktivitě jsou výsledkem nejen rozdílů v přírodních podmínkách, ale i rozdílů v ekonomických podmínkách. Jestliže však předpokládáme, že subjektivní stupeň využití daných přírodních a ekonomických podmínek i při dodatečných vkladech je stejný, pak určitý vklad výrobních prostředků a práce může přinést rozdílný výsledek jen proto, že přírodní podmínky, za kterých byl vynaložen, jsou rozdílné. Tak jsou i rozdíly v ekonomické úrodnosti svým základem spojeny s diferenciemi v přirozené úrodnosti půdy. Z hlediska zkoumání diferenciální renty nám jde o to, v jaké

*) Podrobný rozbor problematiky oceňování půdního fondu v našich podmínkách je ve stati prof. dr. Frant. Loma v čísle 2/1959 tohoto sborníku.

míře ekonomická úrodnost v určitých podmínkách převyšuje úrodnost přirozenou, vyjádřenou při průměrném vkladu.

Rozdíly, charakterizované bodem 1, tj. rozdíly v produktivitě práce, které vznikají při stejné úrovni hospodaření (stejně vklady práce a prostředků a jejich stejné subjektivní využití), jsou odrazem rozdílů v přirozené úrodnosti půdy a základem diferenciální renty I.

Rozdíly, charakterizované pod bodem 2, tj. rozdíly v produktivitě práce, které vznikají při vyšší intenzitě hospodaření na různých pozemcích (v důsledku dodatečných vkladů při jejich stejném subjektivním využití), jsou odrazem rozdílů v ekonomické úrodnosti půdy a základem diferenciální renty II.

Ten mimořádný nadvýrobek, který je výsledkem práce výrobců v podmínkách příznivější přirozené úrodnosti půdy, je materiálním základem diferenciální renty I. K diferenciální rentě I patří svým charakterem i mimořádný důchod, kterého výrobci dosahují úsporou nákladů v důsledku příznivější polohy pozemků, s ohledem na místo zpracování a odbytiště. Pro vázanost zemědělské výroby na určité pozemky (rozdílné v úrodnosti a poloze), můžeme i výhodnou polohu (podobně jako úrodnost) spojit s bezplatnou přírodní silou.

Ten mimořádný nadvýrobek, který byl vytvořen v důsledku rozdílů v ekonomické úrodnosti půdy (rozdílů v produktivitě na různých pozemcích při zvyšování intenzity hospodaření), je materiálním základem diferenciální renty II. Ekonomická úrodnost je sice spojena s přirozenou úrodností půdy a v tom smyslu je i diferenciální renta II spojena s diferenciální rentou I. Ovšem, zatímco se u diferenciální renty I projevuje rozdíl jen v přírodních podmínkách, u diferenciální renty II se projevuje rozdíl i v intenzitě hospodaření. Proto je nutné z hlediska materiálního základu rozlišit diferenciální rentu II od diferenciální renty I. Rozdíl mezi diferenciální rentou I a diferenciální rentou II můžeme schematicky vyjádřit takto (tab. I):

(Můžeme si představit, že jde např. o jeden hektar obilovin.)

I.

Pozemek	Vklad práce a prostř. na 1 ha	Normální nadvýrobek	Výnos q/ha	Individ. hodnota I q	Společná hodnota I q	Individ. hodn. celé produkce	Společná hodn. celé produkce	Vytvoř. dif. renty	
								I	II
A. při průměrné úrovni	2000	400	24	100	160	2400	3840	1440	—
A. při dodatečném vkladu	750	150	9	100	160	900	1440	—	540
B. při průměrné úrovni	2000	400	20	120	160	2400	3200	800	—
B. při dodatečném vkladu	400	80	5	96	160	480	800	—	320
C. při průměrné úrovni	2000	400	15	160	160	2400	2400	—	—
C. při dodatečném vkladu	500	100	4	150	160	600	640	—	40

Srovnáme-li výsledky výroby na rozdílných pozemcích při stejné průměrné úrovni hospodaření (tu máme vyjádřenou vkladem práce a prostředků na jeden hektar 2000), pak zjistíme, že v důsledku příznivějších přírodních podmínek vytvořili družstevníci na pozemcích B a A mimořádný nadvýrobek ve výši 800 a 1440. Tento mimořádný nadvýrobek je materiálním základem diferenciální renty I.

Jestliže některé závody v podmínkách A, B či C hospodaří intenzivněji, vynakládají na daný pozemek více práce a prostředků než při průměrné úrovni hospodaření, a v důsledku toho vytvoří přebytek nad normálním nadvýrobkem, pak tento mimořádný nadvýrobek je materiálním základem diferenciální renty II.

Je také možné, že např. za pět let bude průměrná úroveň hospodaření vyžadovat základní vklad 2400. Jestliže by podnik, hospodařící na pozemcích B, zůstal na stejné úrovni hospodaření (vklad 2000 + 400), pak přebytek, který byl dříve diferenciální rentou II, by nyní měl charakter diferenciální renty I.

Přes rozdíl v materiálním základu, pro který dvě formy diferenciální renty rozlišujeme, je oběma společné to, že jejich základem je vyšší produktivita práce, spojená s rozdílnými, omezenými a monopolizovanými přírodními podmínkami hospodaření. Obě formy diferenciální renty jsou přebytkem vytvořeného nadvýrobku nad jeho normální mírou.

..

Rozdíly mezi JZD podle výrobních oblastí z hlediska diferenciální renty

Úsilí o praktické propočty diferenciální renty naráží na značné obtíže. Metodu, kterou můžeme použít při teoretickém zkoumání — že od některých vlivů abstrahujeme a zkoumáme v čisté formě vliv těch činitelů, kteří nás zajímají z hlediska diferenciální renty — tu nemůžeme stejným způsobem použít při praktických propočtech. Při číselném vyjadřování narážíme nejen na obtíže teoretického rázu, např. při snaze o vyjádření hodnoty zemědělských výrobků nebo normálního nadvýrobku, ale narážíme i na nedostatečnost podkladů, z nichž musí propočty vycházet. Mnohé podklady nejsou pro daný účel zpracovány (např. ekonomické zhodnocení půdního fondu) nebo ještě nejsou dostatečně sledovány (např. vlastní náklady) a neumožňují udělat závěry z víceletých průměrů. Často také nemůžeme přesně vyjádřit míru vlivů, které chceme a musíme zkoumat odděleně (např. subjektivní vlivy různé úrovně využití daných výrobních podmínek nebo vliv rozdílných podmínek realizace produkce v dosavadním systému výkupu). Má-li být učiněn krok vpřed, musíme se pro počátek spokojit i s pouhým hrubým vyjádřením, které dosavadní podklady umožňují. To pak může být pomocí při dalším zkoumání a upřesňování i zpracovávání metodiky.

Vyjádření tvorby diferenciální renty

Abychom alespoň v hrubých rysech vyjádřili vliv přírodních podmínek na tvorbu diferenciální renty, použijeme členění družstev na čtyři hlavní výrobní oblasti: kukuřičnou, řepářskou, bramborářskou a horskou. Údaje, které budeme srovnávat, se týkají JZD v českých krajích. Jsou propočteny jednak z reprezentativního šetření Státního úřadu statistického za rok 1956 a 1957 (v textu: vybraná

JZD — SÚS), jednak z podkladů ministerstva zemědělství za rok 1957 a 1958 (v textu: všechna JZD — MZ). Jsou to podklady, které už zachycují hrubou produkci. Někde bude použito i srovnání s šetřením o vlastních nákladech 440 JZD v roce 1958 (MZ). V této kapitole není cílem přesné kvantitativní zachycení rozdílů, neboť k úplně přesnému vyjádření nedávají podklady možnost ani po úpravách, které lze ještě učinit. Zatím nám půjde jen o vyjádření hrubých rozdílů a o způsob jejich vyjádření.

Při dostatečně velkém nebo dostatečně reprezentativním souboru družstev můžeme předpokládat, že v tomto souboru dostaneme v každé výrobní oblasti výsledek, kde i subjektivní rozdíly mezi jednotlivými družstvy se vyrovnávají směrem k průměrné úrovni hospodaření v oblasti. Tak je možné pro praktický propočít předpokládat, že jsme aspoň zhruba vliv subjektivních rozdílů ve využití daných přírodních a ekonomických podmínek vyloučili.*) Za těchto předpokladů budou rozdíly v souborech družstev z jednotlivých výrobních oblastí odrážet především rozdíly v produktivitě práce, ovlivněné přírodními podmínkami. A to jsou rozdíly, které tvoří základ k tvorbě diferenciální renty.

Rozdíly v přírodních podmínkách se odrazí v produkci. Srovnajme např. rozdíly na jeden hektar zemědělské půdy podle oblastí tak, jak se odrážejí v hrubé zemědělské produkci (HZP), v ocenění ve stálých cenách **) (tab. II).

II.

Vý- robní oblast	Vybraná JZD — SÚS				Všechna JZD — MZ			
	1956		1957		1957		1958	
	HZP	Index	HZP	Index	HZP	Index	HZP	Index
K	4394	179,4	4710	190,7	5154	252,2	4566	201,1
Ř	4570	186,6	4789	193,9	4704	230,1	4921	216,8
B	3431	140,1	3295	133,4	3206	156,8	3311	145,9
H	2449	100	2470	100	2044	100	2270	100

Ve všech případech se projevuje naprosto jasná tendence růstu hrubé zemědělské produkce směrem k příznivějším přírodním podmínkám. Bude snad tento rozdíl výrazem rozdílu v produktivitě práce mezi jednotlivými výrobními oblastmi? Abychom takový závěr mohli udělat, musíme vzít v úvahu též množství práce a prostředků, které bylo na výrobu v jednotlivých výrobních oblastech vynaloženo.

Při vyjádření produktivity budeme brát v úvahu nejen množství živé práce, ale i množství práce minulé, neboť nám jde o vyjádření společenské produktivity práce. Produktivita živé práce může často růst velmi rychle, např. v důsledku nedostatku pracovních sil a růstu nákladů minulé práce, ale náklady celkové práce na jednotku produkce této tendenci nebudou odpovídat. Proto budeme brát v úvahu i náklady práce minulé nebo cizí.

*) Bylo by třeba ještě posoudit případné subjektivní rozdíly mezi průměrem jednotlivých oblastí. Pokud by se projevovaly podstatnější rozdíly mezi průměrem oblastí, např. v úrovni organizace, v úrovni agrotechniky, v kvalifikaci pracovníků nebo v intenzitě práce, bylo by nutné je vzít v úvahu. Přesto, že určité rozdíly v tomto směru existují, budeme v dalším rozboru předpokládat, že tyto rozdíly nejsou podstatné.

**) Srovnání se týká JZD z českých krajů; rok 1958 SÚS není zpracován, rok 1956 MZ není hrubá produkce.

III. Srovnání peněžních a pracovních nákladů na jeden hektar zemědělské půdy
1957 — Vybraná JZD — SÚS

Výrobní oblast	Peněžní náklady		Pracovní náklady		Peněžní a pracovní náklady celkem	
	Kčs	index	Kčs	index	Kčs	index
K	1432	130,3	2350	164,9	3782	149,8
Ř	1564	142,3	2375	166,7	3939	156,0
B	1016	92,4	1775	124,6	2791	110,5
H	1099	100	1425	100	2524	100

ZIV — CZF zemědělná JZD — 1957
VI

Výrobní oblast	Peněžní náklady		Pracovní náklady		Peněžní a pracovní náklady celkem	
	Kčs	index	Kčs	index	Kčs	index
K	1846	131,4	2675	198,1	4521	164,4
Ř	1928	137,7	2400	177,8	4328	157,4
B	1294	92,4	1825	135,2	3119	113,4
H	1400	100	1350	100	2750	100

V.
1956 — SÚS

VI.
1958 — MZ

Výrobní oblast	Peněžní a pracovní náklady celkem	
	Kčs	index
K	4034	164,9
Ř	3905	159,7
B	2781	113,7
H	2445	100

Výrobní oblast	Peněžní a pracovní náklady celkem	
	Kčs	index
K	4230	148,2
Ř	4563	159,8
B	3184	111,5
H	2855	100

Pro praktické vyjádření rozdílů v nákladech mezi oblastmi použijeme položky: peněžní náklady na výrobu a pracovní náklady v PJ, u kterých jednu PJ oceníme pevnou částkou 25 Kčs. *)

Z tabulek III, IV, V a VI vyplývá, že průměr peněžních a pracovních nákladů není v jednotlivých oblastech stejný, nýbrž že vzrůstá směrem k oblastem s příznivějšími přírodními podmínkami. Rozdíly ve vkladech na jeden hektar jsou podstatné, například mezi bramborářskou a řepářskou oblastí je rozdíl více než 1000 Kčs, tj. zhruba $\frac{1}{3}$ vkladu v bramborářské oblasti. Proto nelze vyvodit závěr o rozdílech v produktivitě jen ze samotného ukazatele hrubé zemědělské produkce

*) Peněžní náklady na výrobu by bylo možno ještě zpřesnit o změnu stavu zásob a úpravu peněžních příjmů. Vyjádření takových položek, jako amortizace, spotřeba vlastních krmiv, osiv a hnojiv, nebo oddělené vyjádření přidružené výroby umožní však teprve podklady o vlastních nákladech. V tomto rozboru nejde o absolutní částku nákladů, ale především o relace mezi oblastmi. U položek, které nejsou vyjádřeny, je možné předpokládat, že budou v podstatě úměrné peněžním a pracovním nákladům, že mohou upřesnit, ale ne změnit hlavní závěry.

na jeden hektar. Musíme přihlédnout i k nákladům, jejichž tendence a relace je alespoň zhruba vyjádřena ukazatelem „peněžní a pracovní náklady“.

Srovnání hrubé zemědělské produkce s náklady vyjádříme ukazatelem: hrubá zemědělská produkce na 100 Kčs nákladů. Hrubá zemědělská produkce je vyjádřena ve stálých cenách, takže odráží i naturální objem produkce a jeho změny. Objem živé práce a jeho změny jsou zachyceny tím, že pracovní jednotka je oceněna stálou částkou. Peněžní náklady na výrobu jsou sice vyjádřeny v běžných cenách, pokud však tyto ceny neprodělaly ve sledovaných letech větší změnu (v případě změny je možné podle koeficientu přepočíst), pak i tato položka je zároveň odrazem fyzického objemu. Proto takové srovnání hrubé zemědělské produkce s náklady je zároveň srovnáním fyzického objemu produkce a vynaložené práce, srovnáním, které umožňuje (alespoň zhruba) zachytit rozdíly ve společenské produktivitě práce (tab. VII a VIII).

VII.
Vybraná JZD — SÚS

VIII.
Všechna JZD — MZ

Výrobní oblast	1956		1957		1957		1958	
	HZP na 100 Kčs nákladů	index	HZP na 100 Kčs nákladů	index	HZP na 100 Kčs nákladů	index	HZP na 100 Kčs nákladů	index
K	108,9	108,7	124,5	130,5	114,0	153,4	107,9	135,7
Ř	117,0	116,8	121,6	127,5	108,7	146,3	107,8	135,5
B	123,4	123,2	118,1	123,8	102,8	138,4	104,0	130,8
H	100,2	100	95,4	100	74,3	100	79,5	100

Údaj o hrubé zemědělské produkci na 100 Kčs nákladů je ovlivněn tím, že HZP je oceněna ve stálých a ne ve skutečných, běžných cenách a tím, že pracovní jednotka je oceněna stálou částkou 25 Kčs. Proto v některých případech může být číslo nižší než 100. Pro zachycení produktivity práce je však takové vyjádření nutné. Nás zajímají z hlediska diferenciální renty především rozdíly mezi oblastmi v jednotlivých letech. Proto je použito i vyjádření v indexu, kde za základ je vzat průměr horské oblasti*)

Jestliže jsme uznali, že při početném souboru JZD v jednotlivých oblastech jsou v podstatě setřeny subjektivní rozdíly ve využití výrobních podmínek směrem k společenskému průměru, pak rozdíly v produktivitě jsou způsobeny především rozdílnými přírodními podmínkami.

Z tabulky VII a VIII vyniká tendence, že produktivita práce se zvyšuje směrem k oblastem s příznivějšími přírodními podmínkami. Rozdíly v roce 1956 z reprezentativního šetření SÚS nebudou charakteristické, neboť byly ovlivněny podprůměrnou úrodou cukrovky a nadprůměrnou úrodou brambor. Aby však závěr o rozdílech nebyl ovlivněn podmínkami v jednom roce, je třeba vzít průměr z několika let. Takový průměr by dal poměrně správné vyjádření rozdílů v pro-

*) Horskou oblast bereme za základ z teoreticko-metodických důvodů. Pro praktický účel je třeba údaje o produktivitě v zemědělské výrobě dále upřesnit, alespoň porovnáním se stejným vyjádřením na celkovou produkci, kde rozdíl v produktivitě práce mezi horskou a ostatními oblastmi je o něco nižší, neboť v horské oblasti je vyšší podíl nezemědělské činnosti. Pro správnější vyjádření relací je možné použít za základ i průměr českých krajů či průměr rozhodující oblasti.

duktivité práce mezi jednotlivými oblastmi — rozdílů, které jsou základem tvorby diferenciální renty.

Přesnějšími podklady o materiálových a pracovních nákladech budou pro příští období údaje o vlastních nákladech, které už řada družstev sleduje. Také v šetření o vlastních nákladech za rok 1958, které dělalo ministerstvo zemědělství ve 440 družstvech, se projevují podobné rozdíly v produktivitě práce. Počet družstev a jejich výběr, zvláště v horské a kukuřičné oblasti, není však dostatečně reprezentativní. Proto nebudeme vyčleňovat tyto údaje za české kraje, ale uvedeme je souhrnně za celou Československou republiku (tab. IX).

Použitá metoda vyjádření pro-

duktivity práce (srovnání objemu hrubé produkce s objemem materiálových a pracovních nákladů) umožňuje při dostatečném souboru družstev a při závěrech z několikaletého průměru celkem správně vyjádřit rozdíly v produktivitě, které jsou způsobeny rozdílnými přírodními podmínkami. Ten přebytek v produkci, který by odpovídal vyšší produktivitě práce ve srovnání s průměrnou úrovní relativně nej-

horší oblasti (např. 35 % produkce v řepařské oblasti v porovnání s horskou), by tvořil materiální základ diferenciální renty. Problémem je, že horská oblast má některé zvláštnosti, které ovlivňují úroveň její výroby a že i podmínky reprodukce v této oblasti nelze považovat za normální a přenášet je jako základ pro ostatní oblasti. Pro praxi je nutné tento základ upravit.

IX.

Výrobní oblast	Počet JZD	HZP na 100 Kčs vlastních nákladů v r. 1958	
		Kčs	index
K	75	68,5	115,1
Ř	172	85,9	144,4
B	177	76,5	128,6
H	16	59,5	100

Vztah mezi diferenciální rentou I a diferenciální rentou II

Mezi diferenciální rentou I a diferenciální rentou II se projevuje rozdíl v materiálním základu. Zatímco diferenciální renta I je spojena jen s rozdíly v přírodních podmínkách, je diferenciální renta II spojena i s rozdíly ve výši vkladu.

V dosavadním rozboru jsme se pokusili o vyjádření diferenciální renty vcelku, při srovnání průměrné úrovně hospodaření každé oblasti. Diferenciální rentu tvořil přebytek produkce, vytvořený při vyšší produktivitě práce ve srovnání s průměrem relativně nejhorších podmínek. I při tomto rozboru jsme museli počítat nejen s rozdíly v přírodních podmínkách, ale i s rozdíly ve výši vkladu práce a prostředků na jeden hektar. Např. v roce 1957 jsou peněžní a pracovní náklady na jeden hektar v řepařské oblasti o 57 % vyšší než v oblasti horské.

Kdybychom chtěli vyjádřit jenom diferenciální rentu I, měli bychom uvažovat stejné vklady práce a prostředků na jeden hektar i stejné jejich využití. U zkoumaného průměru družstev z jednotlivých oblastí sice předpokládáme v podstatě stejné využití práce a prostředků, ale výše těchto nákladů je rozdílná. Proto také nemůžeme udělat závěr, že přebytek produkce, dosažený v důsledku vyšší produktivity práce v příznivějších přírodních podmínkách je jenom diferenciální rentou I. Určitá část tohoto mimořádného nadvýrobku bude mít totiž charakter diferenciální renty II. Např. u družstev v řepařské oblasti je průměrný vklad práce a prostředků, jak jej posuzujeme v rámci této oblasti, zčásti i dodatečným vkladem ve vztahu k oblasti horské nebo bramborářské. Můžeme tedy udělat závěr (který se často dělá), že průměrně hospodařící družstva v řepařské

oblasti vytváří jen diferenciální rentu I? Domnívám se, že takový závěr není správný; zčásti bude mít i mimořádný nadvýrobek u těchto družstev charakter diferenciální renty II.*)

Jestliže srovnáváme družstva v rámci jedné výrobní oblasti, musíme ovšem vycházet z průměrné úrovně hospodaření (tj. z průměrného vkladu práce a prostředků a jeho průměrného využití) v této oblasti. V každé oblasti jsou družstva, jejichž intenzita je vyšší než průměr oblasti. Pokud tato družstva i při průměrném využití dodatečného vkladu vytvářejí produkci s nižšími individuálními výrobními náklady než jsou společenské, vytvářejí zároveň mimořádný nadvýrobek, který je diferenciální rentou II.

Rozdíly v rámci oblasti můžeme ilustrovat na příkladu družstev z řepářské a bramborářské oblasti (tab. X).

X.
1956 — Vybraná JZD — SÚS

Výrobní oblast	Skupina JZD podle HZP na 1 ha zem. půdy	% z počtu sledovaných JZD	Peněžní a pracovní náklady na 1 ha z. p.		HZP na 1 ha zemědělské půdy		HZP na 100 Kčs nákladů	
			Kčs	index	Kčs	index	Kčs	index
řepářská	do 3900	24,9	3086	81,4	3218	70,8	104,3	87,0
	3900—5250	50,2	3791	100	4547	100	119,9	100
	nad 5250	24,9	5006	132,0	6083	133,8	121,5	101,3
	Průměr	100	3905	—	4570	—	117	—
bramborářská	do 2900	24,5	2093	73,5	2308	64,5	110,3	87,8
	2900—4250	50,4	2847	100	3577	100	125,6	100
	nad 4250	25,1	3657	128,5	4723	132,0	129,1	102,8
	průměr	100	2781	—	3431	—	123,4	—

Průměr rozhodující skupiny JZD v oblasti, který zahrnuje 50 % družstev, lze považovat za společenský průměr. Od této rozhodující skupiny družstev se projevují rozdíly v nákladech, v hrubé zemědělské produkci i v produktivitě. Družstva v nejnižší skupině podle HZP budou vytvářet diferenciální rentu značně nižší, než odpovídá průměru oblasti, případně nebudou vytvářet diferenciální rentu žádnou. Na druhé straně družstva v nejvyšší skupině podle HZP, u nichž zároveň roste i produktivita, budou i při průměrném stupni využití vložených prostředků a práce vytvářet proti průměrným družstvům v oblasti diferenciální rentu II.**)

V tomto rozboru uvnitř oblasti nelze ovšem předpokládat, že jsme vyloučili rozdíly v subjektivní úrovni hospodaření. Pokud stupeň využití vložených prostředků a práce bude u některých družstev lepší, např. proto, že lépe organizují práci, dodržují nejvhodnější agrotechnické lhůty apod. (a to se zřejmě ve skupině s nejvyšší HZP projevuje), budou také z tohoto důvodu vytvářet mimořádný nadvýrobek a mimořádný čistý důchod. Ten ale nemá charakter diferenciální renty.

*) Takové odlišení má značný význam i pro řešení otázky vztahu státu k diferenciální rentě I a II z hlediska materiální zainteresovanosti výrobců.

**) Diferenciální rentu budou vytvářet i při stejné či klesající produktivitě, pokud jejich vlastní náklady budou nižší než společenské.

Diferenciální rentu I tvoří mimořádný nadvýrobek, který vzniká v rozdílných přírodních podmínkách při stejném základním vkladu a jeho průměrném využití. Diferenciální renta II může zahrnovat: jednak mimořádný nadvýrobek, který vzniká v důsledku dodatečného vkladu, převyšujícího průměrný vklad oblasti, jednak i část mimořádného nadvýrobku při průměrném vkladu v oblasti, pokud se vůči ostatním oblastem jeví vkladem dodatečným.

Otázky realizace diferenciální renty

V předcházejícím rozboru JZD podle oblastí jsme vyjádřili rozdíly v hrubé produkci, v nákladech a z toho vyplývající rozdíly v produktivitě práce, které jsou spojeny s rozdílnými přírodními podmínkami. Z těchto podkladů bylo možné aspoň zhruba usoudit, v jaké míře jsou rozdíly v hrubé zemědělské produkci ovlivněny diferenciální rentou.

To ovšem neznamená, že se tyto rozdíly ve stejných rozměrech projeví i v důchodech. Mezi vytvořenou a realizovanou diferenciální rentou se mohou projevat větší nebo menší odchylky. Jednotlivá družstva mohou realizovat diferenciální rentu v různém stupni. Přitom výše důchodů není ovlivněna jenom stupněm realizace či odčerpání diferenciální renty, ale i řadou dalších vlivů.

Např. při dosavadním způsobu výkupu byla určitá část diferenciální renty odčerpávána bezprostředně při realizaci, aniž ji družstva realizovala v penězích. Tato část se v hrubých peněžních příjmech vůbec neobjevila. Na druhé straně v některých případech, kdy příjem za realizovanou produkci nezajišťoval družstvu dostatečné vlastní prostředky k rozšířené reprodukci, poskytoval stát družstvům různé formy pomoci (dotace, subvence, dary). Tato pomoc se pak objevuje v položce „ostatní příjmy“. Stát poskytoval družstvům i pomoc v cenách některých výrobních prostředků nebo v cenách za práce STS a jejich diferenciaci. Tento podíl ovšem peněžní evidence družstva nezachycuje. V systému dvojích cen jsou v důsledku rozdílného podílu povinných dodávek a státního nákupu mezi jednotlivými oblastmi rozdílné i průměrné realizační ceny, za které družstva svou produkci prodávají. Tyto ceny se u jednotlivých výrobků také v různém poměru odchyľují od hodnoty. Jedním z nejvýznamnějších činitelů, který působí na rozdíly v důchodech, je rozdílný podíl tržní produkce. Z nezemědělské činnosti je to pak rozdílný podíl ostatních příjmů.

Tyto jednotlivé vlivy nemůžeme přesně od sebe oddělit a proto také z hrubých peněžních příjmů nebo z čistých peněžních příjmů nemůžeme přímo usoudit na stupeň realizace nebo odčerpávání diferenciální renty. Pro ilustraci uvedme příklad za rok 1957 (tab. XI).

XI. 1957 — Vybraná JZD — SÚS — údaje na jeden hektar zemědělské půdy

Výrobní oblast	Hrubé peněžní příjmy	Z toho ostatní %	Index HPP	Čisté peněžní příjmy	Index ČPP	Index pracov. nákladů	Index ČPP, přepočt. na stejnou pracovní účast
K	4165	13,1	168,8	2407	220,0	164,9	133,4
Ř	4143	11,0	167,9	2273	207,8	166,7	124,6
B	2665	14,5	108,0	1383	126,4	124,6	101,5
H	2467	26,7	100	1094	100	100	100

Úvahy, které bychom z těchto podkladů mohli vyvodit o stupni realizace nebo odčerpávání diferenciální renty, by byly značně nepřesné. Je možné počítat s tím, že při jednotných cenách za zemědělské výrobky — kdy budou podmínky

při realizaci pro všechny stejné — zvýší se váha tržeb za realizovanou produkci v zajišťování reprodukce a zmenší se váha ostatních faktorů, které ovlivňovaly výši důchodů a bude možné přesněji zachytit a vyjádřit i stupeň realizace a odčerpávání diferenciální renty.

Druhou stránkou, v níž se odrážejí rozdíly v důchodech podle oblastí, je peněžní odměna, případně celková odměna na jednoho stálého pracovníka. Z tohoto výsledného ukazatele můžeme také zhruba posoudit, jak opatření v oblasti vztahů mezi JZD a státem (zčásti při výrobě, ale zvláště při realizaci) dosud ovlivňovala výši důchodů v jednotlivých výrobních oblastech (tab. XII).

XII. Rozdíly v důchodech na jednoho stálého pracovníka podle oblastí

	Výrobní oblast	Roční peněžní příjem za P _ř		Průměrný počet odpracovaných P _ř		Index peněžních příjmů přepočt. na stejnou pracovní účast
		Kčs	index	Počet	index	
1956 — SÚS	K	7869	134,6	396	94,7	142,1
	Ř	8422	144,0	456	109,1	132,0
	B	6824	116,7	421	100,7	115,9
	H	5848	100	418	100	100
1957 — SÚS	K	7140	135,2	380	95,0	137,1
	Ř	8389	153,1	451	112,7	135,8
	B	6251	114,1	414	103,5	110,2
	H	5480	100	400	100	100
1957 — MZ*	K	9624	147,9	362	95,5	154,9
	Ř	10489	161,2	446	117,7	137,0
	B	8541	131,3	399	105,3	124,7
	H	6507	100	379	100	100
1958 — MZ*	K	8061	133,9	369	97,4	137,4
	Ř	8579	142,5	415	109,5	130,1
	B	7584	125,9	397	104,7	120,3
	H	6022	100	379	100	100

* Údaje MZ jsou včetně premii a naturálií.

Rozdíly v důchodech, přepočtené na stejnou pracovní účast, vykazují ve všech případech vzrůstající tendenci směrem k příznivějším přírodním podmínkám. Z hlediska diferenciální renty nás zajímá, do jaké míry různé faktory ovlivňující výrobu a realizaci v jednotlivých oblastech, svým souhrnným účinkem ovlivnily také důchody. Přibližnou odpověď na to dá srovnání rozdílů v produktivitě práce (které jsou spojeny s přírodními podmínkami) s rozdíly v důchodech. *)

Srovnání ukazuje, do jaké míry se rozdíly v produktivitě práce, které jsou základem tvorby diferenciální renty, odrážejí i v důchodech a do jaké míry dosavadní výkupní systém působil na zmenšování těchto rozdílů. Ukazuje se, že funkci odůvodněného vyrovnávání rozdílů v důchodech mezi oblastmi plnil dosavadní výkupní systém jen částečně. V některých případech je rozdíl důchodu v produkčních oblastech dokonce vyšší, než vyjádřený rozdíl v produktivitě práce.

*) V případě, že horská oblast dosud není vhodná jako základ, je možné relace vyjádřit k průměru českých krajů či k průměru rozhodující oblasti.

Přesnější číselné vyjádření těchto vztahů umožní podklady o vlastních nákladech. Umožní přesněji vyjádřit materiálové a pracovní náklady v poměru k hrubé produkci a umožní i přesnější vyjádření nově vytvořené hodnoty na stejnou pracovní účast. Můžeme uvést rozdíly, které vyplývají z šetření o vlastních nákladech ve 440 JZD za rok 1958. *) Rozšíření počtu JZD, která budou sledovat vlastní náklady při použití metodiky, umožňující srovnávat výsledky mezi JZD i ve vývojové řadě, přinese cenné podklady i pro rozbor tvorby a realizace diferenciální renty.

XIII.

Výrobní oblast	Hrubý důchod ze zemědělské výroby na 1 Pŕ	
	Kčs	index
K	25,6	134,0
Ř	26,9	140,8
B	21,2	111,0
H	19,1	100

Sledování těchto vlivů nabývá spolu s upevňováním socialistické velkovýroby stále větší význam. Jestliže v počátcích budování družstevní výroby vystupovaly do popředí více subjektivní vlivy a často i převažovaly nad rozdíly v přírodních podmínkách, pak s upevňováním socialistické družstevní velkovýroby se subjektivní rozdíly zmenší a do popředí budou více vystupovat právě rozdíly v přírodních podmínkách, které ovlivňují tvorbu diferenciální renty. Proto je nutné její vliv sledovat i řešit.

Využití poznatků o diferenciální rentě pro rozvoj socialistické zemědělské velkovýroby

Diferenciální renta má v naší socialistické ekonomice značnou aktivní úlohu. Tak jako ostatní kategorie, spojené s využíváním zákonů socialistické ekonomiky, jako hodnota, mzda apod., tak i diferenciální renta může být při vhodném využívání aktivní silou v rozvoji zemědělství. Přehlížení vlivu diferenciální renty může naopak rozvoj zemědělské výroby brzdit. Nejde tedy jen o pouhé uznání existence diferenciální renty v socialistické ekonomice, ale i o závěry, jak využít poznatků o tvorbě diferenciální renty pro takové ovlivnění její realizace, které bude podnětem rozvoje družstevní zemědělské velkovýroby. Z tohoto hlediska je třeba řešit takové otázky, jako: ponechat rentu v družstvu nebo ji převést do rukou celé společnosti? Odčerpat rentu v celém rozsahu nebo ji rozdělit v určitém poměru mezi družstvo a stát? Jakými prostředky ovlivňovat tvorbu a realizaci diferenciální renty?

Jestliže v předcházejícím rozboru jsme došli k závěru, že je odlišnost v materiálním základu diferenciální renty I a diferenciální renty II, bude správné i nyní zkoumat odděleně vztah k diferenciální rentě I a II.

Vztah státu k diferenciální rentě

Diferenciální renta I je výsledkem rozdílů v produktivitě práce v důsledku rozdílů v přirozené úrodnosti půdy. Při stejném vkladu práce a prostředků a stejně

*) Toto šetření není dostatečně reprezentativní a proto jsou uvedeny jen souhrnné údaje za ČSR.

dobrém jeho využití vytvářejí družstevníci v příznivějších přírodních podmínkách přebytek v produkci či důchodu, který je diferenciací rentou I. Názory na vztah státu k diferenciací rentě I nejsou jednotné. Někteří ekonomové zdůvodňují, že určitá část diferenciací renty I musí být ponechána družstvu, jiní kategoricky požadují převedení celé diferenciací renty I do rukou společnosti. I tuto otázku pomůže upřesnit, jestliže blíže vymezíme podmínky, jichž se určité řešení vztahu k diferenciací rentě I týká. Jiná je situace v podmínkách konzolidované socialistické velkovýroby a jiná v období uskutečňování přestavby této velkovýroby.

Pokud jde o podmínky konzolidované socialistické družstevní velkovýroby, domnívám se, že diferenciací renta I, která svým charakterem je nadvýrobkem pro společnost, má být plně převáděna do rukou celé společnosti. Využívání diferenciací renty I státem k tomu musí směřovat. Zde např. nesouhlasím s názorem s. Nikla, který ve svém článku o diferenciací rentě i pro tyto podmínky dělá závěr: „*Diferenciací renta I, jakožto pracovní důchod, musí být v zemědělských závodech částečně ponecháván v zájmu materiálního podněcování zemědělců k využívání příznivějších přírodních podmínek pro pěstování takových výrobků, které za této situace přinášejí vyšší sklizeň a důchody.*“*) To, že diferenciací renta I je výsledkem vyšší produktivity práce, ovšem vyšší produktivity spojené jen s příznivějšími přírodními podmínkami, ještě neznamená, že družstvům v příznivějších přírodních podmínkách musí být vždy část diferenciací renty I ponechávána. Takové využívání diferenciací renty I by vlastně trvale utvrzovalo rozdílnou odměnu za stejnou práci. Není také přesvědčivým argument, že družstva v příznivějších přírodních podmínkách musejí dostávat část diferenciací renty proto, aby byla zainteresována na pěstování takových výrobků, které v daných podmínkách přinášejí vyšší sklizeň a důchody.

Jestliže jim nezůstane část diferenciací renty I, budou mít snad zájem na pěstování takových plodin, které v daných podmínkách přinášejí nižší výnosy a důchody? Nebo ztratí vůbec zájem na výrobě, jestliže budou dostávat odměnu jen podle vykonané práce?

Socialistický stát může a musí ve svých vztazích k družstvu jako celku napomáhat uskutečňování zákona rozdělování podle práce. Kdyby trvale, tj. pro všechny podmínky, zůstávala část diferenciací renty I družstvům v příznivějších přírodních podmínkách, bylo by to v rozporu se zákonem rozdělování podle práce a zásada materiální zainteresovanosti by byla porušována. Proto je třeba počítat s tím, že spolu s přebudováním našeho zemědělství na úroveň socialistické velkovýroby bude vliv diferenciací renty I na výsledky hospodaření družstev postupně odstraňován a tato renta bude odčerpávána do rukou společnosti. Z centralizovaných státních fondů může být pak při znovurozdělování vynakládána opět do zemědělství, i když ne jen do těch družstev, v nichž byla vytvořena. Není také důvodu, proč by družstvům, jejichž úroveň výroby odpovídá úrovni socialistické velkovýroby a která jsou hospodářsky a organizačně pevná, musela zůstat určitá část diferenciací renty I.

Takové odstranění vlivu diferenciací renty I bude výsledkem socialistické přestavby zemědělství. Není však možné takové opatření uskutečnit najednou. Jestliže řada výrobců v podmínkách soukromého hospodaření diferenciací rentu I realizovala, není možné s přechodem k družstevnímu hospodaření tuto část najednou odstranit. Rozdíly v důchodech mezi oblastmi nevytvořila opatření, spojená se socialistickou přestavbou zemědělství, ale naopak: tyto rozdíly zdědila rodící se socialistická velkovýroba z dřívějšího historického období. Proto není možné

*) Stať v Nové Mysli č. 5/1959, str. 486.

naráz je odstranit, ale je účelné postupně je snižovat. Stát může napomáhat (např. diferencovanou pomocí, péčí o mechanizaci, podporou účelné rajonizace a specializace a zvýhodněním cen některých produktů), aby při růstu výroby a důchodů ve všech oblastech rostly rychleji důchody v oblastech s relativně méně příznivými podmínkami. Tak se postupně budou odstraňovat ty rozdíly v důchodech, které jsou ovlivněny realizací diferenciální renty I.

Diferenciální renta II je spojena s rozdíly v produktivitě práce, které vznikají na různých pozemcích při dodatečném vkladu práce a prostředků i při stejném jejich subjektivním využití. Není správné takové vymezení, že: „*Vyšší vklady práce, lepší organizace práce a vyšší kvalifikace kádrů na stejných pozemcích vedou k vytváření diferenciální renty II.*“*) Charakter mimořádného důchodu, spojeného s lepší organizací práce a vyšší kvalifikací kádrů nelze ztotožňovat s diferenciální rentou, i když vztah státu k tomuto důchodu může být obdobný jako u diferenciální renty II. Diferenciální renta II má společnou podstatu s diferenciální rentou I, protože vyplývá jen z těch rozdílů v produktivitě práce, které jsou ovlivněny rozdílnými přírodními podmínkami. Odlišnost mezi nimi je v tom, že diferenciální renta I je spojena jen s rozdíly v přírodních podmínkách, zatímco diferenciální renta II je spojena i s rozdíly ve výši vkladu práce a prostředků.

V důsledku této odlišnosti je třeba využití diferenciální renty II jako podnětu k posílení materiální zainteresovanosti na zvyšování intenzity hospodaření. Domnívám se ale, že není pro všechny podmínky správný ten závěr, že rozhodující část diferenciální renty II (resp. celá tato renta po odečtení podílu, který byl vytvořen účastí celé společnosti) musí být ponechána družstvu. Jaká část diferenciální renty II bude ponechána v družstvu, to závisí na konkrétních podmínkách v jednotlivých etapách. Pro současné podmínky to bude pravděpodobně její rozhodující část, v jiných podmínkách nemusí být vůbec nutné, aby diferenciální renta II byla ponechávána družstvu. Jde o to, využívat i diferenciální renty II, s ohledem na konkrétní podmínky, jako podnětu k posílení hmotné zainteresovanosti výrobců na zvyšování intenzity výroby a snižování nákladů.

Vhodným využíváním obou forem diferenciální renty je možné aktivně působit na rozvoj zemědělské výroby, podněcovat zájem na výrobě a na maximálním využívání výrobních sil ve všech přírodních podmínkách.

Dosavadní systém výkupu a systém jednotných cen z hlediska diferenciální renty

Poznatků o diferenciální rentě je možné využívat k odůvodněnému zmenšování rozdílů v důchodech:

a) už při výrobě, např. účelnou rajonizací a specializací výroby, diferencovanou výrobní pomocí státu, diferencovanými cenami za některé výrobní prostředky či práce apod.;

b) při realizaci tím, že budou cílevědomě vytvářeny takové podmínky realizace, které umožní převést potřebnou část diferenciální renty do rukou společnosti, aniž by ji výrobci realizovali v penězích;

c) při znovurozdělování realizovaných důchodů, např. pomocí diferencované zemědělské daně.

V dosavadních podmínkách byly využívány všechny tři formy; rozhodující úlohu však měla oblast realizace. Systém dvojích cen (výkupní ceny za povinné státní dodávky a nákupní ceny, případně ceny zemědělského trhu po splnění stát-

*) Viz uvedená stať v Nové Mysli č. 5/1959, str. 478.

ních dodávek) byl u nás zatím nejdůležitějším nástrojem, kterého bylo možné využívat k odůvodněnému zmenšování rozdílů v důchodech, ovlivněných diferenciální rentou.

Jestliže měl systém dvojích cen za zemědělské výrobky řešit také vliv diferenciální pozemkové renty, musel být doplněn diferencovanými normami povinných dodávek. Jestliže by všechna družstva měla stejné povinné dodávky, pak družstva v příznivějších přírodních podmínkách (protože mají sklizeň i tržní produkci) by prodávala podstatně vyšší podíl produkce na státní nákup než družstva v horších podmínkách. Nezáleželo tedy jen na absolutní výši povinných dodávek, ale i na jejich podílu z tržní produkce. Pokud diferenciací byla nedostatečná, pak některá družstva prodávala v podstatě jen na povinné dodávky a k rozšířené reprodukci jim musely být poskytovány různé mimořádné formy subvencí a dotací, zatímco jiná družstva svým vysokým podílem státního nákupu získávala takové tržby, které je mimořádně zvýhodňovaly, vedly k uspokojení s dosaženým stavem a nepodněcovaly jejich zájem na zvyšování výroby a snižování nákladů.

Dosavadní systém výkupu kromě možnosti ovlivňovat realizaci diferenciální renty plnil i jiné důležité funkce. Umožňoval i v podmínkách, kdy ještě měla rozhodující podíl malovýroba, zajistit centrální fondy potravin a surovin, umožňoval postupovat diferencovaně podle skupin zemědělských závodů a sektorů při zajišťování podílu zemědělství na tvorbě centralizovaných státních fondů i při zajišťování podílu státu na reprodukci v zemědělství v období jeho socialistické přestavby. Některé funkce dosavadního systému výkupu však se změnami ve výrobních vztazích ustupují na druhé místo (v současné době hospodaří již socialistický sektor na více než 80 % zemědělské půdy) a do popředí více vystupují některé negativní rysy tohoto systému výkupu.*)

Nový výkupní systém bude účinněji podporovat zájem na maximálním a co nejefektivnějším využívání výrobních podmínek (tedy zájem na zvyšování výroby a snižování vlastních nákladů) u všech družstev a bude podněcovat k většímu využívání rezerv i ekonomicky silná družstva. Bude také podporovat více než dosavadní systém účelné rozmístění a specializaci výroby a zvyšovat zájem na společné práci v družstvu namísto zaměření na záhumenky.

Z hlediska diferenciální renty bude nový výkupní systém vyžadovat i některé nové formy řešení vlivu diferenciální renty. Ve výrobě bude důsledněji uskutečňována její rajonizace a specializace a státní pomoc bude poskytována diferencovaně, především oblastem s méně příznivými přírodními podmínkami. V nových podmínkách realizace nebude nadále možno diferenciací povinných dodávek ovlivňovat výši průměrné realizační ceny. Jestliže dosavadní systém výkupu umožňoval, aby u řady produktů v oblastech s méně příznivými přírodními podmínkami byla vyšší průměrná realizační cena, pak v novém systému výkupu budou ceny pro celé území státu stejné. V našich podmínkách není z praktických hledisek možné, použít např. pásmových cen, diferencovaných podle výrobních oblastí. Bylo však přihlíženo k tomu, aby byly zvýhodněny ceny těch produktů, které se budou především vyrábět v méně příznivých přírodních podmínkách, jako jsou např. žito, brambory, len a skot. Přes tyto možnosti ovlivňování výroby realizace je však třeba počítat s tím, že v novém systému s jednotnými cenami se značně zvýší ta část diferenciální renty, kterou budou družstva realizovat v penězích.

*) Růst tržeb je rychlejší než růst produkce, ceny se nevyvíjejí v souladu s náklady a hodnotou, jsou zvýhodňována především ekonomicky silná družstva a znevýhodňována družstva ekonomicky slabá, výkupní systém sice podněcuje zájem na zvyšování intenzity výroby, ale méně už zájem na zvyšování produktivity.

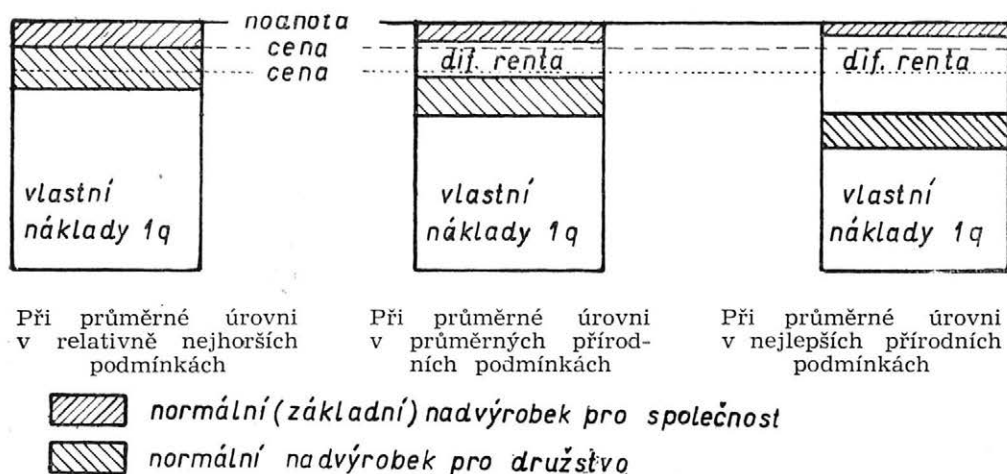
Odůvodněnou část této diferenciální renty bude třeba odčerpávat diferencovanou zemědělskou daň.

Hlavní funkcí zemědělské daně v novém výkupním systému je, aby v odůvodněném rozsahu pomáhala vyrovnávat ty rozdíly, které jsou způsobeny diferenciací rentou. Proto je sazba zemědělské daně zásadně diferencována podle přírodních podmínek, podle výrobních oblastí. V řepařské oblasti je sazba v průměru 7 %, v kukuřičné 6 %, v bramborářské 3 %, v bramborářsko-ovesné 1,5 % a v horské 1 %. Základem, z kterého bude daň u JZD vyměřována, jsou hrubé peněžní příjmy, k nimž bude připočtena hodnota naturálií vydaných na pracovní jednotky a odečtena částka na dotaci nedělitelného fondu. Okresní národní výbory mají možnost ještě snížit nebo zvýšit sazbu daně o 1 %, v kukuřičné a řepařské oblasti výjimečně i o 2 % a poskytnout slevy družstvům hospodářsky neupevněným. Družstvům, která budou dotovat nedělitelný fond více než 12 % z hrubých peněžních příjmů, sníží ještě ONV daň v jednotlivých oblastech o 10 až 50 % z částky, která tuto dotaci převyšuje. U družstev s horšími výrobními podmínkami může být tato sleva poskytnuta už z částky, převyšující 10 % dotace nedělitelného fondu.

Tak se stane zemědělská daň v novém výkupním systému důležitým ekonomickým nástrojem, který bude pomáhat ke zmírňování rozdílu v důchodech družstev, hospodařících v odlišných přírodních a ekonomických podmínkách, tj. především rozdílu, ovlivněných diferenciální rentou. Současně bude podporovat zájem na zajištění rozvoje společného družstevního hospodářství.

Na výši realizované diferenciální renty bude mít vliv i základ, podle kterého jsou stanoveny ceny jednotlivých výrobků. Kdyby ceny všech výrobků byly stanoveny podle průměrných nákladů v relativně nejhorších podmínkách, z kterých společnost daný produkt ještě potřebuje — a tyto podmínky při existenci dvou forem vlastnictví určují hodnotu zemědělských výrobků —, pak by celý přebytek produkce, vytvořený v důsledku příznivějších přírodních podmínek byl nejprve realizován v penězích a pak teprve by byla jeho odůvodněná část odčerpána. Proto je z praktických důvodů výhodné vycházet při stanovení cen značné části výrobků z průměrných podmínek, za jakých je vyráběno rozhodující množství daného produktu. Tak se sníží celková výše diferenciální renty, kterou by družstva v příznivějších přírodních podmínkách realizovala v penězích.

Možnosti, podle kterých mohou být ceny stanoveny, vyjádříme na grafickém schématu.



Jestliže hodnota zemědělských výrobků je určena hodnotou při průměrné úrovni hospodaření v relativně nejhorších podmínkách, z nichž společnost dané produkty ještě potřebuje, pak i při stanovení cen a zajišťování rozšířené reprodukce k tomu musíme přihlížet. Cena ovšem nemusí být na úrovni hodnoty, určené relativně nejhoršími podmínkami — může být nižší o část normálního nadvýrobku pro společnost, který má být převeden do centralizovaných státních fondů.

Pokud cena výrobků bude stanovena podle průměrných podmínek, sníží se tím u družstev v příznivějších podmínkách podíl diferenciální renty, realizovaný v penězích. U výrobků, které jsou v rozhodujícím množství pěstovány v příznivějších přírodních podmínkách, je takové stanovení ceny výhodné. V méně příznivých přírodních podmínkách, kde se daný produkt musí ještě pěstovat, bude rozdíl vyrovnán zvýhodněním cen výrobků, které se pěstují především v těchto podmínkách a kromě toho vyšším podílem státní pomoci.

Zčásti tedy může být i v našich podmínkách uskutečňováno odůvodněné zmenšování rozdílů, způsobených diferenciální rentou ještě před její realizací v penězích. Další část, kterou bude účelné převést do centralizovaných státních fondů z podílu realizovaného v penězích, bude převáděna především prostřednictvím diferencované zemědělské daně.

Systém jednotných cen vytváří předpoklady k tomu, aby rozhodující část reprodukce v JZD byla zajišťována z vlastních zdrojů, z příjmů za realizovanou produkci. Omezuje také některé dřívější administrativní stránky řízení a vede k širšímu využívání ekonomických podnětů pro maximální a co nejefektivnější rozvoj výrobních sil ve všech přírodních podmínkách. Účinné využívání tohoto systému, které se bude opírat i o poznatky o diferenciální rentě, bude tak aktivním činitelem v dalším rozvoji naší zemědělské výroby.

Souhrn

Při zkoumání ekonomických problémů v zemědělství narazíme jednak na zvláštnosti zemědělské výroby, vyplývající z její vázanosti na rozdílné přírodní podmínky, jednak na zvláštnosti ve výrobních vztazích, vyplývající z existence všelidového a skupinového vlastnictví. Tyto zvláštnosti ovlivňují tvorbu družstevního výrobku a nadvýrobku v něm obsaženého i jejich rozdělení. Stať se zabývá vztahy mezi jednotlivými družstvy a státem, pokud souvisí s tvorbou a dělením nadvýrobku, a to především té formy mimořádného nadvýrobku, která tvoří materiální základ diferenciální renty.

Možnost tvorby diferenciální pozemkové renty vyplývá obecně z toho, že jsou současně obdělávány pozemkové dílce nestejně přirozené úrodnosti a že tyto pozemkové dílce jsou obdělávány navzájem oddělenými výrobci, kteří jsou vlastníky produkce. Tvorba diferenciální renty je spojena těmi rozdíly jen v produktivitě práce, které jsou ovlivněny rozdílnými přírodními podmínkami. Rozdíly ve výši vkladu práce a prostředků souvisí s diferenciální rentou jen potud, pokud je jejich účinnost ovlivňována diferencemi v přírodních podmínkách. Subjektivní rozdíly ve stupni využívání daných přírodních a ekonomických podmínek mohou také ovlivňovat tvorbu mimořádného nadvýrobku. Tento mimořádný nadvýrodek nemá však charakter diferenciální renty. Proto při zkoumání diferenciální renty usilujeme o vyloučení subjektivních rozdílů (např. v organizaci práce nebo v úrovni agrotechniky) a snažíme se, aby subjektivní úroveň porovnávaných družstev byla stejná.

Vytvořená diferenciální renta je přebytkem nadvýrobku nad jeho normální mírou, tedy přebytkem, který vytvořila družstva v důsledku vyšší produktivity práce za příznivějších přírodních podmínek. Rozdíly v produktivitě práce, které vznikají při stejné úrovni hospodaření a jsou ovlivněny rozdíly v přirozené úrodnosti půdy, jsou základem diferenciální renty I. Rozdíly v produktivitě práce, které vznikají při vyšší intenzitě hospodaření na různých pozemcích (i při stejném subjektivním využívání dodatečných vkladů) a jsou ovlivněny rozdíly v ekonomické úrodnosti půdy, jsou základem diferenciální renty II.

Pro způsob vyjádření tvorby diferenciální renty je použito srovnání JZD z českých krajů podle výrobních oblastí. Při dostatečně početném souboru družstev jsou v průměru jednotlivých skupin aspoň zhruba vyloučeny subjektivní rozdíly ve využívání výrobních podmínek. Za těchto předpokladů odrážejí rozdíly mezi družstvy z jednotlivých výrobních oblastí především rozdíly v produktivitě práce, ovlivněné přírodními podmínkami, tj. rozdíly, které jsou základem tvorby diferenciální renty.

Rozdíly v produktivitě práce jsou vyjádřeny srovnáním hrubé zemědělské produkce s materiálovými a pracovními náklady. Několikaletý průměr může dát poměrně správné vyjádření těchto rozdílů v produktivitě práce mezi oblastmi, které ovlivňují tvorbu diferenciální renty. Přbytek produkce, který odpovídá vyšší produktivitě práce ve srovnání s průměrnou úrovní hospodaření v relativně nejhorších přírodních podmínkách, tvoří materiální základ diferenciální renty.

Zatímco diferenciální renta I je spojena jen s rozdíly v přírodních podmínkách, je diferenciální renta II spojena i s rozdíly ve výši vkladu. Výše vkladu u průměrných družstev z jednotlivých výrobních oblastí není však stejná. Např. v řeparské oblasti je vklad práce a prostředků podstatně vyšší než v oblasti bramborářské nebo horské. Vytvořená diferenciální renta i u průměrných družstev v této oblasti nebude jen diferenciální rentou I; zčásti, pokud její tvorba je spojena s dodatečným vkladem, bude mít charakter diferenciální renty II. Druhou součástí diferenciální renty II je mimořádný nadvýrobek, vytvořený při dodatečném vkladu ve srovnání s průměrným vkladem oblasti.

V dosavadním výkupním systému byla realizace produkce i diferenciální renty ovlivněna celou řadou vlivů. Přibližnou odpověď o stupni realizace diferenciální renty může dát porovnání rozdílů v důchodech na jednoho stálého pracovníka při stejné pracovní účasti nebo na jednu pracovní jednotku s rozdíly v produktivitě práce.

■ V rozdělování diferenciální renty mezi družstvo a stát je rozlišován vztah státu k diferenciální rentě I a k diferenciální rentě II. U diferenciální renty I rozlišuje autor řešení v podmínkách konsolidované socialistické velkovýroby od období uskutečňování socialistické přestavby. Pro podmínky konsolidované socialistické velkovýroby vyvozuje perspektivu postupného odstraňování vlivu diferenciální renty I na výsledky hospodaření družstev. Její odčerpávání je zdůvodňováno tím, že stát může a musí ve svých vztazích k družstvu jako celku napomáhat uskutečňování socialistické zásady rozdělování podle práce. Rozdíly v důchodech, spojené s realizací diferenciální renty I, není však možné odstranit najednou. Tyto rozdíly zdědila rodící se socialistická velkovýroba z dřívějšího historického období. V období socialistické přestavby je část diferenciální renty I družstvům v příznivějších podmínkách ponechávána, ale je účelné její podíl postupně snižovat.

Diferenciální renta II je vhodné využívat jako podnětu k posílení materiální zainteresovanosti na zvyšování intenzity výroby. Jaká část diferenciální renty II bude ponechána družstvu, závisí na konkrétních podmínkách v jednotlivých etapách.

Odůvodněné zmenšování rozdílů v důchodech, ovlivněných diferenciální rentou, se může uskutečňovat zčásti už při výrobě, zčásti podmínkami realizace a zčásti až po realizaci v penězích. Hlavním nástrojem odůvodněného zmenšování rozdílů v důchodech v dosavadním výkupním systému byly diferencované podmínky při realizaci. Systém jednotných cen bude přinášet i některé nové formy řešení vlivu diferenciální renty. Při výrobě bude důsledněji uskutečňována racionizace a specializace a státní pomoc bude poskytována diferencovaně. Ceny při realizaci budou pro všechny stejné. Je však přihlíženo k tomu, aby byly zvýhodněny ceny některých produktů, vyráběných především v méně příznivých přírodních podmínkách, a naopak u jiných produktů, vyráběných z rozhodující části v příznivějších přírodních podmínkách, se i stanovením ceny podle průměrných podmínek této oblasti sníží podíl diferenciální renty realizovaný v penězích. Přesto vše ale systém jednotných cen značně zvýší podíl diferenciální renty, kterou budou družstva realizovat v penězích. Odůvodněná část této realizované diferenciální renty bude odčerpávána využitím diferencované zemědělské daně.

Správné využívání diferenciální pozemkové renty je aktivní silou, která bude podněcovat rozvoj výroby a maximální využívání výrobních možností ve všech přírodních podmínkách.

Дифференциальная земельная рента в ЕСХК с точки зрения единых цен

При исследовании экономических проблем в сельском хозяйстве мы встречаемся как с особенностями сельскохозяйственного производства, вытекающими из его зависимости от различных природных условий, так и с особенностями производственных взаимоотношений, основывающихся на существовании всенародной и групповой собственности. Эти особенности влияют на образование кооперативного продукта и содержащегося в нем добавочного продукта и на их распределение. Статья рассматривает отношения между отдельными кооперативами и государством, поскольку они связаны с образованием и с распределением добавочного продукта а именно прежде всего той формы особого добавочного продукта, которая образует материальную основу дифференциальной ренты.

Возможность образования дифференциальной земельной ренты вытекает в общем из того, что одновременно возделываются земельные участки неодинакового естественного плодородия и что эти земельные участки обрабатываются совсем разными земледельцами, которые являются собственниками продукции. Образование дифференциальной ренты связано лишь с теми различиями в производительности труда, которые находятся под влиянием разных природных условий. Разница в размере затраты живого труда и основных средств производства связана с дифференциальной рентой лишь постольку, поскольку на их эффективность влияют различия производственных условий. Субъективные различия в степени использования данных природных и экономических условий могут также оказывать влияние на образование особых добавочных продуктов. Этот особый добавочный продукт не носит, однако, характер дифференциальной ренты. Поэтому при изучении дифференциальной ренты мы стремимся к исключению субъективных различий (например в организации труда или в уровне агротехники) и стремимся далее к тому, чтобы субъективный уровень сравниваемых кооперативов был одинаковым.

Образовавшаяся дифференциальная рента является избытком добавочного продукта сверх его нормального уровня, следовательно избытком, образованным кооперативами в результате более высокой производительности труда при данных природных условиях. Различия в производительности труда, которые возникают

при одинаковом уровне ведения хозяйства и на которые влияют различия в естественном плодородии почвы, являются основой дифференциальной ренты I. Разница в производительности труда, возникающая при более высокой интенсивности ведения хозяйства на разных земельных участках (даже при одинаковом субъективном использовании дополнительных затрат) и находящаяся под влиянием различий в экономическом плодородии почвы, является основой дифференциальной ренты II.

Для способа выражения образования дифференциальной ренты использовано сравнение ЕСХК из чешских областей согласно производственным зонам. При достаточной численности кооперативов в среднем по отдельным группам хоть в общих чертах исключены субъективные различия в использовании производственных условий. При этих условиях различия между кооперативами из отдельных производственных областей отражают прежде всего разницу в производительности труда, на которую влияют природные условия, то есть разницу, которая является основой образования дифференциальной ренты.

Различия в производительности труда выражены в сравнении валовой сельскохозяйственной продукции с материальными и трудовыми затратами. Многолетние средние данные могут представить сравнительно правильное выражение этих различий в производительности труда между областями, влияющими на образование дифференциальной ренты. Избыток продукции, отвечающий более высокой производительности труда в сравнении со средним уровнем ведения хозяйства в относительно самых худших природных условиях, образует материальную основу дифференциальной ренты.

В то время как дифференциальная рента I связана лишь с различиями природных условий, дифференциальная рента II связана также и с различиями в размере затрат. Размер затрат в средних кооперативах из отдельных производственных областей, однако, не одинаков. Например, в свекловодческой области затрата труда и основных средств производства значительно выше, чем в картофелеводческой или горной областях. Образовавшаяся дифференциальная рента и в средних кооперативах этой области не будет лишь дифференциальной рентой I; отчасти, поскольку ее образование связано с дополнительными затратами, она будет носить характер дифференциальной ренты II. Второй составной частью дифференциальной ренты II является особый добавочный продукт, созданный при дополнительной затрате, по сравнению со средней затратой области.

При существующей системе заготовок реализация продукции и дифференциальные ренты зависят от целого ряда влияний. Приблизительный ответ на вопрос о степени реализации дифференциальной ренты может дать сравнение различий в доходах на одинаковую затрату труда одного среднегодового работника или на 1 трудодень с различиями в производительности труда.

В распределении дифференциальной ренты между кооперативом и государством различается отношение государства к дифференциальной ренте I и к дифференциальной ренте II. У дифференциальной ренты I автор различает решение в условиях консолидированного социалистического крупного производства с периода начала осуществления социалистического строительства. Для условий консолидированного социалистического крупного производства дается перспектива постепенной ликвидации влияния дифференциальной ренты I на результаты ведения хозяйства кооперативов. Ее отчерпывание объясняется тем, что государство может и должно в своих отношениях к кооперативу, как к одному целому, содействовать осуществлению социалистического принципа распределения согласно выполненной работе. Различия в доходах, связанные с реализацией дифференциальной ренты I, однако, невозможно устранить сразу. Эти различия создаваемое социали-

стическое крупное производство унаследовало от предыдущего исторического периода. В период социалистической перестройки часть дифференциальной ренты I кооперативам, находящимся в более благоприятных условиях, оставляется, однако целесообразно ее долю постепенно сокращать.

Дифференциальную ренту II лучше всего использовать в качестве стимула для укрепления материальной заинтересованности в повышении интенсивности производства. Какая часть дифференциальной ренты II будет оставлена кооперативу, зависит от конкретных условий в отдельные этапы.

Обоснованное сокращение разницы в доходах, находящихся под влиянием дифференциальной ренты, может осуществляться отчасти уже при производстве, отчасти условиями реализации и отчасти после реализации деньгами. Главным орудием обоснованного сокращения разницы в доходах при существующей системе заготовок были дифференцированные условия при реализации. Система единых цен внесет и некоторые новые формы решения влияния дифференциальной ренты. В производстве будут более последовательно осуществляться районирование и специализация и помощь со стороны государства будет оказываться дифференцированно. Цены при реализации будут для всех одинаковы. Учитывается, однако, то, чтобы в более выгодные условия были поставлены цены некоторых продуктов, производимых в основном в менее благоприятных природных условиях и, наоборот, цены других продуктов, производимых в своем большинстве в более благоприятных природных условиях, путем определения цен согласно средним условиям этой области доля дифференциальной ренты, реализованная деньгами, сокращается. Несмотря на это, однако, система единых цен значительно повысит долю дифференциальной ренты, которую кооперативы будут реализовать деньгами. Обоснованная часть этой реализованной дифференциальной ренты будет отчерпываться путем использования дифференцированного сельскохозяйственного налога.

Правильное использование дифференциальной земельной ренты является активной силой, которая будет стимулировать развитие производства и максимальное использование производственных возможностей во всех производственных условиях.

Die Differentialrente in den JZD (vom Gesichtspunkt einheitlicher Preise)

Bei der Untersuchung der ökonomischen Probleme der Landwirtschaft stoßen wir einmal auf die Besonderheiten der landwirtschaftlichen Produktion, die aus ihrer Gebundenheit an die natürlichen Bedingungen hervorgehen, zum andern Mal auf die Besonderheiten der Produktionsverhältnisse, die sich aus der Existenz des volkseigenen und Gruppeneigentums ergeben. Diese Besonderheiten beeinflussen die Bildung des genossenschaftlichen Produkts und des darin enthaltenen Mehrprodukts sowie deren Verteilung. Der vorliegende Artikel befaßt sich mit den Beziehungen zwischen den einzelnen Genossenschaften und dem Staat, soweit diese mit der Bildung und Verteilung des Mehrprodukts und zwar vor allem jener Form desselben, die die materielle Grundlage der Differentialrente bildet, zusammenhängen.

Die Möglichkeit der Bildung der Differentialrente geht allgemein daraus hervor, daß Bodenparzellen ungleicher natürlicher Fruchtbarkeit gleichzeitig bearbeitet werden und zwar von voneinander getrennten Produzenten, die Eigentümer der Produktion sind. Die Bildung der Differentialrente ist nur mit jenen Unterschieden in der Arbeitsproduktivität verbunden, die von den unterschiedlichen natürlichen Bedingungen beeinflußt werden. Die Unterschiede in der Höhe der Anlage von Ar-

beit und Mitteln hängen mit der Differentialrente nur insofern zusammen, als deren Wirksamkeit von den unterschiedlichen naturgemäßen Bedingungen beeinflusst wird. Die subjektiven Unterschiede in bezug auf den Ausnutzungsgrad der gegebenen natürlichen und ökonomischen Bedingungen können auch die Schaffung des außerordentlichen Mehrprodukts beeinflussen. Dieses außerordentliche Mehrprodukt trägt jedoch nicht den Charakter der Differentialrente. Bei der Untersuchung der Differentialrente trachten wir daher, die subjektiven Unterschiede (z. B. in der Arbeitsorganisation oder in bezug auf das Niveau der Agrotechnik) auszuschalten und unser Bestreben geht dahin, daß das subjektive Niveau der verglichenen Genossenschaften das gleiche sei.

Die gebildete Differentialrente ist der Überschuß des Mehrprodukts über sein normales Ausmaß hinaus, also der Überschuß, der von den Genossenschaften infolge der höheren Arbeitsproduktivität in den gegebenen natürlichen Bedingungen geschaffen wurde. Die bei einem gleichen Niveau der Wirtschaftsführung entstehenden und von der unterschiedlichen natürlichen Bodenfruchtbarkeit beeinflussten Unterschiede in der Arbeitsproduktivität bilden die Grundlage der Differentialrente I. Die durch eine höhere Intensität der Wirtschaftsführung auf verschiedenen Grundstücken (selbst bei gleicher subjektiver Ausnutzung zusätzlicher Investitionen) und durch die Unterschiedlichkeit der ökonomischen Bodenfruchtbarkeit bewirkten Unterschiede in der Arbeitsproduktivität bilden die Grundlage der Differentialrente II.

Das Verfahren eines Vergleichs der JZD in den tschechischen Bezirken, nach den Produktionsgebieten gegliedert, dient zur Veranschaulichung der Bildung der Differentialrente. Bei einem genügend zahlreichen Komplex von Genossenschaften werden im Durchschnitt der einzelnen Gruppen subjektive Unterschiede in der Ausnutzung der Produktionsbedingungen wenigstens im großen ganzen ausgeschlossen. Unter diesen Voraussetzungen spiegeln sich die Unterschiede zwischen den Genossenschaften in den einzelnen Produktionsgebieten vor allem in den Unterschieden in der Arbeitsproduktivität wider, die von den natürlichen Bedingungen bedingt werden, d. h. in den Unterschieden, die die Grundlage für die Bildung der Differentialrente darstellen.

Die Unterschiede in der Arbeitsproduktivität werden durch den Vergleich der landwirtschaftlichen Bruttoproduktion mit dem Kostenaufwand für Material und Arbeit veranschaulicht. Ein mehrjähriger Durchschnitt kann diese, die Bildung der Differentialrente beeinflussenden Unterschiede in der Arbeitsproduktivität in den einzelnen Gebieten verhältnismäßig richtig veranschaulichen. Der Produktionsüberschuß, der einer höheren Arbeitsproduktivität — im Vergleich mit dem durchschnittlichen Niveau der Wirtschaftsführung in den relativ schlechtesten natürlichen Bedingungen — entspricht, bildet die materielle Grundlage der Differentialrente.

Während die Differentialrente I. nur mit den unterschiedlichen natürlichen Bedingungen verbunden ist, ist die Differentialrente II. auch mit der unterschiedlichen Höhe der Investitionen verbunden. Die Höhe der Investitionen ist jedoch bei den durchschnittlichen Genossenschaften in den einzelnen Produktionsgebieten nicht die gleiche. Im Zuckerrübenanbaugebiet ist der Aufwand an Arbeit und Produktionsmitteln z. B. wesentlich höher als im Kartoffelanbau- und Gebirgsgebiet. Die gebildete Differentialrente wird auch in den durchschnittlichen Genossenschaften dieses Gebietes nicht nur die Differentialrente I. sein; teilweise, sofern ihre Bildung mit einer zusätzlichen Investition verbunden ist, wird sie den Charakter der Differentialrente II. aufweisen. Der zweite Bestandteil der Differentialrente II. ist das außerordentliche Mehrprodukt, das bei einer zusätzlichen Investition — im Vergleich mit der durchschnittlichen Investition des Gebietes — geschaffen wurde.

Bei dem bisherigen Erfassungssystem wurde die Realisierung der Produktion und die Differentialrente durch eine ganze Reihe von Faktoren beeinflusst. Eine ungefähre Auskunft über den Grad der Realisierung der Differentialrente kann der Vergleich der Unterschiede in bezug auf das Einkommen je ständige Arbeitskraft, bei gleicher Arbeitsbeteiligung, oder je AE, mit den Unterschieden in der Arbeitsproduktivität bieten.

Bei der Aufteilung der Differentialrente auf Genossenschaft und Staat wird zwischen der Beziehung des Staates zur Differentialrente I. und zur Differentialrente II. unterschieden. Bei der Differentialrente I. unterscheidet der Autor die Lösung in den Bedingungen der konsolidierten sozialistischen Großproduktion vom Zeitabschnitt der Verwirklichung der sozialistischen Umgestaltung. Für die Bedingungen der konsolidierten sozialistischen Großproduktion leitet er die Perspektive der fortschreitenden Beseitigung des Einflusses der Differentialrente I. auf die Ergebnisse der genossenschaftlichen Wirtschaftsführung ab. Ihre Abschöpfung wird damit begründet, daß der Staat in seinen Beziehungen zur Genossenschaft als Ganzes zur Verwirklichung des sozialistischen Prinzips der Verteilung nach der Arbeit beitragen kann und muß. Die mit der Realisierung der Differentialrente I. verbundenen Unterschiede im Einkommen können jedoch nicht auf einmal beseitigt werden. Diese Unterschiede sind ein Erbe, das der sich entfaltenden sozialistischen Großproduktion aus dem früheren historischen Zeitabschnitt zufiel. Im Zeitabschnitt der sozialistischen Umgestaltung wird ein Teil der Differentialrente I. den Genossenschaften in günstigeren Bedingungen belassen, doch ist es zweckmäßig, ihren Anteil fortschreitend zu verringern.

Es erscheint ferner angezeigt, die Differentialrente II. als Anreiz zur Verstärkung des materiellen Interesses an der Steigerung der Produktionsintensität richtig auszunutzen. Was für ein Teil der Differentialrente II. der Genossenschaft belassen werden wird, hängt von den konkreten Bedingungen in den einzelnen Etappen ab.

Eine begründete Verminderung der durch die Differentialrente bewirkten Unterschiede im Einkommen kann teilweise bereits während der Produktion verwirklicht werden, teilweise durch die Bedingungen der Realisierung und teilweise erst nach der Realisierung in Geld. Das Hauptwerkzeug einer begründeten Verringerung der Unterschiede im Einkommen bildeten beim bisherigen Erfassungssystem die differenzierten Bedingungen der Realisierung. Das System einheitlicher Preise wird auch einige neue Formen der Lösung des Einflusses der Differentialrente mit sich bringen. In der Produktion wird die Standortverteilung und Spezialisierung folgerichtiger verwirklicht und die staatliche Beihilfe differenziert gewährt werden. Die Preise werden bei der Realisierung für alle gleich sein. Es wird jedoch darauf geachtet werden, daß die Preise für einige Produkte, die vor allem in weniger günstigen natürlichen Bedingungen erzeugt wurden, vorteilhafter gestaltet werden und umgekehrt wird bei anderen Produkten, die vorwiegend in günstigeren Produktionsbedingungen erzeugt wurden, auch durch die Bestimmung des Preises nach den durchschnittlichen Bedingungen des betreffenden Gebietes der in Geld realisierte Anteil der Differentialrente vermindert werden. Trotz allem wird das System der einheitlichen Preise jedoch den Anteil der von den Genossenschaften in Geld realisierten Differentialrente wesentlich erhöhen. Ein begründeter Teil dieser realisierten Differentialrente wird durch die Anwendung einer differenzierten Landwirtschaftssteuer abgeschöpft werden.

Die richtige Ausnutzung der Differentialbodenrente stellt eine aktive Kraft dar, die einen Anreiz zur Entfaltung der Produktion und maximalen Auswertung der Produktionsmöglichkeiten in allen naturgemäßen Bedingungen bilden wird.

Současné možnosti a předpoklady růstu intenzity zemědělské výroby

Современные возможности и условия роста интенсивности сельско-
хозяйственного производства

Gegenwärtige Möglichkeiten und Voraussetzungen für das Wachstum der Intensität
der landwirtschaftlichen Produktion

Inž. Miroslav LIPTÁK, vědecký aspirant politické ekonomie
Vysoká škola zemědělská v Praze

Úvod

Ústřední výbor Komunistické strany Československa se v poslední době zabýval na dvou plenárních zasedáních zemědělskými otázkami. Přijatá usnesení vycházejí z nových podmínek na naší vesnici, které vznikly poté, co zemědělství vstoupilo do posledního období formování socialistických výrobních vztahů. Družstevní myšlenka již pevně zakotvila v našem zemědělství a značná část družstev se hospodářsky upevnila. U zbývajících politické i hospodářské upevňování pokračuje úspěšně za všestranné podpory celé společnosti. Proto lze již dnes přes existenci zbylé části soukromého sektoru klást náročnější požadavky na družstevní velkovýrobu a žádat plné uplatnění jejích předností.

Zvýšená náročnost se projevuje ve dvojím směru. Jednak v požadavku zvýšit podstatně intenzitu zemědělské výroby, jednak při zvýšených nárocích na hospodárnost ve výrobě v požadavku nepřipustit pokles společenské produktivity práce, ale naopak vytvářet podmínky pro její růst. Oba tyto požadavky spolu úzce souvisí.

V březnu a červnu tohoto roku přijal Ústřední výbor KSČ opatření k rozvoji materiálně výrobní základny, která mají přispět k růstu intenzity zemědělské výroby, soustředit na něj zájem zemědělců a podpořit jej i ekonomicky. Komplex výrobně technických a hospodářskopolitických opatření zde přijatých dává reálný předpoklad zvýšit roční přírůstky zemědělské výroby a odstranit zaostávání zemědělství za potřebami naší společnosti.

Proto se dnes v ekonomické teorii i v praxi více než kdy jindy dostaly do popředí otázky intenzity zemědělské výroby. Ekonomická věda si však v tomto směru nezajistila potřebný předstih a diskuse o intenzitě zemědělské výroby se dostaly zatím jen do prvního stadia, a to k polemikám o pojmu a definici. Mnoho dalších otázek však zůstává nevyjasněno a není dosud zpracováno. Jsou to např. rozbor příčin, které působí na proces intenzifikace v našich konkrétních podmínkách, možnosti a rezervy v růstu intenzity výroby, otázky vzájemného vývoje intenzity výroby a produktivity práce a mnoho dalších. K některým z těchto otázek přinášíme poznatky, které vyplynuly z rozboru intenzity zemědělské výroby na

okrese Praha-západ, doplněné o některé závěry v řepařské oblasti českých krajů podle statistických materiálů Státního úřadu statistického. Budeme se zabývat těmito otázkami:

1. Proč je nutné zvýšit hrubou zemědělskou produkci na jeden hektar zemědělské půdy a jaké máme v tomto směru rezervy.

2. Jaký je vztah koncentrace výrobních sil a výše hrubé zemědělské produkce na jeden hektar zemědělské půdy.

3. Jaký je vztah mezi produktivitou práce a intenzitou zemědělské výroby.

4. Jaký je poměr mezi hrubou zemědělskou produkcí na jeden hektar a velikostí zemědělského závodu.

5. Jak se projevuje přímá pomoc socialistického státu v rozvoji intenzity zemědělské výroby.

Každá z těchto otázek by si zasloužila samostatné pojednání. Zatím však chceme spíše jen upozornit na některé problémy, které s nimi souvisí. Dříve však vysvětlíme některé pojmy, kterých v příspěvku použijeme, a to proto, že názory na definici intenzifikace zemědělské výroby se značně liší.

Pojmu intenzita zemědělské výroby používáme ve statí pro vyjádření koncentrace výrobních prostředků, pracovních sil a produkce na jeden hektar zemědělské půdy d o h r o m a d y. Jinými slovy, pod pojmem intenzita zemědělské výroby rozumíme koncentraci zemědělské výroby, vyjádřenou na jeden hektar zemědělské půdy.

O intenzitě výroby nebudeme proto hovořit ani pokud půjde o vklady výrobních prostředků a živé práce, ani v případě produkce na jeden hektar. Pro tyto ukazatele budeme užívat výrazu vklady (nebo dodatečné vklady) výrobních prostředků a lidské práce (nebo vklady minulé a živé práce) a hrubá zemědělská produkce. V některých případech použijeme pro vyjádření koncentrace výrobních sil pojmu intenzita hospodaření a pro hrubou produkci pojmu stupeň využití půdy. Budeme-li hovořit o výrobě, máme na mysli proces a ne jenom produkci jako její konečný výsledek. Dále budeme používat pojmu intenzifikace zemědělské výroby. Myslíme tím proces koncentrace výroby, ve kterém dochází k postupnému hromadění výrobních prostředků, popřípadě i pracovní síly na jeden hektar zemědělské půdy, a na jejich základě i k růstu produkce.

Proč musíme produkci na jeden hektar zemědělské půdy zvyšovat a jaké máme pro to rezervy

Požadavek podstatně zvýšit v příštích letech intenzitu zemědělské výroby není náhodný. Jeho historická oprávněnost vyplývá z dosavadního vývoje a změn v našem národním hospodářství a v samotném zemědělství. Změny, které vytvářejí podmínky pro další intenzifikaci zemědělské výroby, lze charakterizovat stručně takto:

1. Socialistické výrobní vztahy převládly nejen ve městě, ale i na vesnici, a umožňují všestranně využít výhod socialistické velkovýroby.

2. Nebývalým tempem se rozšiřuje vnitřní trh a spotřeba obyvatelstva.

3. Úspěchy průmyslu vedou k rychlému rozvoji výrobních sil a umožňují rychle rozvíjet materiálně výrobní základnu v zemědělství.

Tím jsou dány objektivní předpoklady pro větší nahromadění — koncentraci — výrobních sil v zemědělské výrobě i pro růst zemědělské produkce.

Rozeberme si nyní podrobněji, čím je vyvolána nutnost růstu zemědělské výroby a jaké máme v tomto směru možnosti.

Na prvním místě se musíme zabývat otázkou, jaký je vztah výroby a spotřeby zemědělských výrobků. Jednou ze základních podmínek růstu životní úrovně je dostatek zemědělských produktů. S růstem životní úrovně se zvyšují nároky obyvatelstva na potraviny, jejich množství i kvalitativní skladbu, a roste i spotřeba průmyslových výrobků, které jsou v mnoha případech zpracovány ze surovin vyráběných v zemědělství. Rozšiřují se požadavky průmyslu i obyvatelstva po zemědělských surovinách i potravinách.

Protože u nás roste rychle nejen životní úroveň, ale i počet obyvatelstva, musíme co nejvíce zvýšit produkci potravin a zemědělských surovin a v zemědělské výrobě dosáhnout vysokého tempa rozšířené reprodukce.

Zemědělskou výrobu lze zvyšovat dvěma základními cestami: rozšiřováním obdělávané plochy a zvyšováním výroby z jednotky plochy. První cesta je u nás velmi omezena, i když máme ještě nedostatečně využité plochy zemědělské půdy, zvláště v pohraničí. Produkce, získaná jejich zapojením do výrobního procesu, však nestačí krýt rostoucí požadavky naší společnosti. Základem proto pro nás zůstává zvyšovat produkci z každého hektaru zemědělské půdy. V tomto směru jsme na tom stejně jako většina středoevropských a západoevropských států, kde podobně jako u nás připadá na jednoho obyvatele jen několik desítek (20—70) arů zemědělské půdy.

Obyvatelstva u nás stále přibývá a navíc se půda postupně zabírá pro jiné než zemědělské účely. To znamená, že na jednoho obyvatele budeme mít stále méně zemědělské a orné půdy. Rostoucí požadavky každého člena naší společnosti budeme muset uspokojit ze stále menší plochy. Potřebujeme proto každého hektaru zemědělské půdy využít co nejvíce a vyrobit na něm maximum výrobků.

Někdy se u nás objevují názory, že by bylo lépe zemědělské produkty dovážet a prostředků, které jsou určeny k další intenzifikaci zemědělské výroby, použít v těch průmyslových odvětvích, jejichž výrobky lze výhodně prodat na zahraničních trzích, především členským zemím Rady vzájemné hospodářské pomoci. Tyto názory jsou nesprávné. Neberou v úvahu některé základní požadavky a zásady, jimiž se v současné době řídí mezinárodní dělba práce a zahraniční obchod. Mezi tyto zásady patří v zemědělství např. i požadavek, vyrábět doma maximální množství všech produktů, pro které máme vhodné výrobní podmínky. Je samozřejmé, že i v zemědělství musí být určitá mezinárodní spolupráce. V zemědělství zvláště je třeba využít specifických přírodních podmínek a výrobních tradic, ale za předpokladu, že tím nebudou narušeny základní proporce v zemědělské výrobě, které je nutno zachovat v zájmu zvyšování intenzity zemědělské výroby. Proto budeme zvětšovat výrobu chmele, sladovnického ječmene, cukrovky a některých dalších technických plodin i nadále. Současně však budeme rozvíjet živočišnou výrobu a kromě uvedených i další odvětví rostlinné výroby.

První příčinou, proč je nutno zvyšovat intenzitu zemědělské výroby (koncentraci výroby na jeden hektar), je tedy neustálý a rychlý růst společenské spotřeby zemědělských výrobků při omezené výrobní ploše.

Druhou příčinou jsou změny ve výrobních silách. Rozvoj výrobních sil, růst jejich společenského charakteru a jejich výrobní účinnosti vyžadují v zájmu plného využití jejich předností stále větší jejich nahromadění a novou organizaci. Dochází k obnovování proporcí, zvláště mezi výrobními prostředky a pracovními silami na nové, vyšší, z hlediska produktivity práce optimálnější úrovni. Dochází k růstu jejich organického složení.

Socialistické velkovýrobní závody, jako jsou JZD a státní statky, které umožnily centralizaci půdního fondu do velkých půdních celků, vytvořily příznivé pod-

mínky pro účelnou koncentraci výrobních sil v jednom závodě. Centralizace půd-
ního fondu dává objektivní předpoklady k vyššímu nahromadění výrobních
prostředků, popřípadě i pracovních sil, při stejném a zpravidla i lepším jejich
využití proti malému závodu. Koncentrace výroby, k níž v důsledku toho dochází,
vede při omezených možnostech rozšiřovat půdní fond prakticky i ke koncentraci
výroby na jeden hektar, tj. k růstu intenzity zemědělské výroby.

Omezené možnosti pro zvětšení plochy zemědělské půdy na jedné straně
a rostoucí požadavky na zemědělské produkty, i nutnost lépe využívat rozvinu-
tých výrobních sil na straně druhé, vyžadují zvýšit intenzitu výroby. Je ovšem
otázka, zda k tomu máme možnosti a zda můžeme intenzitu zemědělské výroby
zvýšovat bez újmy na společenské produktivitě práce. Odpověď na tuto otázku
je složitější. Vyžaduje především objasnit, zda za současného způsobu hospodaření
na půdě máme rezervy v růstu produkce na jeden hektar, a dále objasnit vlivy,
které na její růst působí.

Nemíníme zde rozebírat teorie o ubývajících výnosech půdy, jak je v nej-
různějších variacích dodnes předkládají buržoazní zemědělští ekonomové. Vy-
cházíme z prosté skutečnosti, že produkci na jeden hektar lze zvyšovat v souladu
s rozvojem výrobních sil bez újmy na společenské produktivitě práce. Jde nám
o to, zda u nás máme v současné době možnosti rychlého růstu produkce, a přede-
vším, zda máme v tomto směru rezervy.

Rezervy bychom mohli vcelku snadno dokázat ze srovnání výsledků výroby,
dosažené na jeden hektar u nás, s vysokou produkcí na jeden hektar v některých
západoevropských a středoevropských státech, jako jsou Holandsko, Belgie, Dánsko,
NSR nebo NDR. Při takovém porovnání se však nevyhneme zkreslení, k němuž
dojde vlivem rozdílných přírodních podmínek, zvláště klimatických, i působením
některých ekonomických vlivů, jako je např. využívání koloniálních zdrojů a ně-
kterých produktů z moře pro zemědělskou výrobu. Proto pro dokázání značných
rezerv v růstu produkce na jeden hektar obdělávané půdy spíše použijeme pří-
kladu od nás, tj. údajů o hospodaření JZD.

Podle údajů Státního úřadu statistického z výběrového šetření JZD v roce
1956 a 1957 jsou značné rozdíly ve výši hrubé zemědělské produkce na jeden
hektar zemědělské půdy, dosahované u JZD (tab. I).

I. Rozdělení JZD řepařské a bramborářské oblasti českých krajů podle výše hrubé
zemědělské produkce na jeden hektar zemědělské půdy v roce 1956 a 1957

Výrobní oblast	Skupiny JZD podle výše HŽP na 1 ha zemědělské půdy	Rozdělení JZD podle skupin HŽP na 1 ha z. p. v %		Hrubá zemědělská pro- dukce na 1 ha zemědělské půdy v Kčs (ve st. cenách)	
		1956	1957	1956	1957
řepařská	do 3900	24,9	30,2	3218	3164
	3901—5250	50,2	35,3	4547	4668
	nad 5250	24,9	34,5	6083	6227
	celkem	100,0	100,0	4570	4789
bramborářská	do 2900	24,5	34,0	2308	2244
	2901—4250	50,4	47,1	3577	3250
	nad 4250	25,1	18,9	4723	4843
	celkem	100,0	100,0	3431	3295

V obou uvedených výrobních oblastech dosahuje jedna čtvrtina družstev v roce 1956 a jedna třetina družstev v roce 1957 podprůměrných výsledků v hrubé zemědělské produkci na jeden hektar. Skupina nejintenzivnější hospodařících JZD dosahuje proti nim zhruba dvakrát větší produkce.

Z údajů v tabulce I vyplývají velmi podstatné rozdíly ve výši hrubé zemědělské produkce podle výrobních oblastí i ve skupinách JZD uvnitř výrobních oblastí.

Rozdíly mezi výrobními oblastmi se zabývat nebudeme. Jsou způsobeny přírodou a různým stupněm intenzity hospodaření a mohly by nás zajímat jen potud, pokud vyjadřují nevyužití rezervy v růstu intenzity zemědělské výroby v ostatních výrobních oblastech proti nejintenzivnější oblasti řepařské. Využití těchto rezerv je věc dlouhodobá, vyžaduje komplexní a důsledné vyřešení nejen ekonomických, ale i výrobních otázek v bramborářské a zvláště pak v horské oblasti. Nás zajímají především rozdíly uvnitř výrobních oblastí mezi skupinami JZD, popřípadě mezi jejich krajními představiteli, protože za přibližně stejných přírodních podmínek lze vcelku v krátké době zvýšit produkci u většiny JZD.

Rozdíly mezi skupinami JZD uvnitř výrobních oblastí nejsou podstatně ovlivněny přírodou, ale různou úrovní hospodaření. Vliv přírodních podmínek se sice projevuje i mezi subtypy a v geograficky různě rozložených JZD jedné výrobní oblasti, ale tento vliv se ve velkých souborech JZD, která jsou do jednotlivých skupin zahrnuta, v podstatě vyrovnává a nemusíme jej pro náš účel brát v úvahu. Potom však z údajů vyplývají zcela jasně značné rezervy, které v růstu zemědělské produkce na jeden hektar u nás máme. Výrazně nám to ukáží indexy v tabulce II.

II. Index hrubé zemědělské produkce v JZD řepařské oblasti českých krajů v roce 1956 a 1957

Skupiny JZD podle výše hrubé zemědělské produkce na 1 ha zemědělské půdy		Index = hrubá zemědělská produkce na jeden hektar zemědělské půdy			
		průměr = 100 %		skupina III = 100	
		1956	1957	1956	1957
I	do 3900	70,4	66,1	52,9	50,9
II	3901—5250	99,5	97,9	74,7	75,0
III	nad 5250	134,5	130,0	100,0	100,0
celkem		100,0	100,0	75,1	76,9

Družstva v první skupině vyrábějí jenom polovinu produkce v porovnání s družstvy ve třetí skupině. I když použijeme za 100 průměru celé výrobní oblasti (který můžeme považovat pro tuto naši úvahu za společensky průměrné podmínky v této oblasti), i pak ještě jedna třetina JZD vyrábí na jeden hektar o 30—40 % méně produkce. Naproti tomu družstva třetí skupiny dosahují výsledků o jednu třetinu vyšších. Z obou srovnání vyplývá, že máme rezervy pro zvyšování produkce z jednoho hektaru zemědělské půdy v naprosté většině družstev. Ani o nejlepších JZD nelze totiž říci, že by dosáhla nějaké technické či ekonomické hranice růstu produkce z jednoho hektaru zemědělské půdy.

Z údajů Státního úřadu statistického můžeme posoudit jen průměrné výsledky ve skupinách, které zakrývají krajní hodnoty v souboru JZD. Jaké jsou rozdíly

mezi krajními představiteli celého souboru, můžeme si ukázat na příkladu JZD z okresu Praha-západ. Uvádíme zde tři družstva s největší produkcí a tři s produkcí nejnižší (tab. III).

III. JZD s nejvyšší a s nejnižší hrubou zemědělskou produkcí na jeden hektar zemědělské půdy na okrese Praha-západ v roce 1958

JZD s nejvyšší hrubou zeměděl. produkcí na 1 ha zem. půdy	HŽP na 1 ha zem. půdy	Indexy		JZD s nejnižší hrubou zeměděl. produkcí na 1 ha zem. půdy	HŽP na 1 ha zem. půdy	Indexy	
		okresní průměr = 100	Horoměřice = 100			okresní průměr = 100	Horoměřice = 100
Horoměřice	7791,0	150,0	100,0	Drahelčice	3961,0	76,5	50,8
Nebušice	6785,0	131,0	87,1	Noutonice	3468,0	67,6	44,51
Kněžves	6690,0	129,0	85,9	Zadní Kopanina	3305,0	63,7	42,5

Tři nejlepší družstva dosahují o 30–50 % vyšší produkce a tři nejslabší družstva o 24–36 % nižší produkce, než je okresní průměr. JZD Zadní Kopanina vyprodukovalo pouze 42,5 % z produkce JZD Horoměřice. JZD Horoměřice vyrobilo na svých 320 hektarech absolutně téměř tolik jako poslední tři JZD na 738 hektarech dohromady.

Odečteme-li od hrubé zemědělské produkce JZD Horoměřice hrubou produkci JZD Zadní Kopanina, získáme rozdíl 4486 Kčs. Tento rozdíl vznikl především vlivem různé úrovně hospodaření. Takových družstev, která nedosahují v hrubé zemědělské produkci ani výše tohoto rozdílu, bylo v loňském roce na okrese více než jedna třetina. To svědčí o neobyčejně velkých rezervách ve využívání půdy.

Avšak nejen značné rozdíly, ale i velmi nerovnoměrný růst produkce u JZD svědčí o rezervách a možnostech, které máme ve zvyšování výroby z každého hektaru zemědělské půdy. Vyplývá to jak z údajů Státního úřadu statistického, tak i z vývoje hrubé zemědělské produkce u JZD okresu Praha-západ (tab. IV).

IV. Vývoj hrubé zemědělské produkce podle skupin JZD

Skupiny JZD podle hrubé zemědělské produkce na jeden hektar zeměděl. půdy v Kčs		JZD okresu Praha—západ			JZD v řepářské oblasti českých krajů		
		HŽP na 1 ha zem. půdy		index 1957=100	HŽP na 1 ha zem. půdy		index 1956=100
		1957	1958		1956	1957	
I	do 3900	3536	3391	95,89	3218	3164	98,32
II	3901–4500	4201	4155	98,90	4547	4688	103,10
III	4501–5250	4792	5047	105,34			
IV	nad 5250	6188	6312	102,20	6083	6227	102,36
celkem		4804	5186	107,90	4570	4789	104,79

Hrubá zemědělská produkce rostla rok od roku jak v řepářské oblasti českých krajů, tak na okrese Praha-západ. Rostla však velmi nerovnoměrně. Z celkového počtu sedmadvaceti družstev na okrese Praha-západ zvýšilo hrubou zemědělskou produkci v roce 1958 proti roku 1957 celkem devatenáct družstev a z toho šest

o 5 %, dvě o 5–10 %, pět o 10–20 %, tři o 20–40 % a tři družstva o více než 40 %. Naproti tomu poklesla hrubá zemědělská produkce u osmi družstev a z toho u jednoho méně než o 5 %, u dvou o 5–10 % a u pěti o 13–19 %. Celkově příznivý výsledek růstu hrubé zemědělské produkce v průměru okresu o 7,9 % je proto zásluhou jedenácti družstev, která zvýšila produkci o 10–50 %. (Největších absolutních přírůstků dosáhla JZD Únětice 1839 Kčs, Nebušice 1633 Kčs, Tuchoměřice 1481 Kčs atd., největší pokles zaznamenala družstva Rudná 1214 Kčs, Hostivice 880 Kčs a Jeneč 808 Kčs.) Tento nerovnoměrný vývoj produkce na jeden hektar a velké rozdíly mezi družstvy jsou nepříznivým jevem v dosavadním vývoji JZD. U družstev s nízkou hrubou zemědělskou produkcí nutno proto urychlit jejich růst. Dosavadní vývoj však není v tomto směru příznivý. Poklesl sice počet družstev s nejnižší hrubou zemědělskou produkcí jak na okrese, tak i v celé řepařské oblasti českých krajů, avšak rozdíly se ještě prohloubily a u nejslabších JZD klesla produkce na jeden hektar. I když se tento nezdravý jev vztahuje jen na menší počet družstev, je nutno se jím zabývat proto, že takovýto vývoj je v rozporu se základními principy rozvoje ekonomiky socialistických podniků, které požadují, aby podprůměrné podniky byly pozvednuty na úroveň průměrných a průměrné na úroveň nejlepších. Místo toho se však zvyšovaly rozdíly mezi nejlepšími a nejhoršími JZD.

Rozdíly ve výši dosahované produkce na jeden hektar a její značné výkyvy jsou nesporným důkazem rezerv a možností další intenzifikace výroby v našem zemědělství. Naprostá většina družstev by při správném hospodaření a účelném vynakládání výrobních prostředků a lidské práce mohla dosahovat produkce průměrných, ne-li nejlepších družstev.

Vliv koncentrace výrobních sil na růst produkce

Velikost hrubé zemědělské produkce na jeden hektar není závislá jen na přírodních podmínkách, ale na mnoha dalších příčinách. Můžeme je rozdělit do dvou skupin. Jsou to jednak příčiny, které ve výrobním procesu působí bezprostředně na zvýšení produkce, a za druhé to jsou ekonomické podněty, které ovlivňují hmotný zájem výrobců na zvýšení produkce. Ekonomickými podněty se zde zabývat nebudeme, je jim věnována stať soudruhů Dupala a Bartůňka. Blíže si však osvětlíme působení těch činitelů, kteří ovlivňují růst hrubé zemědělské produkce ve výrobním procesu. Patří sem výrobní prostředky a pracovní síly. Tyto činitele budeme sledovat v jednotlivých ukazatelích tak, jak nám to umožňují statistické podklady.

Jejich vliv na hrubou zemědělskou produkci si rozebereme na údajích družstev, seskupených podle výše hrubé zemědělské produkce, které tato družstva dosáhla.

Při rozborech a srovnáváních použijeme jednak údajů Státního úřadu statistického pro řepařskou oblast českých krajů a jednak statistických podkladů z řepařského okresu Praha-západ.

V tabulce V uvádíme souhrnně hlavní ukazatele, které budeme sledovat. Umožní nám objasnit některé tendence mezi jednotlivými faktory a jejich vztahy k výši dosažené produkce.

Z údajů vyplývá všeobecná tendence, podle které vyšší hrubé zemědělské produkci odpovídá vyšší koncentrace výrobních sil. Můžeme ji sledovat jak u základních prostředků, tak u stavů skotu, u koncentrace pracovních sil i u ostatních ukazatelů.

V. Indexy ukazatelů koncentrace výrobních prostředků a pracovních sil

JZD podle hrubé zemědělské produkce na jeden hektar zemědělské půdy		Hrubá zemědělská produkce na 1 ha zem. půdy	Hodnota základních prostředků na 1 ha zem. půdy	Stavy		Výměra zeměd. půdy na jednoho stálého pracovníka	Počet pracovních jednotek na 1 ha zem. půdy	Peněžní náklady na 1 ha zemědělské půdy	Vlastní náklady na 1 ha zemědělské půdy	Výměra zeměděl. půdy v ha Ø
				skotů na 100 ha z. p.	prasat na 100 ha o. p.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
okres Praha-záp. 1958	do 3900 3901—5250 nad 5250	100,0 132,7 186,6	100,0 82,9 100,9	100,0 110,5 115,0	100,0 106,7 108,6	100,0 80,2 73,0	100,0 113,3 129,4	100,0 91,2 100,4	100,0 93,7 107,2	100,0 204,3 221,1
řepařská oblast českých krajů 1957	do 3900 3901—5250 nad 5250	100,0 148,3 196,8	— — —	100,0 134,0 150,8	100,0 120,2 143,1	100,0 92,5 71,7	100,0 126,4 162,5	100,0 108,1 143,5	— — —	100,0 103,4 99,3

VI. Indexy základních prostředků podle skupin JZD okresu Praha-západ v roce 1958

[illegible]

První souvislost, kterou musíme blíže osvětlit, je vztah mezi hrubou zemědělskou produkcí a základními výrobními prostředky. Objasnění tohoto vztahu má význam především proto, že dosud jsou na úlohu základních prostředků nejrozličnější názory. Mnozí jejich úlohu podceňují, ale naproti tomu jiní ji opět až příliš přeceňují. Příčiny tohoto stavu nutno hledat mezi jiným v tom, že dosud nemáme generální inventarizaci základních prostředků v JZD, a jejich ocenění je značně nepřesné. Kromě toho většina strojových investic nepatřila dosud JZD. Proto je obtížné sledovat vliv základních prostředků na růst produkce.

S převedením strojů do JZD se vytvoří nové podmínky, za kterých je nezbytné znát, jaký vliv mají základní prostředky na velikost dosahované produkce — jak působí v procesu intenzifikace. Podle údajů z okresního souboru (přes značné nepřesnosti, že rozhodující stroje patřily ve zkoumaném období STS), si na úlohu základních výrobních prostředků můžeme ukázat.

Podle údajů v tabulce V, sloupec 4, roste vybavení základními prostředky směrem k družstvům s nejvyšší hrubou zemědělskou produkcí. První skupina JZD okresního souboru není však reprezentativní — jsou v ní jen dvě družstva — proto nemůžeme považovat ukazatele této skupiny za dosti průkazné a při rozbořech s nimi nebudeme ani vážně počítat. Uvádíme je zde jen pro úplnost údajů. Abychom vyloučili vliv této první skupiny družstev, vezmeme za základ pro výpočet indexu hodnotu základních prostředků v průměru všech JZD v okrese (tab. VI).

Z indexů, uvedených v tabulce VI, můžeme lépe ukázat na vztahy mezi hrubou zemědělskou produkcí a hodnotou základních prostředků. Z údajů zcela jednoznačně vyplývá, že JZD ve čtvrté skupině (nad 5250 Kčs/ha), která vyrábějí více, než okresní průměr, mají také vyšší hodnotu základních prostředků na jeden hektar. Platí to jak pro stavby, tak i pro stroje a základní stádo.

U ostatních tří skupin však již nejsou rozdíly v hodnotě základních výrobních prostředků na jeden hektar nijak výrazné. Různá výše hrubé zemědělské produkce není u nich podložena odpovídajícími rozdíly ve vybavení základními prostředky (jen u základního stáda mezi druhou a třetí skupinou). To znamená, že zhruba u 40—50 % družstev okresu Praha-západ nemůžeme hovořit o bezprostřední závislosti hrubé zemědělské produkce na vybavení základními výrobními prostředky, zatímco u konzolidovaných JZD s vysokou hrubou zemědělskou produkcí se větší koncentrace základních výrobních prostředků uplatňuje mnohem výrazněji.

Čím je vyvolán tento stav? Mezi jiným i tím, že skladba výrobních prostředků a jejich kvalita jsou u družstev čtvrté skupiny lepší.

VII. Traktory a nákladní automobily v JZD okresu Praha-západ v roce 1957

Skupina JZD podle hrubé zemědělské produkce		Podíl JZD na celkovém souboru v %	Počet traktorů		Počet nákladních automobilů		Počet traktorů na 100 ha zeměděl. půdy
			absolutně	v %	absolutně	v %	
I	do 3900	18,6	16	18	6	16,7	0,850
II	3901—4500	29,6	19	22	7	19,4	0,805
III	4501—5250	22,2	23	26	10	27,8	0,937
IV	nad 5250	29,6	30	34	13	36,1	0,820
celkem		100	88	100	36	100	0,848

Proto je nutné přihlédnout nejen k hodnotě základních výrobních prostředků, např. strojů, ale i k jejich množství a kvalitě. Osvětlí nám to srovnání počtu traktorů a nákladních automobilů v jednotlivých skupinách JZD s počtem závodů.

Podíl počtu traktorů a nákladních automobilů z celkového jejich počtu je ve třetí a čtvrté skupině družstev vyšší než podíl družstev zařazených do těchto skupin. Můžeme proto hovořit o lepším vybavení těchto JZD traktory a automobily, ačkoli propočet traktorů na 100 ha tomu zcela neodpovídá.

To ovšem znamená, že skladba strojů je u těchto družstev lepší a že také mají více kvalitnějších a produktivnějších strojů. Protože nejen kvalita, ale i celková hodnota strojů je ve čtvrté skupině vyšší, můžeme se oprávněně domnívat, že tyto základní prostředky jsou jednou z příčin vyšší hrubé zemědělské produkce.

Podobný závěr můžeme vyvodit ze srovnání závislosti mezi dosaženou produkcí a stavy dobytka, které vyjadřují koncentraci rozhodujících výrobních prostředků v živočišné výrobě.

O velikosti živočišné produkce z různých JZD rozhoduje (při stejné užitkovosti) stupeň koncentrace dobytka na 100 ha zemědělské půdy. Údaje ve sloupci 5 a 6 souhrnné tabulky V ukazují, že i stavy skotu celkem i prasat souhlasně stoupají s růstem produkce a že jen tempo je rozdílné. Připojí-li se k vyšší koncentraci dobytka ještě i vyšší užitkovost (a tak tomu zpravidla je), potom se vliv vyšší koncentrace dobytka na jeden hektar projevuje jednoznačně jako aktivní činitel v růstu hrubé produkce z jednoho hektaru. Pro ilustraci tohoto vlivu můžeme srovnat index čtvrté skupiny proti okresnímu průměru. Stavby krav jsou u čtvrté skupiny družstev okresního souboru proti průměru vyšší o 6 %, ale produkce mléka na 100 hektarů je vyšší o 12,4 %. To znamená, že užitkovost je u JZD s vysokou produkcí na hektar značně vyšší než u mnoha ostatních podprůměrných družstev. Zdrojem této vyšší užitkovosti je především lepší krmivová základna. V této skupině JZD měli o 8–10 % více vlastních krmiv na jeden hektar, než je okresní průměr. Kromě toho i více krmiv ze zpětného odprodeje.

Mnoho našich družstev však dosahuje na 100 ha relativně vysoké produkce mléka při nižších stavech jen proto, že užitkovost v ostatních družstvech je velmi nízká. Se všeobecným růstem užitkovosti poroste rychleji produkce v těch družstvech, kde mají vyšší stavy dobytka. Proto všude tam, kde již využili základní rezervy v růstu užitkovosti, poroste produkce jen při další koncentraci dobytka na jednotku plochy. To ovšem předpokládá zvýšit produkci krmiv, tj. koncentraci — intenzifikaci rostlinné výroby.

Z hlediska rozšířené reprodukce je proto koncentrace výrobních prostředků základním předpokladem jejího správného průběhu.

VIII. Index hodnoty základních prostředků a hrubé zemědělské produkce na okrese Praha-západ v roce 1958

Skupiny JZD podle hodnoty základních prostředků na jeden hektar zemědělské půdy v Kčs	Hodnota základních výrobních prostředků v %	Hrubá zemědělská produkce na 1 ha zemědělské půdy
do 5000	100,0	100,0
5001—7000	149,6	104,5
nad 7000	206,0	124,3

Jaký vliv mají základní prostředky na hrubou zemědělskou produkci, můžeme se podívat i z druhé strany, a to rozčleníme-li družstva podle hodnoty základních prostředků na jeden hektar zemědělské půdy (tab. VIII).

I takto seskupená družstva podle hodnoty základních prostředků ukazují, že existuje závislost mezi hrubou zemědělskou produkcí a množstvím základních prostředků. Avšak základní prostředky rostou daleko rychleji než hrubá zemědělská produkce. To znamená, že vliv základních prostředků sice působí na hrubou zemědělskou produkci, ale že se neprosazuje jako vliv hlavní.

Ačkoli jsme neprozkoumali všechny stránky koncentrace rozhodujících výrobních prostředků na velikost hrubé zemědělské produkce, můžeme vyvodit závěr, že mezi velikostí hrubé zemědělské produkce a množstvím a kvalitou výrobních prostředků existují podstatné, trvalé souvislosti. V současné době se však tato závislost neprojevuje zcela jednoznačně, a to jak vlivem velmi nepřesného ocenění základních prostředků, tak i vlivem velmi různého stupně jejich využití a dosavadní úlohy STS, kterou jsme zde nerozebírali.

Proto je v praxi na prvním místě nutné pečovat o maximální využití dosavadních základních prostředků, zvláště staveb a strojů, a dosáhnout maximální užítkovosti dobytka, aby zatížení každého centu produkce odpisy základních prostředků a ostatními náklady bylo co nejmenší. Teprve při plném využití dosavadních základních prostředků lze považovat další kvantitativní růst a zlepšení kvalitativní skladby výrobních prostředků za jeden z rozhodujících činitelů růstu produkce.

Dalším činitelem vedle výrobních prostředků, který musíme uvažovat v souvislosti s vyšší zemědělskou produkcí, jsou pracovní síly a jejich koncentrace.

Vina za pomalé tempo růstu hrubé zemědělské produkce se dosti často přičítá nedostatečnému počtu pracovních sil v zemědělství. Na základě údajů z řepařské oblasti Čech a z okresu Praha-západ si ukážeme, jaký je vztah mezi koncentrací pracovních sil a hrubou zemědělskou produkcí. Údaje jsou obsaženy v souhrnné tabulce V ve sloupci 7 a 8. Vcelku se z nich průkazně projevuje tendence, že čím menší je výměra na jednoho pracovníka, tím je větší hrubá zemědělská produkce. Tato tendence není sice zcela pravidelná, ale je přesto zřetelná. U jednotlivých družstev se však projevovat nemusí. Tak například mezi družstva s vysokou hrubou zemědělskou produkcí patří na okrese Praha-západ i družstva s nadprůměrnou výměrou zemědělské půdy na jednoho pracovníka. Je tomu tak u JZD Únětice s 5,85 ha, Úholičky s 5,62 ha, Tursko se 4,52 ha, a obráceně mezi družstva s nízkou zemědělskou produkcí patří některá JZD s větší koncentrací pracovních sil, jako jsou Čičovice se 3,77 ha a Přední Kopanina se 3,63 ha. Zpravidla však — a to se nakonec projevuje jako celková tendence — družstva s vyšší výměrou půdy na jednoho pracovníka dosahují na jeden hektar nízké hodnoty zemědělské produkce. Naproti tomu jsou však mezi družstvy s vysokou zemědělskou produkcí i JZD s nízkou koncentrací pracovních sil, což svědčí proti závěru, který jsme zatím vyvodili.

Počet pracovních sil však představuje jen potenciální předpoklad, ale to, kolik živé práce ve výrobě skutečně vynaložíme, záleží na využití těchto pracovních sil. Jak tomu je ve skutečnosti, můžeme posoudit z počtu odpracovaných pracovních jednotek na jeden hektar zemědělské půdy. Tento počet pracovních jednotek nemusí být vždy nejspolehlivějším ukazatelem, protože závisí na výši norem v jednotlivých JZD. Číselné propočty však ukazují, že v lépe hospodařících JZD jsou zpravidla normy tvrdší než v ostatních JZD, proto není nebezpečí, že by vyšší počet pracovních jednotek, připadajících na jeden hektar v družstvu s vyšší hrubou zemědělskou produkcí, představoval „inflaci“ pracovních jednotek. Lze tedy z počtu

pracovních jednotek odpracovaných na jeden hektar zemědělské půdy víceméně spolehlivě usuzovat na množství skutečně vynaložené lidské práce.

V JZD Únětice, Ůholičky a Tursko, která jsme uvedli jako příklad družstev s menší koncentrací pracovních sil při vysoké zemědělské produkci, vynakládají družstevníci daleko více práce, než je průměr v okrese. Zatímco v průměru okresu připadalo na jednoho přepočteného pracovníka 538 PJ, v JZD Únětice jich připadalo 828, v JZD Ůholičky 593 a v JZD Tursko 568 PJ. V těchto družstvech dosáhli toho, že i na hektar zemědělské půdy mají více pracovních jednotek než v okresním průměru, že ve skutečnosti vynakládají nadprůměrné množství lidské práce. Naopak zase v JZD Čičovice, kde mají jen 3,77 ha zemědělské půdy na jednoho pracovníka, připadá na jednoho přepočteného pracovníka jen 319 pracovních jednotek. Ačkoliv patří k družstvům s nejmenším počtem hektarů na jednoho pracovníka, vynakládají prakticky na jeden hektar zemědělské půdy podprůměrné množství živé práce. To znamená, že nezáleží vždy jenom na koncentraci pracovních sil, ale i na množství práce těmito pracovníky vynaložené.

Celkové množství vynaložené živé práce podle skupin uvádíme v souborné tabulce V, sloupec 8 (počet odpracovaných pracovních jednotek). Z uvedených údajů vyplývá, že v JZD s nejvyšší hrubou zemědělskou produkcí vynakládají na jeden hektar větší množství pracovních jednotek než ve skupinách s nižší intenzitou výroby. Uvedené údaje tedy potvrzují závislost výrobních výsledků nejen na koncentraci výrobních prostředků, ale i na množství vynakládané živé práce.

Podle toho by měli zcela pravdu ti, kdo tvrdí, že vysoké hrubé zemědělské produkce nelze dosáhnout bez většího vynaložení lidské práce a bez dalších pracovních sil. Podívejme se však na tuto otázku z jiné strany. Seskupíme JZD podle výměry zemědělské půdy na jednoho pracovníka do tří skupin a porovnáme nejen výši hrubé zemědělské produkce, ale i její vývoj (tab. IX).

IX. Hrubá zemědělská produkce v třídění JZD do skupin podle výměry zemědělské půdy na jednoho stálého pracovníka

Oblast	Skupiny JZD podle výměry zeměd. půdy na jednoho stálého pracovníka	Hrubá zemědělská produkce v Kčs na jeden hektar z. p.		Přírůstek 1958*) proti roku 1957		Indexy hrubé zeměděl. produkce I. sk. = 100	
				absol. index			
		1957	1958	58/57		1957	1958
okres Praha-západ	do 4,5 ha 4,5 – 6 ha nad 6 ha	5493	5853	360	106,8	100,0	100,0
		4944	5327	383	107,9	90,1	91,0
		3954	4515	561	114,1	71,9	77,1
řepařská oblast českých krajů	do 4 ha 4 – 7 ha nad 7 ha	1956	1957	57/56		1956	1957
		5490	5924	434	107,9	100,0	100,0
		4497	4691	193	104,3	81,9	79,2
		3215	3266	51	101,6	58,6	55,1

*) Pro údaje SÚS r. 1956 a 1957.

Z absolutních údajů i z indexů, které vyjádřily poměry mezi skupinami, se opět potvrzuje, že větší koncentrace pracovních sil vede k vyšší hrubé zemědělské produkci. Podle údajů Státního úřadu statistického se tyto rozdíly v roce 1957 dokonce ještě prohloubily.

Na rozdíl od vývoje v řepařské oblasti českých krajů, kde roste hrubá zemědělská produkce rychleji ve skupinách s vyšší koncentrací výrobních sil, došlo na okrese Praha-západ v roce 1958 proti roku 1957 ke zcela opačnému vývoji. Přírůstek hrubé zemědělské produkce byl vyšší ve skupinách JZD s menší koncentrací pracovních sil. Tento vývoj může znamenat, že v minulém roce se při růstu hrubé zemědělské produkce na okrese Praha-západ více uplatnily jiné vlivy než samotné pracovní síly, tj., že se technika a chemické prostředky spolu s ostatními výrobními prostředky uplatnily jako rozhodující činitelé růstu produkce. Je-li tomu tak, došlo ke kvalitativnímu obratu proti minulosti, kdy o koncentraci produkce na hektar rozhodovaly především pracovní síly.

Na druhé straně však může tento vývoj odrážet lepší využití pracovních sil, popřípadě mobilizaci mimodružstevních zdrojů pracovních sil (brigády a práce STS). Do jisté míry šlo skutečně o využití těchto zdrojů. Počet pracovních jednotek na jeden hektar se zvýšil v okresním průměru ze 116 na 122 a družstva s menší koncentrací pracovních sil využívala více brigádníků a práce STS (tab. X).

X. Náklady na brigády a práce STS ve skupinách JZD podle stupně vybavení pracovních sil v okrese Praha-západ v roce 1958

Skupiny JZD podle výměry zemědělské půdy na jednoho stálého pracovníka v ha		Náklady na brigády				Náklady na práce STS			
		na jeden hektar zeměděl. půdy		na 100 Kčs peněž. nákladů		na jeden hektar zeměděl. půdy		na 100 Kčs peněž. nákladů	
		Kčs	index	Kčs	index	Kčs	index	Kčs	index
I	do 4,5 ha	218,60	100	7,30	100	383,90	100	12,80	100
II	4,5—6,0 ha	305,00	139,5	10,10	138,3	463,00	120,8	15,20	118,7
III	nad 6 ha	314,30	143,8	11,40	156,2	503,70	131,2	18,30	143,0

Vyšší náklady na brigády a na práci STS u JZD s menším počtem stálých pracovních sil na 100 ha zemědělské půdy potvrzují snahu nahradit chybějící živou práci využitím vnějších zdrojů. Ale i tak jeden pracovník (přepočtený) vyrobí ve třetí skupině JZD zhruba o 15—20 % více produkce než v první skupině, což znamená, že na růstu produkce se v této skupině větší částí podílejí výrobní prostředky.

Vlivem STS, jako činitele nahrazujícího pracovní síly v JZD, se podrobněji nezabýváme. Zkoumání této otázky má v mnoha případech značný význam, ale jeho důležitost s postupným převáděním strojů do JZD klesá. S tímto vlivem však nutno počítat všude tam, kde se bude v ekonomickém rozboru hodnotit období zahrnující současně leta před i po reorganizaci STS.

Zatím jsme rozebírali úlohu koncentrace výrobních sil z hlediska několika dílčích ukazatelů. V závěru této kapitoly objasníme vztah hrubé zemědělské produkce k celkově vynaložené minulé a živé práci. Tento ukazatel by nám měl vyjádřit vztahy mezi koncentrací výrobních sil a hrubou produkcí přesněji než ukazatelé předcházející, protože jsou v něm porovnávány všechny opotřebované a spotřebované výrobní prostředky i vynaložená živá práce s hrubou produkcí. Tento ukazatel ($c + v$) je v běžné praxi znám jako vlastní náklady. I my budeme tohoto termínu používat přesto, že námi vypočítané vlastní náklady na jeden hektar zemědělské půdy nejsou zcela přesné. Vypočítali jsme je takto: od peněžních nákladů jsme odečetli hlavní položky nevýrobních nákladů, které vlastně představují rozdělení vytvořených důchodů, tj. mzdy zaměstnanců a brigádníků, daně, dávky, úroky, splátky na úvěry, a připočítali jsme amortizaci budov 3 % a strojů

10 %. Dále jsme započítali vynaloženou práci tak, že celkové množství vynaložených pracovních jednotek (včetně přepočtené práce zaměstnanců a brigádníků) jsme ocenili jednotně Kčs 20,— bez ohledu na to, zda jde o práci družstevníků nebo ostatních pracovníků. Tak vznikl propočet, představující družstvem vynaložené náklady na výrobu. Přes malé nepřesnosti můžeme tento propočet považovat pro naše rozborů za vyhovující.

Vzájemný poměr hrubé zemědělské produkce a vlastních nákladů v JZD na jeden hektar zemědělské půdy ukazují údaje v souhrnné tabulce V, ve sloupci 3 a 10. Z uvedených údajů vyplývá, že v JZD s nejvyšší hrubou zemědělskou produkcí jsou vlastní náklady (u údajů Státního úřadu statistického používáme náhradou peněžní náklady a pracovní jednotky) na jeden hektar podstatně vyšší než u JZD s podprůměrnou výší hrubé zemědělské produkce. To znamená, že JZD hospodařící intenzivněji, tj. která vynakládají více minulé i živé práce na jeden hektar, dosahují i vyšší hrubé produkce a tak i celkově vyšší intenzity výroby.

Rozbor vlivu koncentrace výrobních sil na hrubou zemědělskou produkci nás opravňuje k závěru, že vyšší intenzita hospodaření je jedním z rozhodujících vlivů růstu hrubé produkce, že je východiskem vyšší intenzity zemědělské výroby. U většiny našich družstev lze proto využitím značných rezerv a dodatečnými vklady výrobních prostředků v krátké době zvýšit produkci na jeden hektar zemědělské půdy. Nesmí však přitom jít o jakékoli dodatečné vklady, ale jen o takové, které s růstem produkce povedou i k vyšší produktivitě práce.

V souvislosti s tím je třeba prozkoumat, jak je to s produktivitou práce v družstvech ve vztahu k vyšší intenzitě výroby, zda je intenzivnější výroba (vyšší produkce při vyšší koncentraci výrobních sil) efektivnější a rentabilnější.

Produktivita práce a rentabilita při vysoké intenzitě výroby

Zatím jsme uváděli dvě stránky intenzifikace zemědělské výroby, a to rezervy — možnosti růstu produkce na jeden hektar, a činitele, kteří velikost produkce ovlivňují ve výrobním procesu. Třetí stránka procesu intenzifikace výroby je v tom, že růst zemědělské výroby nemá být v rozporu se zvyšováním produktivity práce a efektivnosti, ale naopak. Dodržujeme-li základní zásady hospodárnosti, je pro družstva další intenzifikace výroby efektivní a rentabilní. K potvrzení tohoto názoru použijeme ukazatelů jak z okresu Praha—západ, tak i z údajů Státního úřadu statistického (tab. XI).

Produktivitu práce budeme sledovat podle dvou ukazatelů: podle hrubé zemědělské produkce na jednoho pracovníka a podle množství celkové produkce na 100 Kčs vlastních nákladů. Ukazatel — hrubá zemědělská produkce na jednoho pracovníka — vyjadřuje v podstatě produktivitu živé práce. Z údajů Státního úřadu statistického i z okresního souboru vyplývá, že produktivita živé práce je tím vyšší, čím je vyšší hrubá zemědělská produkce z jednoho hektaru zemědělské půdy. Tento závěr můžeme vyvodit z obou třídění JZD. V třídění družstev podle hrubé zemědělské produkce roste produktivita živé práce směrem ke skupinám s vyšší produkcí, a v třídění družstev podle celkové produkce na 100 Kčs vlastních nákladů je to zcela stejné.

Nás však nezajímá jenom produktivita živé práce, ale ještě více produktivita veškeré vynakládané práce. Abychom tento stav vyjádřili, používáme propočtu celkové produkce na 100 Kčs vlastních nákladů. Z třídění družstev (u okresního souboru) podle výše celkové produkce na 100 Kčs vlastních nákladů vyplývá, že

XI. Indexy produktivity práce a finančních výsledků hospodaření JZD

Ukazatel		Třídění JZD podle					
		hrubé zemědělské produkce na 1 ha zeměděl. půdy			hodnota celkové produkce na 100 Kčs nákladů		
		do 3900	3900—5250	nad 5250	do 110	110—130	nad 130
okres Praha-západ	hrubá zeměděl. produkce na 1 ha zeměděl. půdy	100	132,7	186,2	100	107,3	131,3
	hrubá zeměděl. produkce na 1 přepočt. pracovníka	100	106,5	129,8	100	103,4	120,9
	celková produkce na 100 Kčs vlast. nákladů	100	124,9	151,1	100	124,4	142,8
	hrubé peněžní příjmy	100	112,4	145,1	100	95,2	106,0
	peněžní náklady	100	91,2	100,4	100	99,9	92,3
1958	čisté peněžní příjmy	100	194,3	319,5	100	87,3	130,7
řepařská oblast českých krajů	hrubá zeměděl. produkce na 1 ha zeměděl. půdy	100	148,2	196,8	—	—	—
	hrubá zeměděl. produkce na 1 stálého pracovníka	100	122,3	127,3	—	—	—
	hrubé peněžní příjmy	100	131,1	196,0	—	—	—
	peněžní náklady	100	108,1	143,5	—	—	—
1957	čisté peněžní příjmy	100	164,0	271,5	—	—	—

družstva s vyšší produktivitou vynaložené minulé i živé práce dosahují vyšší hrubé zemědělské produkce. Třídění nám potvrzuje i z druhé strany náš předcházející závěr o vzájemném příznivém vztahu mezi vysokou produkcí a produktivitou práce. Vysokou produktivitu práce je však nutno vztahovat nejen k produkci, ale i k celkové intenzitě zemědělské výroby, ke všem jejím stránkám, tedy nejen k výsledku, ale i ke koncentraci výrobních prostředků a pracovních sil. A zde se nám ukáží nové, zajímavé a poučné souvislosti.

V celém našem dosavadním rozboru jsme ukazovali na to, jak výše hrubé zemědělské produkce závisí na koncentraci výrobních sil. Současně jsme dokázali, že s vysokou intenzitou výroby jde ruku v ruce i vyšší produktivita práce. Z toho by tedy vyplývalo, že čím větší je koncentrace výrobních prostředků a pracovních sil, tím vyšší je produkce, a tím vyšší je i produktivita práce. Ale tak tomu zcela není. Tyto vztahy jsou sice základním typickým vztahem, ale nevylučují rozpory a jiné protichůdné jevy.

Sledujeme-li produktivitu práce v třídění JZD podle hodnoty základních prostředků na jeden hektar nebo podle výměry zemědělské půdy na jednoho pracovníka či podle celkových vlastních nákladů, ukazuje se nám, že družstva s nejvyšší koncentrací některého z těchto činitelů nedosahují vždy nejvyšší produktivity práce. V některých případech dochází dokonce k jejímu poklesu (tab. XII).

Z těchto nepravidelností ve vztazích mezi produktivitou práce a koncentrací výrobních sil můžeme vyvodit důležitý závěr (nepřehlídíme-li k nepřesnostem,

XII. Závislost produktivity práce na koncentraci výrobních prostředků a pracovních sil JZD okresu Praha-západ v roce 1958

Třídění JZD do skupin			Hrubá zemědělská produkce na		Celková produkce na 100 Kčs vlastních nákladů
ukazatel	skupina	index	1 ha z. p.	1 pracovníka	
hodnota základních prostředků	do 5000 Kčs	100	100	100	—
	5001—7000	149,6	104,5	98,4	—
	nad 7000 Kčs	206,0	124,3	116,2	—
výměra zeměděln. půdy na 1 stálého pracovníka	nad 6 ha	100	100	100	100
	4,5—6 ha	111,0	121,4	95,0	123,9
	do 4,5 ha	149,8	132,8	85,0	101,9
vlastní náklady na 1 ha	Kčs				
	3000—4000	100	100	100	100
	4001—5000	120,4	117,3	93,5	98,9
	nad 5000	144,3	124,4	99,6	95,4

kteří vznikají, např. rozdílným oceněním základních prostředků): v mnoha našich JZD nevyužívají plně dosavadní koncentrace výrobních sil, možností, které mají. Vznikají tak velké rezervy, a to je třeba zjistit, odhalit, plně využít a až teprve potom uvažovat o další koncentraci výrobních sil. Jen tak se bude hospodaření JZD vyvíjet dosti efektivně a rentabilně v souladu s potřebami družstva i celé společnosti.

Z předcházejícího rozboru vyplývá, že s vyšší intenzitou výroby roste hodnota zemědělské produkce na 100 Kčs nákladů. Znamená to, že při intenzivnější výrobě je vyšší i rentabilita. Rentabilita družstev však dosud nezávisela jen na poměru produkce k nákladům, ale především na výši tržní produkce a podílu státního nákupu. Dvojí ceny zvýhodňovaly intenzivně hospodařící družstva, dodávající produkci na státní nákup. To se nutně odrazilo ve vyšších hrubých a čistých peněžních příjmech (viz tab. XI). Čisté peněžní příjmy rostly progresivně a vlivem toho byl růst intenzity výroby neobyčejně rentabilní. Zavedením nových výkupních cen toto mimořádné zvýhodnění některých producentů zanikne. Přesto však každý další růst intenzity výroby, který nepovede k růstu nákladů na jednotku produkce, ale naopak výrobu zlevní, přinese družstvům zvýšení rentability jejich hospodaření.

V socialistických družstevních závodech tedy není rozporu mezi vysokou intenzitou výroby, produktivitou práce a rentabilitou hospodaření. Jsou připraveny podmínky k dalšímu zvýšení intenzity zemědělské výroby.

Vliv výměry závodů na intenzitu zemědělské výroby

V ekonomické praxi se dosud zvráždila předpokládalo, že existuje rozpor mezi vysokou intenzitou výroby a velkou výměrou zemědělského závodu. Vycházelo se z toho, že vysoká intenzita výroby je vlastní malým podnikům, kde vyná-

kládají podstatně větší množství živé lidské práce bez ohledu na produktivitu práce a rentabilitu.

Z dosavadního rozboru nám však vyplynul zcela obrácený poznatek. Produktivita práce a intenzita výroby nestojí proti sobě, ale velmi úzce na sebe navazují. Proto je také nutné, abychom si ukázali, jaká je závislost intenzity zemědělské výroby a výměry zemědělského závodu a jaké vztahy a tendence převládají.

Větší výrobní celky se soustředěným půdním fondem vytvářejí ekonomické předpoklady k nahromadění výrobních prostředků a pracovních sil a tím umožňují podstatně zvýšit i výrobu. Centralizace užívání půdy dává reálný základ centralizaci a koncentraci ostatních výrobních prostředků a pracovních sil, a tak představuje jeden z nejdůležitějších předpokladů procesu intenzifikace zemědělské výroby. Avšak závislost mezi velikostí závodu a koncentrací výroby a její intenzitou na hektar není zcela bez rozporu. Nelze zatím všeobecně říci, že čím větší je výměra závodu, tím větší bude i intenzita zemědělské výroby. Takováto závislost se dosud prosazovala jen tendencionálně a za kapitalismu se projevila jen v některých směrech, ale nikoli v celkové intenzitě výroby velkých závodů.

Po dlouhá desetiletí vývoje kapitalismu v zemědělství byla vyšší intenzita výroby v malých závodech než ve velkopodnicích. Koncentrace půdního fondu jako předpoklad koncentrace kapitálu a tím i intenzifikace výroby se zdánlivě neprosazovala. Po mnoho let docházelo k drobení zemědělských velkozávodů, k poklesu jejich průměrné výměry, k růstu celkového počtu závodů. To je však rys prvního období vývoje kapitalismu v zemědělství, kdy pronikání vědeckých metod hospodaření, střídavé hospodaření na půdě a zavedení prvních strojů do zemědělství způsobily ve velkovýrobě prudký růst produktivity práce. To vše velkovýrobcům umožnilo, aby vyráběli rentabilněji při nižší intenzitě než v malovýrobě. A o to jim především šlo. Vždyť základní smysl kapitalistické výroby je zisk, a zisk je tím vyšší, čím je větší rozdíl mezi cenou výrobku a náklady, čím je vyšší produktivita práce.

Příčina je mezi jiným i v tom, že každé odvětví zemědělské výroby má z hlediska produktivity práce velmi různou optimální, kvantitativní a kvalitativní skladbu výrobních sil, a v souvislosti s tím i různé požadavky na velikost půdního fondu. Zatímco v průmyslovém podniku nese s sebou koncentrace výrobních sil všestranné výhody velkovýroby, v zemědělství za určitého stavu techniky a technologie výroby mohlo zvětšování rozlohy závodu v některých stránkách působit negativně. Například přeprava objemných výrobků, zvláště meziprojektu (chlévkové mrvy, zelené píce, slámy, brambor) primitivními prostředky na velké vzdálenosti byla nákladná, a čím bylo hospodářství větší, tím byla intenzivní výroba méně rentabilní.

Až později s všestranným proniknutím motorické síly do zemědělství, se zdokonalením strojů (nesené nářadí apod.), s chemizací výroby, prostě s dalším stupněm rozvoje výrobních sil se posouvají a postupně padají i tyto relativní hranice účelné výměry závodu. Intenzitu výroby lze i ve velkovýrobě zvyšovat bez nebezpečí poklesu produktivity práce, tj. bez nebezpečí zvýšení výrobních nákladů, protože intenzifikace výroby přináší lepší zhodnocení vložených výrobních prostředků a práce.

V minulosti jsme se setkávali u největších zemědělských závodů s nejextenzivnější formou výroby — pastevectvím a v některých zemích s obilnářstvím. Tyto závody využívaly především volného půdního fondu a vyčerpávaly zdroje samotné přírody bez nákladných staveb, zařízení a bez osevních postupů. Proti nim stály malé, intenzivně hospodařící závody s vysokými stavy dobytka, pěstující okopa-

niny a technické plodiny spolu se závody s intenzivním obilnařením. Dnes je však situace zcela odlišná. Vysoká intenzita zemědělské výroby našla své místo i v největších našich družstvech. Můžeme dokonce říci, že vysoká intenzita zemědělské výroby se v největších závodech stává za socialismu zcela běžnou věcí. Neprosazuje se již jen jako tendence, ale stává se reálnou skutečností.

Proto prvním základním předpokladem intenzifikace — koncentrace výroby — bylo vytvoření socialistických velkovýrobních závodů. Plně se tu uplatnila úloha socialistického státu. Působil nejrůznějšími ekonomickými pákami, zvláště zvýhodněním socialistických družstevních podniků na trhu, slevami za služby STS i vydatnou přímou a nepřímou finanční a materiálovou pomocí v nejrůznějších formách, na sdružování zemědělských závodů, na upevňování a rozvíjení družstevních podniků. Dnes je již naprostá většina půdního fondu obhospodařována socialistickými velkopodniky.

Od začátku kolektivizace do roku 1958 se u nás sloučilo 592 855 samostatných zemědělských závodů ve 12 140 výrobních jednotek a současně vzrostla průměrná výměra těchto závodů z 5,5 *ha* zemědělské půdy na 350 *ha*.

Vlivem předcházejícího vývoje však dosud převládají nesprávné názory, že zvyšování výměry závodu působí negativně na růst intenzity výroby.

Údaje Státního úřadu statistického a především ekonomický rozbor na okrese Praha—západ ukazují zcela průkazně, že vysoká intenzita již není vyhrazena jenom malým závodům s přebytky pracovních sil a výrobních prostředků, ale že se stává přirozeným projevem ekonomických předností, vyplývajících z centralizace půdního fondu v našich největších družstvech, jsou-li samozřejmě zachováni ostatní ekonomické předpoklady.

XIII. Index ukazatelů hospodaření JZD na okrese Praha—západ

Výrobní oblast	Skupiny JZD podle výměry zeměděl. půdy v <i>ha</i>	Ø výměra zeměděl. půdy v <i>ha</i>	Hrubá zemědělská produkce	Hrubé peněžní příjmy
			na 1 <i>ha</i> z. p.	
okres Praha—západ r. 1958	170—300 <i>ha</i>	43,04	78,35	95,60
	300—400 <i>ha</i>	62,64	89,29	91,47
	400—470 <i>ha</i>	100,00	100,00	100,00
řepařská oblast českých krajů r. 1957	do 100 <i>ha</i>	10,12	115,25	118,75
	100—300 <i>ha</i>	25,46	91,87	89,42
	300—500 <i>ha</i>	58,22	94,98	85,06
	nad 500 <i>ha</i>	100,00	100,00	100,00

Z údajů v tabulce XIII vyplývá, že až na skupinu družstev o výměře menší než 100 *ha* zemědělské půdy v řepařské oblasti českých krajů pozorujeme u naprosté většiny ukazatelů vzestup směrem k závodům s nejvyšší výměrou. Na okrese Praha—západ, kde je nejmenší výměra 170 *ha* zemědělské půdy, se předností družstev s nejvyšší výměrou jeví zcela jednoznačně. Tato družstva dosahují vyšší hrubé produkce, lépe dotují nedělitelné fondy a dosahují lepších výsledků i u ostatních ukazatelů, a jen peněžní náklady klesají. Je to způsobeno spíše hospodárnějším zatížením hektaru zemědělské půdy některými nákladovými položkami než nižší intenzitou hospodaření.

Intenzita výroby je v těchto závodech vysoká a velikost závodu nebrzdí její růst, ale naopak dává předpoklady k dalšímu jejímu zvyšování. Proti malým závodům však mají velká družstva jednoznačnou přednost ve vyšší produktivitě práce. Vysoká intenzita výroby u JZD pod 100 ha je zapříčiněna především neúměrným vynakládáním živé práce, podobně jako tomu bylo v malovýrobě.

Velikost výrobní jednotky spolu se socialistickými výrobními vztahy je však jen výchozím předpokladem vysoké koncentrace výrobních sil a výroby. Důležité je ještě to, zda se i u ostatních činitelů působících na růst produkce tvoří podmínky pro rychlou koncentraci stejným tempem.

Zde je třeba říci, že u jiných výrobních činitelů tempo jejich koncentrace neodpovídá vždy novým podmínkám, daným velikostí závodu, ačkoli naprostá většina stranických a vládních opatření, zvláště po roce 1953, směřovala k vyřešení zaostávání zemědělské výroby, k doplnění materiálně výrobní základny v zemědělství a k zvýšení produkce z každého hektaru zemědělské půdy. V tomto směru byl zaměřen nejen výkupní systém a pobídkové nákupní ceny, ale i celá soustava přímé pomoci státu v rozvoji našeho zemědělství.

Pomoc státu v intenzifikaci zemědělství

Socialistické družstevní závody nevznikají jako důsledek předcházející koncentrace výrobních sil, která by si vynutila přeměnu malovýrobních forem na formy velkovýrobní, jak tomu je za kapitalismu. V lidově demokratickém státě

a v řepařské oblasti českých krajů podle výměry JZD

Peněžní náklady	Čisté peněžní příjmy	Dotace fondů		Počet odprac. Př	Počet ha zem. půdy na 1 pracovníka	HZP na 1 pracovníka
		celkem	NF			
na 1 ha z. p.						
122,80	63,55	76,75	81,03	100,00	106,90	84,42
107,49	72,49	84,86	82,75	92,80	106,90	95,68
100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
115,17	124,06	—	—	107,84	82,60	98,10
93,49	84,76	—	—	91,18	102,17	94,78
84,00	84,41	—	—	90,19	110,86	106,50
100,00	100,00	—	—	100,00	100,00	100,00

vznikají socialistické družstevní velkovýroby i v případě, že výrobní síly mají v zemědělství malovýrobní charakter. To ovšem znamená, že družstevní závody se mohou na začátku svého hospodaření opírat jen o vybavení těmi výrobními prostředky, které měla malovýroba (samozřejmě vedle výrobních sil ve vlastnictví státu, které nesmíme podceňovat), a že teprve až v dalším vývoji mohou doplnit a rozvinout výrobní síly, novou techniku a technologii a zvýšit i kvalifikaci práce.

Bouřlivé tempo přeměny malovýroby v socialistickou velkovýrobu vytváří proto zcela objektivně dočasně situaci, kdy výrobní síly zaostávají za výrobními vztahy a kdy tento rozpor brzdí uplatnění všech předností socialistické velkovýroby.

I když výrobní síly zaostávají za výrobními vztahy, nezaostávají absolutně, ale naopak jejich úloha v zemědělské výrobě neustále roste. Další zvýšení jejich úlohy je závislé na množství prostředků, které budou tomuto účelu věnovány.

Při rozboru rozdílu hrubé zemědělské produkce se ukázalo, že dochází k nesprávnému narůstání rozdílů mezi družstvy s nejvyšší a nejnižší intenzitou zemědělské výroby. V souvislosti s tím je nutno prozkoumat, jak se vyvíjí v jednotlivých skupinách JZD přiděl nedělitelnému fondu, jemuž připadá rozhodující úloha v rozvoji základních prostředků, a zda tyto rozdíly se zmenšují nebo nikoliv.

XIV. Dotace nedělitelného fondu JZD okresu Praha-západ v roce 1957 — 1958

Skupiny JZD podle hodnoty hrubé zemědělské produkce na 1 ha země- dělské půdy		Dotace nedělitelných fondů na 1 ha zemědělské půdy					
		v Kčs		index		příděl NF v % hrubých peněžních příjmů	
		1957	1958	1957	1958	1957	1958
I	do 3900	254	183	76,0	49,2	6,7	4,7
II	3901—4500	248	214	74,0	57,7	7,4	5,9
III	4501—5250	363	367	108,0	99,1	8,7	6,7
IV	nad 5250	419	485	125,0	130,9	8,0	8,6
průměr okresu		335	370	100,0	100,0	7,9	7,5

Podle uvedených údajů jsou dotace nedělitelnému fondu v přepočtu na jeden hektar zemědělské půdy vyšší u JZD intenzivně hospodařících. Znamená to, že právě tato družstva si vytvářejí materiální základ pro ještě větší budoucí růst výroby proti družstvům s nízkou intenzitou zemědělské výroby. Družstva s nízkou intenzitou výroby, u kterých je nutno zvýšit kvantitativní a zlepšit kvalitativní skladbu výrobních prostředků, zaostávají za družstvy s lepším vybavením výrobních prostředků. Rozdíly v materiálně technické základně se mezi nimi dále zvětšují. V tom je objektivní nebezpečí dalšího prohlubování rozdílů mezi JZD s nejvyšší a nejnižší hrubou zemědělskou produkcí.

Tento nerovnoměrný vývoj dotací nedělitelného fondu se projevuje nejen v jejich vyjádření na jeden hektar zemědělské půdy, ale i ve vztahu k hrubým peněžním příjmům. Procento přídělu v okresním průměru v roce 1958 proti roku 1957 poněkud pokleslo a dále se prohloubil rozdíl ve výši dotací nedělitelného fondu v procentickém i hodnotovém vyjádření. I ve vztahu k hrubým peněžním příjmům se tedy jednoznačně projevuje tendence k zvětšování rozdílů ve vybavení výrobními prostředky.

Platí-li tento vztah obecně, platí zároveň to, že podstatného zvýšení hrubé produkce v mnohých JZD s nízkou hrubou zemědělskou produkcí lze dosáhnout, vedle lepší organizace výroby a využití rezerv, lepším vybavením výrobními prostředky. Proto je nutno těmto družstvům pomoci zvenčí, protože vlastních sil dosáhnout předních JZD zatím nemají. Lidově demokratický stát v tom dosud také velmi účinně pomáhal. Formy této pomoci byly a jsou samozřejmě velmi různé, a to podle výrobních oblastí a úrovně hospodaření JZD, počínaje nejruznějším způsobem přímé pomoci a konče využíváním ekonomické funkce diferencované zemědělské daně, jak se s ní počítá v nových opatřeních.

Z nejruznějších forem přímé pomoci státu našemu zemědělství měla dosud největší úlohu právě pomoc, určená k rozvoji základních prostředků a k zlevnění

provozních nákladů. Z celkové investiční činnosti v zemědělství hradila družstva jen část nákladů z vlastních zdrojů. Dostávala podpory na stavby, na úhradu typových projektů, na průzkumné stavební práce a zvláště jim byly poskytovány výhodné investiční úvěry a odpisy z nich. Stát se přímo podílel na celém objemu stavebních investic v JZD zhruba 11–16 %. Od roku 1953 dával družstvům výhodný 1,5 % investiční úvěr, který je o 1,5 % levnější než úvěr poskytovaný ostatním družstvům a o 2,5 % levnější než u samostatně hospodařících rolníků. Z těchto úvěrů poskytoval pravidelně pětiprocentní roční odpisy. Podle propočtu činila pomoc tohoto druhu na okrese Praha—západ v roce 1957 asi 105 Kčs na jeden hektar družstevní půdy a v roce 1958 vlivem jednorázových odpisů dlouhodobých úvěrů dokonce 450 Kčs, což je o 80 Kčs více než dotace nedělitelného fondu v průměru všech družstev v okrese.

Vlivem pomoci státu při rozvoji základních prostředků se vznikající rozpory mezi výrobními silami a výrobními vztahy zmírnily a nepůsobily negativně na rozvoj výroby v JZD a na upevňování družstevní ekonomiky.

Tak vlivem účinného vynakládání státních prostředků na mechanizaci, velmi podstatně vzrostl strojový park v socialistickém sektoru zemědělství. Počet traktorových jednotek se zvýšil v českých krajích od roku 1953 z 20 076 do roku 1957 na 37 904. Rovněž tak vzrostl i počet ostatních strojů, např. obilních kombajnů z 539 na 2711. Počet traktorů a ostatních strojů se neustále zvyšoval, takže klesal počet hektarů, připadajících na traktory družstev a STS, a to až do roku 1957. V roce 1957 se podstatně rozšířila půdní základna JZD, takže dočasně vzrostla výměra půdy připadající na jednu traktorovou jednotku. I jiní ukazatelé koncentrace výrobních sil na jednotku plochy se poněkud zhoršili.

Investiční výstavba v JZD a materiálně technická základna v zemědělství se vyvíjely, díky především této pomoci státu, nebývalým tempem.

Vlivem této podpory státu se v investiční výstavbě vyvíjely vcelku příznivě např. přírůstky stájových kapacit v poměru ke vzrůstající výměře zemědělské půdy i k poměru počtu dobytka ve společném chovu (tab. XV).

XV. Porovnání stájových prostor pro skot a prasata s jejich stavy a s růstem zemědělské půdy JZD českých krajů (1952 = 100 %)

Ukazatel	1953	1954	1955	1956	1957
zemědělská půda	113,1	97,9	99,9	120,6	190,6
skot ve společném chovu	141,1	119,8	123,6	154,8	247,7
kapacita stájí pro skot	—	106,7	134,3	137,5	191,0
prasata ve společném chovu	133,9	132,6	150,6	176,2	234,3
kapacita vepřinů	140,3	118,0	147,9	148,5	188,4

Právě tak účinná a významná je pomoc státu poskytovaná družstvům ke snížení jejich provozních nákladů. Smyslem této pomoci při dosavadním systému dvojích cen bylo zajistit výhodný poměr mezi tržbami a náklady, zvýšit čisté peněžní příjmy družstev a tím i dotace družstevních fondů a osobní důchody družstevníků. Hlavní formou pomoci tohoto druhu byly levné sazby za práce STS spolu se slevami na hnojiva, osiva, dále výhodný zpětný odprodej krmiv a odpisy dlouhodobých neinvestičních úvěrů (patří sem ještě příspěvky na hubení rostlinných škůdců, rozdíl mezi náklady a příjmy za veterinární službu, úhrada jízdného a příspěvek na mzdové vyrovnání brigádníků ve špičkách apod.). Těmito formami získali družstevníci další značné prostředky. Například na okrese

Praha—západ činil rozdíl mezi vlastními náklady a příjmy STS, v přepočtu na půdu obhospodařovanou JZD, v roce 1958 216 Kčs. Slevy na osivech a hnojivech spolu s odpisy na dlouhodobé investiční úvěry činily v roce 1957 133 Kčs a v roce 1958 220 Kčs.

Pomoc, poskytovaná státem na rozvoj základních prostředků a ke snížení provozních nákladů v JZD, měla za dosavadního systému výkupu nesmírný význam. Zvýhodňovala všechna družstva bez rozdílu a napomáhala tak k rentabilitě i v těch družstvech, která realizovala jen část produkce za výhodné ceny státního nákupu. Na druhé straně však neobyčejně zvýhodňovala hospodářsky silná družstva s vysokou intenzitou zemědělské výroby. Zrušené dvojí ceny a zvýšené jednotné ceny nad úroveň realizačních cen z roku 1958, převedení strojů z STS do JZD a snížení jejich cen vytvoří zcela nové podmínky. Vlivem toho ztrácí na významu většina forem přímé pomoci státu, určených k podpoře provozní činnosti družstev. Jde především o slevy za poplatky STS a o zpětný odprodej krmiv. Na druhé straně se však forma přímé pomoci státu ve slevách za výkony STS do určité míry mění ve formu nepřímou ve snížení cen výrobních prostředků. Snížení cen strojů, náhradních dílů a elektrické energie povede k nižším provozním nákladům na mechanizační prostředky soustředěné v JZD a spolu se slevami zemědělské daně při vyšších dotacích nedělitelného fondu povede k rychlejšímu rozvoji materiálně výrobní základny družstev. Více se rozšíří a využije moderní strojová technika, vzroste koncentrace výrobních sil, dále se zproduktivní a zintenzívní zemědělská výroba. Ekonomické podmínky příznivě podpoří rozvoj výrobních sil.

Naš lidově demokratický stát pomáhal v minulých letech velmi účelně a značně velkými částkami v růstu materiálně výrobní základny při využití moderní techniky v zemědělské výrobě i všude tam, kde si toho okamžitá nepříznivá hospodářská situace družstva vyžadovala. Značné částky věnoval na jednorázové podpory ke zmírnění hospodářských důsledků u živelných pohrom a epidemií zvířat i na zlepšení situace hospodářsky zaostávajících družstev, na příspěvky odborníkům, dosídlencům a poskytováním finanční pomoci v rozvoji výroby a při vyrovnávání pracovních jednotek.

Formy přímé pomoci se čas od času mění. Mění se i jejich rozsah podle konkrétních podmínek vývoje našeho zemědělství. Jednou jsou více v popředí přímé formy pomoci, jindy formy nepřímé. To především záleží na konkrétních podmínkách, kdy která z těchto forem nejúčinněji přispívá k dalšímu upevňování a rozvoji naší družstevní ekonomiky, ke koncentraci výrobních sil a výroby, k celkové intenzifikaci zemědělské výroby. Vedle některých forem přímé pomoci, které budou poskytovány všeobecně, bude za podmínek nového výkupního systému daleko více uplatněna diferencovaná pomoc podle výrobních oblastí a u ekonomicky slabých družstev. Takto zaměřená pomoc státu přispěje k vyrovnání příliš velikých a nežádoucích rozdílů v úrovni hospodaření i důchodů našich družstev, přispěje k odstranění těchto rozdílů, a tím vším povede k všeobecnému vzestupu našeho zemědělství.

Souhrn

Ústřední výbor Komunistické strany Československa přijal na dvou plénních zasedáních v březnu a červnu tr. komplex výrobně technických a hospodářskopolitických opatření, která dávají reálný předpoklad k rychlému růstu intenzity zemědělské výroby.

Nutnost zvyšovat intenzitu zemědělské výroby je vyvolána rozporem mezi potřebou zemědělských výrobků a omezenou výrobní plochou na jedné straně a neustálým růstem výrobních sil na straně druhé. Rozvoj výrobních sil si vynucuje vyšší jejich koncentraci na jednotku plochy a působí tak i na růst produkce. Tato koncentrace výroby (výrobních sil a produkce) na hektar představuje růst intenzity zemědělské výroby.

V našem zemědělství máme značné rezervy v růstu intenzity výroby, ve zvyšování produkce na základě vyšší koncentrace výrobních sil. Nejméně jedna třetina družstev dosahuje za přibližně stejných výrobních podmínek podprůměrné intenzity zemědělské výroby. V důsledku toho tato družstva vyrábějí na jeden hektar zemědělské půdy jen polovinu produkce družstev s nejvyšší intenzitou zemědělské výroby.

O rezervách svědčí i nerovnoměrný vývoj růstu produkce. Podle údajů, uvedených v textu, se v posledních letech sice zmenšil počet družstev s nízkou hodnotou zemědělské produkce, zato se však prohloubil rozdíl v hrubé zemědělské produkci mezi družstvy s nejvyšší a nejnížší intenzitou zemědělské výroby.

Vedle přírodních podmínek má rozhodující úlohu v růstu produkce na jeden hektar zemědělské půdy koncentrace výrobních sil (samozřejmě při jejich správném využití).

Z rozboru vyplývá, že družstva s nejvyšší hodnotou produkce na jeden hektar zemědělské půdy jsou zpravidla lépe vybavena výrobními prostředky (množstvím i kvalitou) a vynakládají více živé práce na jeden hektar obdělávané půdy než družstva s podprůměrnou výší hrubé zemědělské produkce. Družstva s vysokou koncentrací výrobních sil a produkce na jeden hektar zemědělské půdy, tj. družstva s vysokou intenzitou zemědělské výroby, dosahují i vyšší produktivity práce, a to jak v propočtu hrubé zemědělské produkce na jednoho stálého pracovníka, tak i v množství produkce na 100 Kčs vlastních nákladů. V důsledku toho dosahují i vyšší rentability.

Vyšší koncentrace výrobních sil tedy vede k vyšší produkci i k vyšší produktivitě práce a rentabilitě. Avšak ne každá koncentrace výrobních sil má tento příznivý výsledek. Družstva s nejvyšší hodnotou základních prostředků, s nejvyšší koncentrací pracovních sil i s nejvyššími pracovními náklady na jednotku plochy nedosahují vždy nejvyšší produktivity práce, ale v mnoha případech je tomu právě naopak. Proto je nutné nejdříve plně využít dosavadní koncentrace výrobních sil a nové investice vkládat s největší účelností. Jen tak bude intenzifikace zemědělské výroby k prospěchu družstev i celé společnosti.

Intenzita zemědělské výroby je úzce spjata i s výměrou zemědělského závodu. Dosud převládal názor, že vysoká intenzita je vlastní závodům s malou výměrou zemědělské půdy. Fakta však ukazují, že až na nejmenší družstva (pod 100 ha), kde se uplatňuje vysoká koncentrace pracovních sil a málo produktivní ruční práce, roste intenzita zemědělské výroby úměrně s velikostí závodu. Čím větší je výměra závodu, tím vyšší je intenzita. U velkých závodů jsou zároveň výhodnější předpoklady růstu produktivity práce. Proto na rozdíl od družstev s nejmenší výměrou je ve velkých družstvech růst intenzity výroby spojen i s růstem produktivity práce.

V rozvoji intenzity zemědělské výroby velmi účinně pomáhá lidově demokratický stát nejrůznějšími ekonomickými pákami a různými formami přímé státní pomoci zemědělství. V tomto směru lze očekávat příznivý vliv nového výkupního systému, jednotných cen zemědělských výrobků, zemědělské daně i ostatních přijatých opatření.

Современные возможности и условия роста интенсивности сельскохозяйственного производства

Центральный комитет КПЧ на своих двух пленарных заседаниях в марте и июне с. г. утвердил комплекс экономическо-политических и производственно-технических мероприятий, дающих реальные предпосылки скорого роста интенсивности сельскохозяйственного производства.

Необходимость повышения интенсивности сельскохозяйственного производства вызвана разногласием между потребностью сельскохозяйственных продуктов и ограниченной производственной площадью, с одной стороны, и постоянным развитием производственных сил, с другой стороны. Развитие производственных сил требует их более плотную концентрацию на единицу площади и таким образом действует также и на рост продукции. Эта концентрация производства (производственных сил и продукции) на гектар представляет рост интенсивности сельскохозяйственного производства.

В нашем сельском хозяйстве имеются значительные резервы в росте интенсивности производства, в повышении продукции на основании более высокой концентрации производственных сил. Не менее одной трети общего числа кооперативов при сравнительно одинаковых производственных условиях достигает интенсивности сельскохозяйственного производства ниже среднего уровня, в результате чего эти кооперативы на 1 гектар сельскохозяйственной земли производят лишь половину продукции с максимальной интенсивностью сельскохозяйственного производства.

О резервах свидетельствует также и неравномерное развитие роста производства. Согласно данным, приведенным в тексте, за последние годы хотя и снизилось число кооперативов с низкой стоимостью сельскохозяйственной продукции, но зато одинаково увеличилась разница в валовой сельскохозяйственной продукции между кооперативами с максимальной и минимальной интенсивностью сельскохозяйственного производства.

Наряду с природными условиями решающую роль в росте продукции на один гектар сельскохозяйственной земли имеет концентрация производственных сил (само собой разумеется — при их правильном использовании).

Из анализа вытекает, что кооперативы с максимальной стоимостью продукции на один гектар сельскохозяйственной земли, как правило, лучше оснащены основными средствами производства (в смысле количества и качества) и затрачивают больше живого труда на один гектар обрабатываемой земли, чем кооперативы с нижесредним уровнем валовой сельскохозяйственной продукции. Кооперативы с высокой концентрацией производственных сил и продукции на один гектар сельскохозяйственной земли, т. е. кооперативы с высокой интенсивностью сельскохозяйственного производства, достигают также и более высокой производительности труда, а именно как в пересчете валовой сельскохозяйственной продукции на одного среднегодового работника, так и в пересчете количества продукции на 100 крон себестоимости производства. Вследствие этого достигается и более высокая рентабельность.

Более высокая концентрация производственных сил, следовательно, ведет к более высокой продукции и к более высокой производительности труда и рентабельности. Однако не каждая концентрация производственных сил дает этот благоприятный результат. Кооперативы с максимальной стоимостью основных средств производства, с максимальной концентрацией работников и с максимальными трудовыми затратами на единицу площади не достигают всегда максимальной производительности труда, однако во многих случаях это бывает как раз наоборот. Поэтому необходимо в первую очередь использовать существующую концентрацию производственных сил и новые капиталовложения расходовать

с наибольшей целесообразностью. Таким образом интенсификация сельскохозяйственного производства будет служить на пользу кооперативам и всему обществу.

Интенсивность сельскохозяйственного производства тесно связана также и с размером сельскохозяйственного предприятия. До сих пор преобладало мнение, что высокая интенсивность свойственна сельскохозяйственным предприятиям с небольшой площадью сельскохозяйственной земли. Факты, однако, свидетельствуют о том, что — за исключением лишь самых мелких кооперативов (с площадью менее чем 100 га), где имеется высокая концентрация работников и применяется мало производительный ручной труд — интенсивность сельскохозяйственного производства возрастает пропорционально с размером сельскохозяйственного предприятия. Чем больше размер сельскохозяйственного предприятия, тем выше интенсивность. В крупных хозяйствах одновременно имеются более выгодные условия роста производительности труда. Поэтому, в отличие от ЕСХК с минимальной площадью, в крупных кооперативах рост интенсивности производства связан также с ростом производительности труда.

Развитию интенсивности сельскохозяйственного производства весьма эффективно помогает народно-демократическое государство самыми разнообразными экономическими рычагами и различными формами непосредственной помощи сельскому хозяйству со стороны государства. В этом направлении можно ожидать благоприятное влияние новой системы заготовок, единых цен сельскохозяйственных продуктов, сельскохозяйственных налогов и прочих утвержденных мероприятий.

Gegenwärtige Möglichkeiten und Voraussetzungen für das Wachstum der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion

Das Zentralkomitee der KPdTsch nahm auf seinem Plenum vom März und Juni ds. J. einen Komplex wirtschaftlich-politischer und produktionsmäßig-technischer Maßnahmen an, die reale Voraussetzungen für ein schnelles Wachstum der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion schaffen.

Die Notwendigkeit der Steigerung der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion wird durch den Widerspruch zwischen dem Bedarf an landwirtschaftlichen Produkten und der beschränkten Produktionsfläche einerseits und der unaufhörlichen Entfaltung der Produktivkräfte andererseits hervorgerufen. Die Entfaltung der Produktivkräfte erfordert deren höhere Konzentration je Flächeneinheit und wirkt auch auf das Wachstum der Produktion ein. Diese Konzentration der Erzeugung (der Produktivkräfte und der Produktion) je Hektar stellt ein Wachstum der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion dar.

In unserer Landwirtschaft besitzen wir bedeutende Reserven in bezug auf das Wachstum der Intensität der Produktion, auf die Steigerung der Produktion auf Grund einer höheren Konzentration der Produktivkräfte. Mindestens ein Drittel der Genossenschaften erzielt in annähernd gleichen Produktionsbedingungen eine unter dem Durchschnitt liegende Intensität der landwirtschaftlichen Produktion. Infolgedessen produzieren diese Genossenschaften je Hektar landwirtschaftlicher Nutzfläche nur die Hälfte der Produktion der Genossenschaften mit der höchsten Intensität der landwirtschaftlichen Produktion.

Von den Reserven zeugt auch die ungleichmäßige Entwicklung des Wachstums der Produktion. Den im Text aufgeführten Angaben gemäß hat sich in den letzten Jahren die Anzahl der Genossenschaften mit einem niedrigen Wert der landwirtschaftlichen Produktion zwar verringert, der Unterschied in der landwirtschaftli-

chen Bruttoproduktion zwischen den Genossenschaften mit der höchsten und geringsten Intensität der landwirtschaftlichen Produktion hat sich hingegen vergrößert.

Neben den natürlichen Gegebenheiten spielt beim Wachstum der Produktion je Hektar landwirtschaftlicher Nutzfläche die Konzentration der Produktivkräfte (selbstverständlich bei deren richtiger Ausnutzung) die entscheidende Rolle.

Aus der Analyse geht hervor, daß die Genossenschaften mit dem höchsten Wert der Produktion je Hektar landwirtschaftlicher Nutzfläche in der Regel besser mit Produktionsmitteln (Menge und Qualität) ausgestattet sind und mehr lebendige Arbeit je Hektar bearbeiteten Bodens aufwenden, als die Genossenschaften mit einer unter dem Durchschnitt liegenden landwirtschaftlichen Bruttoproduktion. Genossenschaften mit einer hohen Konzentration der Produktivkräfte und der Produktion je Hektar landwirtschaftlicher Nutzfläche, d. h. Genossenschaften mit einer hohen Intensität der landwirtschaftlichen Produktion, erzielen auch eine höhere Arbeitsproduktivität und zwar sowohl umgerechnet auf die landwirtschaftliche Bruttoproduktion je ständige Arbeitskraft, als auch auf den Produktionsumfang je 100 Kcs Selbstkosten. Sie erzielen folglich auch eine höhere Rentabilität.

Die höhere Konzentration der Produktivkräfte führt daher zu einer höheren Produktion und zu einer höheren Arbeitsproduktivität und Rentabilität. Jedoch nicht jede Konzentration der Produktivkräfte führt zu diesem günstigen Ergebnis. Genossenschaften mit dem höchsten Wert der Grundmittel, mit der höchsten Konzentration der Produktivkräfte und mit dem höchsten Arbeitsaufwand je Flächeneinheit erzielen nicht stets die höchste Arbeitsproduktivität, sondern es verhält sich in vielen Fällen gerade umgekehrt. Es ist daher notwendig, zuerst die bisherige Konzentration der Produktivkräfte voll auszunutzen und Neuinvestitionen mit der höchsten Zweckmäßigkeit vorzunehmen. Nur so wird die Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion den Genossenschaften und der gesamten Gesellschaft von Nutzen sein.

Die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion ist auch eng mit dem Flächenausmaß des Landwirtschaftsbetriebes verbunden. Bisher herrschte die Ansicht vor, daß eine hohe Intensität Betrieben mit einem kleinen landwirtschaftlichen Nutzflächenausmaß eigen ist. Die Tatsachen weisen jedoch darauf hin, daß mit Ausnahme der kleinsten Genossenschaften (bis zu 100 ha), wo eine hohe Konzentration der Produktivkräfte und die wenig produktive Handarbeit zur Geltung gelangen, die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion proportional zur Betriebsgröße anwächst. Je größer das Flächenausmaß des Betriebes ist, desto höher ist die Intensität. Bei Großbetrieben bestehen gleichzeitig günstigere Voraussetzungen für das Wachstum der Arbeitsproduktivität. Im Gegensatz zu den JZD mit dem geringsten Flächenausmaß ist daher das Wachstum der Intensität der Produktion in Großbetrieben auch mit dem Wachstum der Arbeitsproduktivität verbunden.

Bei der Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion verleiht der volksdemokratische Staat mit den verschiedensten ökonomischen Hebeln und unterschiedlichen Formen der direkten staatlichen Beihilfe der Landwirtschaft eine sehr wirkungsvolle Unterstützung. In dieser Richtung kann von dem neuen Erfassungssystem, von den einheitlichen Preisen für landwirtschaftliche Produkte, der Landwirtschaftsteuer und von den anderen gefaßten Maßnahmen eine günstige Wirkung erwartet werden.

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMICKÁ VĚDA BLÍŽE K PRAXI

O významu, úkolech a zkušenostech opěrných bodů v JZD

V Praze se ve dnech 23.—25. července tr. konala mezinárodní konference o pozave a úkolech zemědělských věd, zejména jejich sepětí se zemědělskou praxí, na níž mj. vystoupil také pracovník Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV, kandidát ekonomických věd, inž. František Kubát. Hovořil o významu, úkolech i zkušenostech se zřizováním opěrných bodů ústavu v JZD. Mj. řekl:

Jedním z opatření k přiblížení zemědělské vědy praxi a k sepětí s potřebami zemědělské praxe je vytváření opěrných bodů Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze v jednotných zemědělských družstvech a ve státních statcích. K tomuto opatření se přistoupilo v roce 1959, a to na základě dobrých zkušeností, které s touto metodou práce získal Všesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Moskvě na svých téměř padesáti opěrných bodech v letech 1957 a 1958.

Opěrné body jsou tedy pracovišti ústavu a zřizují se v různých výrobních oblastech v takových závodech, které mají k tomu předpoklady jak z hlediska dosavadního stavu a výsledků hospodaření, tak i z hlediska organizace a řízení závodu schopnými vedoucími pracovníky, ochotnými k těsné spolupráci s Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV.

Na opěrných bodech se podle předem schválené rámcové metodiky a v souladu s vědeckovýzkumným plánem ústavu zkoumají, do praxe zavádějí a ověřují taková ekonomická a organizační opatření, která jsou nutná ještě před jejich rozsáhlejší uskutečňováním vyzkoušet přímo v provozu socialistických zemědělských závodů za účasti vědeckovýzkumných pracovníků.

Se socialistickými zemědělskými závody, vybranými po dohodě s příslušnými okresními orgány, je uzavřena smlouva o spolupráci. Hlavními úkoly opěrných bodů jsou zejména:

a) zavádění nových pokrokových metod ve výrobě i v organizaci socialistických zemědělských závodů a soustavné sledování a zjišťování ekonomické efektivity nově zaváděných opatření;

b) systematické sledování vlastních nákladů výroby a spotřeby práce při výrobě jednotlivých produktů a rozpracování a praktické uskutečňování opatření k jejich snížení;

c) sledování a zavádění racionálnější organizace výrobních a pracovních procesů, zabezpečující stálý růst produktivity práce;

d) zavádění pokusů s novými formami organizace socialistických zemědělských závodů, odměňování za práci a řízení závodů, stanovených konkrétně pro každý rok na základě vědeckovýzkumného plánu;

e) konání zvláštních průzkumů, jež budou předem stanoveny ve vědeckovýzkumném plánu ústavu.

Vedoucím opěrného bodu je předseda příslušného JZD nebo vedoucí pracovník státního statku či STS, který má svého pomocníka, jímž je vědeckovýzkumný pracovník Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV.

Vědeckovýzkumný pracovník, který je přidělen na opěrný bod, podléhá nadále vedoucímu příslušného oddělení VÚZE, jemuž podává o výsledcích své práce pravidelné zprávy. Ve své běžné denní činnosti úzce spolupracuje s vedoucím opěrného bodu, jemuž poskytuje nejen veškeré (i dílčí) výsledky své činnosti, ale též svá doporučení.

Vedoucím socialistického zemědělského závodu, v němž byl zřízen opěrný bod ústavu, se zavazuje zavádět do praxe opatření, jež byla doporučena opěrným bodem, resp. jeho vědeckovýzkumným pracovníkem po dohodě s vedoucím opěrného bodu. Vedení socialistického zemědělského závodu, na němž byl zřízen opěrný bod ústavu, se dále zavazuje umožnit vědeckovýzkumnému pracovní-

ku opěrného bodu splnění všech úkolů, jež pro něho vyplývají z vědeckovýzkumného plánu ústavu.

Pracovníci ústavu, pověřeni prací na opěrných bodech, mají všechna práva i povinnosti ostatních pracovníků ústavu. K plynulému zabezpečení úkolů opěrných bodů jsou však povinni být neustále ve styku se závodem a proto jsou přiděleni po dobu své činnosti na opěrný bod v místě JZD, státního statku nebo STS a také tam bydlí.

Vedoucí opěrného bodu s vědeckovýzkumným pracovníkem ústavu předkládají pravidelně ročně závěrečnou zprávu o stavu řešení uložených vědeckovýzkumných úkolů, která se projednává a schvaluje ve vědeckovýzkumné radě ústavu.

Ústav podle potřeby — nejméně však jednou ročně — svolává společnou poradu vedoucích opěrných bodů a příslušných vědeckovýzkumných pracovníků k výměně zkušeností a ke stanovení případných nových úkolů.

V roce 1959 zřídil ústav opěrné body trvale již ve třech JZD, přechodně ve dvou JZD a v nejbližší době budou zřízeny další opěrné body. Tak např. v družstvech Křečhoř a Šlapanice se zavádí, sleduje a ověřuje vnitrodružstevní chozraščot a to tak, že již pro rok 1960 se sestavuje namísto dosavadního celoročního výrobního plánu výrobní finanční plán, který zachycuje veškerý vnější i vnitřní obrat v družstvech v peněžním vyjádření. Pro jednotlivá odvětví výroby se na základě dosavadních zkušeností plánují vlastní náklady tak, aby jejich faktický průběh mohl být pravidelně — nejméně jednou za čtvrt roku — kontrolován a vyhodnocován. Již v tomto roce se zvláště sledují vlastní náklady mechanizačních prostředků, jež družstva nakoupila od STS a dělá se srovnání s dřívějšími náklady, spojenými s prací STS. Konečně se připravuje postupné chozraščotní osamostatnění jednotlivých výrobních odvětví v JZD tak, aby ve výrobních podmínkách JZD byly vyráběny ty produkty, jež jsou jak z hlediska společností, tak z hlediska JZD nejrentabilnější a aby jednotlivá výrobní odvětví mezi sebou navzájem výsledky své práce účtovala.

V přechodných opěrných bodech v JZD Dluhonice a Prosenice se již v tomto roce podařilo zavést a v současné době se ověřuje odměňování družstevníků pevnou peněžní odměnou bez použití pracovních jednotek. K zavedení tohoto pokrokového způsobu odměňování pod vedením našeho vědeckovýzkumného pracovníka na opěrném bodě přispěla zejména pracující mládež svým tlakem na ostatní členy JZD, neboť se nespokojuje s pouhým vyplácením polovičních záloh na pracovní jednotky a chce mít pravidelný měsíční peněžní příjem, podobně jako její vrstevníci, bydlící v obci a pracující v jiných odvětvích národního hospodářství.

Nové způsoby odměňování, stejně jako zavádění vnitrodružstevního chozraščotu a jiné pokrokové prvky v organizaci socialistických zemědělských závodů, se zkouší, nebo budou zaváděny i v ostatních opěrných bodech.

Aby mohly být získané zkušenosti na opěrných bodech rychle přenášeny na ostatní družstva, budou vědeckovýzkumní pracovníci, pracující v opěrných bodech spolu s vedoucími opěrných bodů propagovat dílčí výsledky své práce, a to zejména v odborném i denním tisku, jak se již stalo v případech nových forem odměňování a nákladů spojených s mechanizací jarních prací.

Ústav si je vědom mimořádného významu opěrných bodů jak pro rozvoj našeho vědního odvětví, tak pro urychlené zavádění výsledků vědy a výzkumu do praxe a proto bude i nadále síť opěrných bodů rozšiřovat a práci na nich zkvalitňovat.

OTÁZKY ZJIŠŤOVÁNÍ EKONOMICKÉ ÚČINNOSTI INVESTIC , A NUTNOST JEJICH KOMPLEXNÍHO VÝZKUMU V ZEMĚDĚLSTVÍ

Úzká souvislost a vzájemné působení jednotlivých druhů investic v zemědělské výrobě vyžaduje, aby otázka zjišťování účinnosti investic v zemědělství byla — ve shodě s usnesením XIV. valného shromáždění ČSAZV — řešena jako úkol komplexní. Proto Kabinet pro studium ekonomických podnětů rozvoje socialistického zemědělství ČSAZV připravil materiál pro soustředění odborných pracovníků ekonomů, kteří mají zpracovat metodiku pro komplexní řešení ekonomické efektivity investic. Uvedený podkladový materiál zpracoval Otto Soukup, pracovník tohoto Kabinetu.

Význam investic v ekonomice socialistického státu

Zdrojem rozšířené socialistické reprodukce je socialistická akumulace, která má formu národohospodářských fondů různé povahy. Akumulované části nově vytvořené hodnoty se pak využívá — ve shodě s ekonomickými zákony socialismu — k dalšímu nepřetržitému rozšiřování socialistické výroby, k zvětšování nevýrobních fondů sociálního a kulturního charakteru a k vytváření materiálních a finančních rezerv. Tyto složky národního důchodu tvoří dohromady fond socialistické akumulace. Převážnou a nejdůležitější část fondu socialistické akumulace tvoří investice, jež představují úhrn materiálových

a pracovních nákladů na pořizování nových a na rekonstrukci existujících výrobních i nevýrobních základních fondů. Pro rozšířenou reprodukci v materiální sféře výroby jsou rozhodující investice výrobní povahy.

Rozsah, tempo a zaměření investic, jež stanoví státní národohospodářský plán podle naléhavosti a perspektivního vývoje proporcionality mezi jednotlivá národohospodářská odvětví, má rozhodující význam a vliv na tempo a směr celé ekonomiky státu nejen v blízké budoucnosti, nýbrž i ve vzdálené perspektivě.

Zkoumání investic a jejich ekonomické účinnosti

Investice jsou ekonomickou kategorií rozdělování úhrnného společenského produktu a národního důchodu. Jejich správné využití má pak podstatný vliv na další průběh rozšířené reprodukce a na vytváření akumulace v dalších výrobních procesech. Jejich rozhodující význam v rozvoji národního hospodářství vyžaduje, aby problémy investic a jejich ekonomické účinnosti byly vědecky zkoumány jednak ve vztahu k ekonomickým zákonům socialismu (základní ekonomický zákon socialismu, zákon plánovitého proporcionalního rozvoje národního hospodářství, zákon socialistické akumulace, zákon růstu produktivity práce, zákon hodnoty za socialismu) a jednak ve vztahu k ostatním ekonomickým kategoriím (produktivita práce, vlastní náklady, rentabilita výroby atd.).

Investice po větší nebo menší řadu let podstatným způsobem ovlivňují všechny další reprodukční procesy a zasahují tak rozhodujícím způsobem do vývoje a rozvoje ekonomiky socialistického státu.

Proto je zkoumání ekonomické účinnosti investic při jejich realizaci, tj. při zvětšení úhrnu výdajů v nových základních výrobních fondech, a jejich využití v reprodukčním procesu úkolem prvořadého národohospodářského významu.

Důležitost a naléhavost tohoto úkolu staví do popředí závažné otázky, jako je vymezení pojmu ekonomické efektivity, její měření, stanovení metod a ukazatelů atd. To proto, že praktické zkoumání tohoto problému je ztěžováno dosud neujasněnými závažnými teoretickými a metodickými problémy pojmu ekonomické efektivity i jejího přesného měření.

Přes dosavadní různost názorů a množství definic ekonomické efektivity investic možno říci, že dnešní stav zkoumání odpovídá asi tomuto názoru: *Ekonomická efektivity investic za socialismu znamená použití akumulovaných prostředků k rozvoji další výroby tak, aby bylo dosaženo maximálního uspokojování neustále rostoucích potřeb společ-*

nosti při nejhospodárnějším využití všech zdrojů akumulace (materiálové, lidské, přírodní zdroje atd.). Přitom ekonomická efektivnost investic má vyjadřovat vztah mezi ekonomickými účinky (efekty) způsobenými realizací investic a společenskou prací nezbytně vynaloženou k dosažení oněch účinků.

Složitost a obtížnost řešení tohoto problému v zemědělství je způsobena mnoha okolnostmi. Je to rozsah působení investic uvnitř zemědělství, jako celého národohospodářského odvětví, jež zasahuje prakticky do všech úseků zemědělské výroby a závislost na dalších národohospodářských odvětvích, jako je stavebnictví, strojírenství, chemický průmysl, doprava atd. Dalším důležitým problémem, jenž ztěžuje výzkum investic v zemědělství, jsou zvláštnosti zemědělské výroby, kde mnohem výraznějším způsobem než v průmyslu vystupuje vazba a vzájemné působení jednotlivých druhů investic zcela rozdílné povahy (investice do půdy, stavební investice, strojové investice, základní stádo, trvalé porosty). Rovněž biologická povaha výrobního procesu v zemědělství podstatně ovlivňuje ekonomickou účinnost zemědělských investic proti průmyslovým, kde je tento proces v převážné většině odvětví zcela neznám.

Z rozhodujícího významu investic v národním hospodářství a ze všestrannosti jejich vlivu v zemědělské výrobě vyplývá, že obecně platné závěry možno činit jen za předpokladu komplexního teoretického i praktického řešení celé problematiky investic.

Podle rozsahu je třeba proto podrobit průzkumu ekonomickou účinnost investic v jednotlivých výrobních odvětvích uvnitř závodu, v zemědělském závodě jako celku, v základních odvětvích zemědělské výroby, v jednotlivých soustavách socialistického zemědělství, dále v celém zemědělství a konečně zkoumat investice z hlediska mezinárodní dělby práce a zahraničního obchodu.

Podle věcného dělení je nutno podrobit průzkumu stavební, strojní a půdní investice v různých výrobních podmínkách a v různých formách socialistického vlastnictví, jako jsou státní statky, JZD, STS.

Přitom toto dělení zdaleka nevyčerpává všechna hlediska, jež by měla být zahrnuta do komplexního průzkumu. I tak je zřejmé, že nepůjde řešit tento úkol ihned současně po všech liniích a bude proto třeba jednak rozvrhnout úkol na etapy, jednak zaměřit se na nejdůležitější základní problémy.

Zákon hodnoty, základní kritérium a ukazatelé ekonomické efektivnosti investic

Vycházíme-li ze shrnutí dnešních názorů na pojem ekonomické efektivnosti investic, jak bylo podáno, vidíme, že není možno řešit účinnost investic jedním ukazatelem, nýbrž soustavou ukazatelů různého významu a důležitosti.

Pokud za socialismu existuje zbožní výroba, potud působí i zákon hodnoty, jehož požadavkem je, aby se výroba i realizace uskutečňovaly na základě společensky nutné práce. Zákon hodnoty není však jako za kapitalismu živelnou silou, neboť socialistický stát jeho působení stále více poznává, přihlíží k němu a využívá ho při plánování výroby. Zákon hodnoty tedy působí jak ve sféře oběhu, tak ve sféře výroby.

Z působení zákona hodnoty nejen ve sféře výroby spotřebních předmětů, nýbrž i ve sféře výroby výrobních prostředků vyplývá však pro určování ekonomické efektivnosti investic základní kritérium: *minimální spotřeba společenské práce na výrobu jednotky produkce,*

neboli požadavek minimální hodnoty jednotky produkce.

Soustava základních ukazatelů musí být zaměřena tak, aby nám ve svém souborném působení ukázala, do jaké míry se přibližujeme k řešení problému podle základního kritéria.

Zatímco existuje, aspoň v základních rysech, shoda teoretických i praktických pracovníků v názoru na základní kritérium ekonomické efektivnosti investic, jsou velké názorové rozdíly při stanovení konkrétních ukazatelů ekonomické účinnosti investic, a to jak z hlediska kvantitativního, tak i kvalitativního.

Rozsah konkrétních ukazatelů bude však nutně různý podle rozsahu a národohospodářského významu zkoumaných investic, i když základní kritérium zůstává stejné. Znamená to, že zkoumání investic na různé úrovni, tj. například celého národního hospodářství, zemědělství jako celku, zemědělského závodu, výrobního odvětví uvnitř závodu atd., bude vyžadovat vždy různých ukazatelů.

Pro řešení úkolu jako komplexu řady dílčích problémů a pro jejich syntetické hodnocení je nezbytně nutné vycházet z omezeného počtu ukazatelů, avšak takové povahy, aby jich bylo možno použít při řešení ekonomické účinnosti investic z jakéhokoli hlediska.

Výzkum v praxi pak musí ověřit, do jaké míry je možno těchto ukazatelů použít, kde je třeba je korigovat apod. Problém stanovení obecně platných ukazatelů pro zkoumání ekonomické účinnosti investic, obtížný sám ve své podstatě, je nadto v zemědělství ještě podstatně ztížen tím, že pro výzkum konkrétních případů účinnosti investic je nutno vycházet z existující soustavy evidence výroby. Přitom je třeba při realizaci investic využívat chozrasčotní formy, kde otázka vlastních nákladů hraje významnou úlohu. Tyto problémy jsou např. na úseku JZD ve stadiu výzkumu a pokusného zavádění. Rovněž např. otázka oceňování práce v JZD v pracovních jednotkách způsobuje vážné potíže při měření produktivity práce za kratší časové úseky.

Z toho nutně vyplývá určit pro určitou dobu výzkumu v praxi takové metody výpočtu, jež by se mohly opřít o existující soustavu výrobní evidence a přitom by zajišťovaly za daných podmínek maximální přiblížení v hodnocení ekonomické efektivity investic podle základního kritéria.

Teoretický průzkum této otázky by měl pak mimo jiné spolupracovat z hlediska investiční výstavby s vědeckým řešením již nadhozených výzkumných problémů a přispět k rychlému zavádění vědeckých poznatků na tomto poli do praxe, aby bylo možno využitím dalších nutných ukazatelů přibližovat se dále ke

stále přesnějšímu hodnocení investic podle základního kritéria.

Aby bylo možno zahájit průzkum v praxi a získat základní ukazatele, vychází se v první etapě z průzkumu zjišťování ekonomické účinnosti investic podle jejich druhů v rozsahu výrobních odvětví uvnitř podniku bez zřetele na formu vlastnictví.

Při studiu zjišťování a měření účinnosti jednotlivých druhů investic v daném výrobním odvětví bude tedy třeba zkoumat:

vztah mezi náklady společenské práce zkonkretizované v investicích a účinky (efekty), jež budou nebo jsou dosahovány nově vytvořenými základními fondy a odraží se:

- a) ve zvyšování produktivity práce,
- b) ve zvyšování intenzity zemědělské výroby,
- c) v hospodárnosti a účelném využívání základních i oběžných výrobních prostředků,
- d) ve snižování vlastních nákladů a zvyšování rentability výroby,
- e) v přírůstku produkce,
- f) při posuzování variant téhož druhu v době splatnosti investic.

Je třeba zdůraznit, že ukazatelé, jak jsou zde uvedeni, vyjadřují svou ekonomickou kategorii jen v základních rysech. Je proto nutno jednotlivé ukazatele podle potřeby a zaměření dílčích úkolů rozvést a doplnit podrobnějšími ukazateli pomocné povahy. Důležitým bodem průzkumu bude rovněž správné stanovení normativů pro jednotlivé druhy propočtů.

Jen komplex ukazatelů a jejich vzájemná korelace může ukázat nejen efektivnost při výzkumu dílčího úkolu, nýbrž i celkové zhodnocení účinnosti investic z vyššího hlediska.

Etapy řešení, cíl komplexního úkolu a jednotnost postupu při řešení

V první etapě je nutno sledovat teoretické problémy související s objasňováním pojmu ekonomické efektivity investic jako dílčího problému efektivity výroby a řešení teoretických a metodických problémů zjišťování a měření ekonomické účinnosti investic z nejrůznějších hledisek a na různé úrovni. V praxi pak je nutno zjišťovat v této etapě účinnost investic uvnitř závodu podle druhů investic (stavby, stroje, meliorace) v daném výrobním odvětví.

V druhé etapě je třeba na základě výsledků první etapy zjišťovat hlubším

teoretickým a praktickým rozbořem vztahy a souvislosti ekonomické efektivity investic k jednotlivým ekonomickým kategoriím a ekonomickým zákonům. V praxi pak na základě výsledků z první etapy zjišťovat na konkrétních příkladech efektivnost investic jako komplexu v celém zemědělském závodě s přihlédnutím k jeho vhodné velikosti a specializaci v určité výrobní oblasti a za určité formy vlastnictví.

Ve třetí etapě na základě výsledků zkoumání teorie a praxe z druhé etapy studovat účinnost investic jako celku v celém odvětví zemědělství, proporcio-

nalitu investic v národním hospodářství v souvislosti s rozvojem zemědělství v dlouhodobém perspektivním plánu a vazbami na ostatní národohospodářská odvětví a dosah na mezinárodní dělbu práce a zahraniční obchod. V praxi pak na základě výsledků druhé etapy zjišťovat efektivnost investic jednak po linii obou základních odvětví zemědělství, jednak po linii účinnosti investic v jednotlivých soustavách socialistického zemědělství.

Takto široce založený průzkum vyžaduje jednotného metodického vedení a časové koordinace, aby bylo možno využívat všech dílčích výsledků výzkumu pro zevšeobecňující závěry v daných etapách.

Je proto třeba, aby jednotlivé dílčí úkoly hned od první etapy měly stejný záměr podložený jednotnou soustavou rámcových základních ukazatelů, jež

by byly podkladem pro syntetické hodnocení. Při vypracování metodik dílčích úkolů musí pak být použito ještě řady dalších ukazatelů blíže osvětlujících a určujících specifické podmínky v určité oblasti nebo fázi řešení.

Cíl takto zaměřeného komplexního průzkumu, jenž vychází jak v teorii, tak i v praxi z jednotlivého k obecnému, je stanovení metody měření a zjišťování investiční účinnosti pro jednotlivá výrobní odvětví uvnitř závodu, pro závod jako celek, dále pro celý systém socialistického hospodaření, uskutečňovaný v jednotlivých soustavách socialistického zemědělství. Cílem úkolu je rovněž stanovení proporcionality investic v národohospodářském plánu pro zemědělství a ostatní odvětví národního hospodářství mající vztah k zemědělství a zjišťování účinnosti investic při mezinárodní dělbě práce mezi socialistickými státy a v zahraničním obchodě.

Sovětský svaz

ÚKOLY SOVĚTSKÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH EKONOMŮ V ROCE 1959

Pro informaci našich čtenářů přinášíme tematický plán Vsesvazového vědecko-výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky a jeho poboček v roce 1959, který je rozdělen na šest základních úkolů (problémů) a patnáct témat, složených z padesáti dílčích úkolů.

Úkol 1.

Ekonomické zdůvodnění způsobů řízení zemědělské výroby, specializace a rozmístění zemědělské výroby

Téma 1 — Ekonomické zdůvodnění perspektiv rozvoje rozmístění a specializace zemědělské výroby v oblasti (kraji)

1. Rozpracování vědecky zdůvodněných způsobů řízení, perspektiv rozvoje, rozmístění a specializace zemědělské výroby v Rjazanské, Stalingradské, Kemerovské, Orlovské oblasti, Dagestanské a Severo-Osetinské ASSR a Novo-Usmanském rajóně Voroněžské oblasti.

2. Zdokonalení metodiky rozpracování vědeckého zdůvodnění způsobů řízení, perspektiv rozvoje, rozmístění a specializace zemědělské výroby v oblasti (na příkladě jednotlivých oblastí Západní Sibíře, Centrální-černozemní zóny, Povolží a Severního Kavkazu).

3. Rozpracování jednotlivých map a zemědělského atlasu SSSR.

Téma 2 — Ekonomické hodnocení agrotechnických opatření a způsobů řízení výroby v kolchozech a sovchozech různých zón

1. Ekonomické zásady řízení zemědělské výroby.

2. Ekonomické hodnocení agrotechnických a zootechnických opatření a způsobů řízení rostlinné a živočišné výroby v kolchozech a sovchozech na příkladě

Moskevské, Mogilevské, Poltavské, Novosibiřské oblasti.

Téma 3 — Ekonomické hodnocení půdního fondu a opatření k jeho produktivnímu využití

1. Metodika ekonomického hodnocení půd.

2. Opatření ke zlepšení využití půdního fondu na příkladě Novosibiřské, Rjazanské a Moskevské oblasti (využití nových půd v zemědělské výrobě, boj s erózí půdy atd.)

Téma 4 — Rezervy zvyšování a racionální organizace výroby masa

1. Rozpracování organizačních opatření ke zvýšení výroby masa (racionální struktura, specializace, rozmístění, vytvoření správné krmivové základny, rozvoj průmyslové výroby kombinovaných krmiv atd.).

2. Zlepšování technologie (rozpracování efektivních metod chovu a výživy skotu) jako nejdůležitější faktor zvyšování výroby masa a snižování jeho vlastních nákladů.

3. Ekonomické podněty zvyšování výroby masa.

4. Racionální organizace výroby masa v sovchozech specializovaných na živočišnou výrobu.

Ekonomická opatření zvyšování produktivity práce v zemědělství

Téma 5 — Lepší využití pracovních zdrojů a zvyšování produktivity práce v zemědělství

1. Zlepšit využití pracovních zdrojů v zemědělské výrobě a odstraňování sezónnosti zemědělské práce v kolchozech a sovchozech na příkladě Rjazanské i jiné oblasti.

2. Rezervy růstu produktivity práce a jejich ekonomické hodnocení.

Téma 6 — Systém zaručené peněžní odměny za práci a normování práce v kolchozech

1. Zdůvodnění forem zaručené peněžní odměny za práci s přechodem na odměňování ve formě platu.

2. Otázka uplatnění forem zaručené peněžní odměny za práci v kolchozech různých výrobních zaměření a její efektivnost.

3. Základní otázky systému zaručené peněžní odměny za práci: výše peněžních částek a jejich zdůvodnění; racionální tarifkace prací v kolchozech; zdroje tvo-

ření měsíčního a ročního fondu peněžních odměn a jejich výše; doplňkové materiální odměny kolchozníků během roku; zdůvodnění výše rozdělované části čistého důchodu a metoda jeho rozdělování; zdůvodnění cen kolchozních zemědělských produktů, prodávaných kolchozníkům a úprava jejich prodeje kolchozníkům; zásady odměňování práce vedoucích pracovníků kolchozů.

4. Další zdokonalování metod technického normování mechanizovaných pracovních procesů v rostlinné a živočišné výrobě.

Téma 7 — Racionální organizace práce a lepší využití techniky v kolchozech

1. Progresivní formy a racionální velikost výrobních brigád v nových pracovních podmínkách.

2. Vnitrobrigádní organizace práce a výrobních procesů v zemědělské výrobě.

3. Lepší využití strojního a traktorového parku a zvýšení produktivity práce mechanizačních prací.

Úkol 3.

Snižování vlastních nákladů, zdokonalování výkupních cen a systémů realizace zemědělských výrobků

Téma 8 — Snížení vlastních nákladů a další zdokonalování cen zemědělských výrobků

1. Teoretické zásady tvorby cen a návrhy na zdokonalení výkupních cen zemědělských výrobků.

2. Rezervy snižování vlastních nákladů

a zdokonalování výkupních cen u zrnin, cukrovky, olejnatých semen, bavlny, brambor, zeleniny, masa, mléka, vlny a vaječ.

3. Zdokonalování metodiky výpočtu vlastních nákladů zemědělské produkce kolchozů.

Úkol 4.

Ekonomická efektivnost investic a lepší výrobní využití materiálně technických prostředků v zemědělské výrobě

Téma 9 — Ekonomické zásady komplexní mechanizace, automatizace a zavádění nové techniky v zemědělské výrobě

1. Rozpracování metodických příruček pro kolchozníky o ekonomickém zdůvodňování soustav strojního a traktorového parku.

2. Ekonomické hodnocení způsobů komplexní mechanizace pěstování kukuřice, cukrovky a brambor.

3. Ekonomické zdůvodnění způsobů elektromechanizace a automatizace práce na farmách pro živočišnou výrobu (na výrobu mléka, na chov prasat, drůbeže).

4. Ekonomika a organizace oprav stroj-
ně-traktorového parku.

5. Ekonomické zdůvodnění zavádění
samochodných strojů do zemědělské vý-
roby.

6. Zdokonalení metodiky ekonomické-
ho hodnocení nových zemědělských stro-
jů při státních zkouškách.

*Téma 10 — Ekonomické zdůvodnění in-
vestic a zabezpečování zemědělství ma-
teriálně-technickými prostředky*

1. Metodika plánování a normování po-

třeby základních materiálně-technických
prostředků.

2. Organizace zabezpečování zeměděl-
ských závodů materiálně-technickými
prostředky a metody snižování ztrát při
tomto zabezpečování.

3. Ekonomické zdůvodňování zaměření
investic v kolchozech, jejich plánování,
zdroje financování; otázky investic v me-
zikolchozním podniku na příkladě Rja-
zanské oblasti i jiných oblastí.

4. Metodika ekonomického hodnocení
efektivnosti investic v zemědělských zá-
vodech.

Úkol 5.

Racionální organizace výroby v sovchozech a zvýšení jejich rentability

*Téma 11 — Pokrokové formy chozrasčotu
a odměňování za práci v sovchozech*

1. Racionální metody chozrasčotu v různě
specializovaných sovchozech.

2. Pokrokové formy odměňování za
práci v rostlinné a živočišné výrobě sov-
chozů.

3. Racionální organizace práce a řízení
závodů v souladu s novou formou choz-
rasčotu a odměňování práce. Zvýšení
úlohy pracujícího kolektivu v racionalizaci
hospodaření a v bezprostředním ří-
zení výroby.

*Téma 12 — Racionální velikost obilnář-
ských a zelinářsko-bramborářských sov-
chozů a plány jejich hospodářské organi-
zace*

1. Ekonomické zdůvodnění velikosti
specializovaných zelinářsko-bramborář-
ských sovchozů a jejich složek na příkla-
dě Moskevské oblasti.

2. Ekonomické zdůvodnění racionální
velikosti obilnářských sovchozů a jejich
složek na příkladě Novosibiřské a Rostov-
ské oblasti a na příkladě Altajského
kraje.

3. Metodika rozpracování a systém uka-
zatelů organizačně-hospodářských plánů
na příkladě specializovaných zelinářsko-
bramborářských sovchozů Moskevské
oblasti.

4. Zlepšení systému realizace zeleniny
a brambor ve specializovaných sovcho-
zech Moskevské oblasti.

*Téma 13 — Zvýšení ekonomické efektiv-
nosti výroby v sovchozech na panenských
půdách*

1. Stanovení racionálního souladu vý-
roby zrnin a živočišné výroby v sovcho-
zech na panenských půdách a maximál-
ního výnosu produkce v přepočtu na 100
hektarů zemědělské půdy při nejmenších
pracovních nákladech a při nejmenším
vynaložení prostředků.

2. Vytváření stálých kvalifikovaných
kádrů a celoroční využití pracovních
zdrojů v sovchozech na panenských pů-
dách.

3. Zdokonalování metodiky stanovení
ekonomické efektivnosti výroby sovchozů
na panenských půdách.

Úkol 6.

Racionální organizace výroby v kolchozech a splývání kolchozní formy vlastnictví s formou vlastnictví všenárodního

*Téma 14 — Zdokonalení plánování, účet-
nictví a zavádění chozrasčotu v kolcho-
zech*

1. Zlepšení plánování v kolchozech.

2. Rozpracování hlavních zásad organi-
zace chozrasčotu a potřebné plánovací a
účetní dokumentace.

3. Zlepšení systémů účetní evidence

(s vyjádřením pracovního času, vlastních nákladů, rentability, produktivity práce a uplatněním chozraščotu).

Téma 15 — Upevnění a rozvoj kolchozní formy vlastnictví a jeho postupné sbližování s formou vlastnictví všennárodního

1. Nedělitelné fondy jako základ kolchozní formy vlastnictví, jejich zvětšování a správné využívání.

2. Oběžné prostředky kolchozů, zintenzívnění jejich obratu a normování.

3. Racionální rozdělování kolchozních důchodů.

4. Mezikolchozní výrobní vztahy jako faktor rozvoje kolchozní výroby a zdokonalování kolchozní formy vlastnictví.

5. Soulad kolchozních a osobních zájmů a zdokonalování stanov zemědělského ar-
tělů ve světle nových úkolů dalšího rozvoje kolchozního zřízení.

(Problemno-tematičeskij plan Vsesojuznogo naučno-issledovatelskogo instituta ekonomiki selskogo chozjajstva na 1959 god; Ekonomika selskogo chozjajstva, č. 3/1959).

Ši

P o l s k o

REGIONÁLNÍ ZEMĚDĚLSKÁ STATISTICKÁ ŠETŘENÍ

Při decentralizaci řízení národního hospodářství se zvyšuje význam regionálních (oblastních, krajských, okresních) statistických a jiných číselných údajů. Z tohoto hlediska jsou v Polsku důležité pro výzkumnou práci i pro praktické řízení výroby v krajích a okresech údaje o zemědělství, neboť zemědělská výroba je stále ještě převládajícím odvětvím národního hospodářství. Zjišťuje se potřeba zdokonalit především okresní statistickou a číselnou dokumentaci o zemědělské výrobě, která je nutným podkladem pro další výzkumné i jiné práce na úrovni okresu (např. racionizace zemědělské výroby podle přírodních a ekonomických podmínek).

Protože se nyní přistupuje k systematickému shromažďování číselných údajů o zemědělské výrobě, doporučuje se stanovit základní tematiku, v jejímž rámci by se založila zmíněná okresní statistická dokumentace o zemědělství.

Jako příklad takové základní zemědělsko-

statistické tematiky se navrhuje deset hlavních témat, rozčleněných dále na podrobnější body. Tematika by se samozřejmě přizpůsobovala vlastním potřebám daného obvodu (okresu, kraje) i s ohledem na cíl výzkumných prací.

Zemědělská tematika ekonomicko-statistická

I. Zemědělské obyvatelstvo

Administrativní členění. Průmyslová střediska. Zemědělské a nezemědělské obyvatelstvo. Migrace. Trvale činní v zemědělství. Zaměstnanost. Služby pro zemědělství. Platy v zemědělství. Osvětové poměry.

II. Podmínky přírodní a komunikační

Půdy. Srážky. Vegetační období. Feno-
logické a hydrologické poměry. Komunikační sítě, silniční a železniční. Rajóny (oblasti).

III. Ekonomicko-společenská struktura

Zemědělské závody jednotlivě hospodařících rolníků (počet a velikost). Státní statky, zemědělská výrobní družstva, státní strojní a traktorové stanice. Scelovací akce. Osídlení. Změny ve vlastnictví půdy. Ceny půdy. Půdoznalecká klasifikace půd.

IV. Rostlinná výroba

Orná půda. Plochy osevní. Výnosy a sklizně. Semenařství, ovocnářství a zeli-
nářství. Lesní hospodářství.

V. Živočišná výroba

Koně, skot, prasata, ovce, drůbež. Rybářství. Včelařství. Stavy, užitkovost a produkce (masa, mléka, vajec, vlny, drůbežního masa, ryb a medu). Produkce mrvy.

VI. Zemědělský průmysl

Jatky, mlékárny, palírny lihu, cukrovary, mlýny. Jiný zpracovatelský průmysl.

VII. Základní výrobní prostředky

Obytné a hospodářské budovy. Stroje a motory. Meliorace.

VIII. Zásobování zemědělství

Uznaná osiva. Strojená hnojiva, stroje a průmyslové zboží. Elektrifikace vesnice. Úvěry.

IX. Realizace, ceny, platební závazky

Výkup, povinné dodávky, kontraktace. Ceny. Pozemková daň. Pojišťovací příspěvky.

X. Zemědělské bilance

Bilance hrubé a tržní produkce. Bilance peněžních příjmů a výdajů zemědělského obyvatelstva. Bilance pracovních a potažných sil. Bilance krmiv. Bilance hnojiv. Bilance železničních převozů.

Po shromáždění údajů je důležitá forma jejich zpracování. Doporučuje se takové zpracování, aby z něho vyplýval došavadní vývoj, aby bylo možno porovnáním s jinými okresy poukazovat na případné nevyužité rezervy a aby zpracování obsahovala praktická opatření ke zlepšení stavu a rentability zemědělské výroby v daném obvodu. Upozorňuje se na dřívější monografické práce o jednotlivých okresech nebo obcích, které byly uveřejňovány v sérii Pulawské knihovny, a na dvě novější práce: dr. S. Fiolek: *Powiat Nowo-Sadecki, Monografia gospodarstwa rolnictwa*, Warszawa 1948 a K. Zawistowicz-Adamska: *Spolecznosc wiejska*, wyd. II., Warszawa 1958.

(Dr. Czerniewski: *Regionalne badania statystyczno-rolnicze, Wiadomosci statystyczne*, č. 1/1959). Ši

Německá spolková republika

SPECIALIZACE A ZJEDNODUŠOVÁNÍ PROVOZU ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁVODŮ

Začlenění Německé spolkové republiky do Evropského hospodářského společenství (EHS) se odráží i v západoněmeckém zemědělství. Sledují se nové otázky — především specializace a zjednodušení provozu zemědělských závodů — které mají usnadnit konkurenci se zemědělstvím ostatních členských zemí EHS. Předmětem šetření ústavů pro zemědělskou správu jsou především rodinné zemědělské závody o výměře 20 až 30 hektarů. Snahou je zpomalit proces koncentrace půdy, projevující se nepřetržitým úbytkem těchto závodů a vytvořit novou, změněnou agrární strukturu s ohledem na nové ekonomické a politické podmínky, které přináší západoněmeckému zemědělství společný západoevropský trh.

Uvádíme výťah ze studie pracovníka západoněmeckého ústavu pro zemědělskou správu (dr. H. Bergmann: *Betriebsvereinfachung und Spezialisierung. Institut für Betriebswirtschaft der Forschungsanstalt für Landwirtschaft, Braunschweig-Völkenrode* — ředitel: prof. dr. O. E. Heuser), která se zabývá otázkou specializace a zjednodušení provozu na příkladě konkrétního zemědělského závodu — modelu. Řada úvah je ovšem diktována tržními i jinými podmínkami kapitalistického zemědělství. Přesto však informace o nynějším zaměření zemědělských správných pracovišť v NSR může být pro nás zajímavá.

Zjednošení provozu znamená odstranění drobných, nevýznamných výrobních odvětví, která především slouží samozásobení rolníkovy rodiny nebo dá-

vá malé množství určitých produktů pro provoz — aniž se opuštěním těchto odvětví podstatně změní základní koncepce organizace provozu.

Specializace je již hlubším zásahem a vyžaduje soustředění všech sil a zdrojů na produkci určitého, za daných podmínek nejrentabilnějšího výrobku. Obě uvedená opatření umožňují též soustředění mechanizace a dovolují lepší využití strojů. Tyto zásahy se doporučují i pro menší rodinné zemědělské závody, kde je produktivita práce zejména nízká.

Zjednodušení a specializace probíhá jednak ve vnějším provozu (Aussenwirtschaft), kterým se rozumí hospodaření na pozemcích — pole, sady atd. — a ve vnitřním provozu (Innenwirtschaft), jímž se rozumí chov hospodářského a drobného zvířectva apod.

Z počátku se neklade ani takový důraz na specializaci vnějšího provozu, neboť při poměrně malých plochách není např. zjednodušení osevního postupu tak rozhodující, jako např. změny v zaměření chovu hospodářských zvířat. Přitom se připomíná, že specializace nebo zjednodušení neznamena zavádění monokulturního hospodaření. Spíše jde, při zachování přibližně téhož osevního postupu, o vypuštění těch plodin, které slouží především samozásobením a které lze případně výhodně dokupovat nebo nahrazovat plodinami, již pěstovanými ve větším rozsahu. Doporučuje se vypustit pěstování i takových tržních plodin, které jsou pěstovány na malé ploše a jen nepatrně se podílejí na celkovém výnosu zemědělského závodu. Rozhodující nemá být plocha, ale především ekonomický efekt plodiny v rámci celého provozu.

Ve specializaci vnitřního provozu lze dosáhnout v rodinných zemědělských zá-

vodech daleko lepších výsledků. Tak např. ve všech těchto závodech se chová řada různých druhů zvířat, přičemž ale počet každého druhu je nedostatečný, aby bylo možno uvažovat o nějaké racionalizaci. To má značný význam i z mezinárodního hlediska (autor má na mysli možnost konkurence NSR v rámci EHS), neboť v NSR převážný počet dojnic je chován v malých stádech (např. do 10 kusů), zatímco v sousedních státech (Holandsko, Dánsko) je tento poměr právě opačný. V Holandsku činí podíl stád nad 10 kusů v celkovém počtu krav 58,3 %, v Dánsku 60,0 %, v NSR jen 18 %. Také v ostatních chovech — u prasat a drůbeže — převládají v NSR malovýrobní podmínky. To má samozřejmě vliv na pracovní i celkové náklady vyrobené produkce.

Místo chovu různých druhů hospodářských zvířat se doporučuje postupná specializace jen na chov jednoho druhu. Přitom ovšem už nepostačí specializace např. jen na chov skotu. Specializace musí být hlubší, např. jen odchov mladého skotu, skotu na žír, jen výkrm prasat apod. Specializace na výkrm prasat se doporučuje především závodům s malou plochou luk a pastvin, ale s intenzivní výrobou obilovin a cukrovky. Tyto podmínky jsou též vhodné pro specializaci chovu skotu na žír.

Ekonomické výsledky takového přeorganizování se uvádějí na příkladě 28 ha zemědělského závodu, řepařsko-obilnářského zaměření. Sledují se údaje za poslední tři roky.

I. Hektarové výnosy zemědělského závodu — modelu (v q/ha)

	1955/1956	1956/1957	1957/1958	tříletý obecní průměr
obiloviny	28	27	33	34
brambory	86	164	212	200
cukrovka	179	186	357	280

V tabulce I se sledují hektarové výnosy. Vzájemný poměr osevních ploch (tab. II) a organizace uvedeného 28 ha zemědělského závodu — modelu vyžadují určitého zjednodušení (a tím i zásahu do mechanizace). Z důležitých plodin se pěstují (jako většinou v celém obvodu obce)

obiloviny a cukrovka. Brambory a krmná řepa mají malé plochy, které s ohledem na nízké hektarové výnosy, nemohou být pro zemědělský závod výhodné. Na vývoji stavů hospodářských zvířat (tab. III) se projevuje správná tendence. Stav dojnic byl v důsledku snahy o do-

II. Poměr osevních ploch zemědělského závodu — modelu (v % zemědělské půdy)

	1955/1956	1956/1957	1957/1958	plocha v ha
obiloviny	62	60	65	18,0
brambory	2	2	1	0,5
cukrovka	21	23	19	5,0
krmná řepa	—	1	1	0,5
okopaniny	24	26	21	6,0
louky	8	7	7	2,0
trvalé louky	5	5	6	2,0

III. Stavy hospodářských zvířat a dojivost

	jednotka	1955/1956	1956/1957	1957/1958
koně (pracovní)	ks	4	4	4
dojnice	ks	7	3	2
mladý skot	ks	13	10	8
skot na žir	ks	—	—	6
hustota	ve velkých dobytčích jednotkách na 100 ha	69,6	50,6	59,5
průměrná roční dojivost	kg	3569	3052	3110

sažení stáda bez Tbc snížen. Stav mladého skotu byl zachován poměrně vysoký a závod se zabýval v poslední době výkrmem mladých kusů na žir. To je pro tento závod, kde je průměrná dojivost poměrně nízká, velmi výhodné.

Případnou změnou v osevním postupu nelze zlepšovat hospodárnost provozu, aniž bychom současně nepřeoranizovali též hospodářství vnitřní. Tak např. chov prasat při tak malé výrobě brambor, která vyžaduje vysokých pracovních nákladů, nemůže být rentabilní. Nebyl by pravděpodobně rentabilní ani tehdy, kdyby se zlevnil dokupováním krmiv ve větším množství (odběr ve velkém). Proto se doporučuje vzdát se chovu prasat i pěstování brambor.

V produkci mléka (při roční dojivosti 3000—3500 kg na kus) a při nynějších vysokých nákladech nelze očekávat rovněž kladný výsledek, ani při určitém zvýšení dojivosti. Také stádo 5 až 8 dojnic je příliš malé, aby se dala uplatnit různá úsporná opatření, zejména s ohledem na pracovní náklady. To ovšem neznamená, že by závod měl hospodařit bez dobytka

a také jednostranně řízený osevní postup by znamenal v několika letech těžké ztráty. I přes počáteční výsledky se takový postup nedoporučuje. Doporučuje se však např. výkrm mladého skotu na žir, přičemž by se dokupovala zvířata o váze 200 až 250 kg a opět by se prodávala po 6 až 7 měsících ve váze 400 až 450 kg. Takový způsob výkrmu je výhodný pro závod s pracovními špičkami (obilí, cukrovka) a pro možnost dosáhnout příznivé ceny na jaře za vykrmený skot.

Předpokládá se, že příslušná krmiva (sušené seno, silážované seno, chrást a sušené řízky), při poměrně malém doplnění ječmenem a sójovým šrotem, postačí přes zimu na výkrm 24 kusů. Denní krmná dávka v období výkrmu od 200 do 400 kg je uvedena v tabulce IV. Dávka je plnohodnotná a postačí na denní přírůstek jednoho kg. Také organizaci práce lze při 24 kusovém stádu upravit tak, aby v průměru v celém období výkrmu připadalo na kus celkem 38 hodin (krmení včetně ostatních stájových prací). Při adaptovaném volném ustájení lze počet pracovních hodin snížit celkem až na 22 hodin na kus.

IV. Průměrná denní krmná dávka — skot na žír (výkrm od 200 do 400 kg)

	kg	g stravitelných bílkovin	škrobové jednotky
ječmen	0,2	16	142
sójový šrot	0,4	168	301
sušené řízky	2,0	92	1046
silážovaný chrást	22,5	338	2000
seno-siláž	6,0	107	552
seno - sušené	2,0	80	624

Přechod ke specializaci lze realizovat. Prostory pro další dobytek lze levně adaptovat (např. stodola atd.). Určitý finanční základ by se získal z prodeje dojníc, odprodeje prasat, příp. strojů a nářadí na pěstování brambor. Zbytek by se kryl úvěrem. Těžší krok bude již k plné mechanizaci, což vyžaduje již větších finančních prostředků. Předpokládá se, že závod má již traktor o výkonu 25 k.

Hlavním zdrojem finančních prostředků k mechanizaci má být prodej koní, neboť jejich počet musí být snížen na minimum. Rozvoj mechanizace je ovšem reálný až po zavedení zjednodušení v rost-

linné i živočišné výrobě. Vhodná doba je tak jeden nebo dva roky po zahájení racionalizačních snah. V dalších letech možno uvažovat — ve spolupráci s dalším rolníkem — o zakoupení obilního kombajnu (s pětistopou lištou), aby se odstranily pracovní špičky. Jako další investice přichází v úvahu i řepný kombajn, který by si závod opatřil ve spoluvlastnictví s dvěma jinými rolníky. V průběhu dalších let by se pak doplňoval strojový park moderními stroji.

(Agrarwirtschaft, č. 5/1959).

Ši

Podepsáno k tisku dne 8. září 1959

PŘÍŠTÍ ČÍSLO ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY

bude obsahovat dvě zajímavé práce. První je příspěvek J. V r a n ě h o z Ekonomického ústavu ČSAV a V l. V á c h y z Vysoké školy ekonomické nazvaný:

„K OTÁZCE POČTU A STRUKTURY PRACOVNÍCH SIL V ČS. ZEMĚDĚLSTVÍ“

Autoři práce docházejí k závěru, že nelze hovořit o absolutním nedostatku pracovních sil v našem zemědělství, ale že se jejich nedostatek projevuje především z hlediska jejich územního rozložení, jako je tomu např. v některých částech českého pohraničí, a že různá potřeba pracovníků se jeví u jednotlivých sektorů.

V druhé práci uvádí inž. Ludvík P a r f u s některé poznámky

„K EKONOMICKÉMU HODNOCENÍ MELIORACÍ“

Autor, jako jeden z mála pracovníků, se ve své diplomové práci nejprve zabývá předpoklady, které je třeba vytvořit pro ekonomické hodnocení meliorací. Jsou to jednotná rámcová metodika, statistická šetření a odborné kádry. Pak přechází k vlastnímu ekonomickému hodnocení meliorací v kapitalistickém Československu a zabývá se některými hledisky a požadavky na ekonomické hodnocení meliorací v socialistickém hospodářství. Dále pak rozebírá jednotlivá kritéria, podrobně člení ekonomickou efektivnost meliorací a konečně uvádí metodiku výpočtu rentability meliorací, vlivu meliorací na intenzitu a produktivitu práce.

Nezapomeňte si zajistit

PŘEHLED ZEMĚDĚLSKÉ LITERATURY

(ZAHRANIČNÍ I DOMÁCÍ)

Soustavně informuje o všech důležitých pokrocích v zemědělské vědě, v živočišné a rostlinné výrobě a poskytuje přehled o zahraniční i domácí literatuře, týkající se zemědělství, zemědělské vědy i základních a pomocných věd. V každém čísle přináší více než 1000 dokumentačních záznamů ze světové literatury časopisecké i knižní, tedy v celém rozsahu asi 13 000 stručných referátů o člancích a knihách, týkajících se zemědělství. Kromě toho časopis má pravidelnou čtyřstránkovou přílohu „Výběr československé zemědělské literatury“ a občas přináší i přehledy literatury, týkající se aktuálních problémů nebo úkolů a souborné referáty o tématech zajímavějších, náš výzkum, a důležitých pro naše socialistické zemědělství.

Přehled zemědělské literatury slouží vědeckým a výzkumným pracovníkům, zemědělským odborníkům, profesorům a studentům zemědělských škol, knihovníkům i ostatním zájemcům, kteří ke své práci a k plnění svých úkolů potřebují široký rozhled po knižní i časopisecké literatuře doma i v zahraničí.

Přehled zemědělské literatury vychází 12krát za rok, má 144 stran a celoroční předplatné činí Kčs 240,-.

Objednávky zasílejte na adresu:

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

propagace - vydavatelství

Praha 12, Slezská 7

PŘÍLOHA SBORNÍKU ČSAZV – ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

POSTUP ZDRUŽSTEVŇOVÁNÍ

České kraje

Ukazatel	Stav k 31. VII. 1959	Přírůstek od počátku roku (saldo)	Stupeň zdrůžstev- nění
Počet JZD se společným hospodařením (III-IV)	9 844	103	85,0 ²⁾
Výměra zemědělské půdy v ha ¹⁾	2,929 153	127 064	82,2 ³⁾
Výměra orné půdy v ha ¹⁾	2,293 279	93 352	84,6 ³⁾
Počet sdružených závodů	384 357	25 196	41,1 ⁴⁾

Slovensko

Počet JZD se spol. hospodařením (III-IV)	2 587	188	73,8 ²⁾
Výměra zemědělské půdy v ha ¹⁾	1,654 011	166 482	68,4 ³⁾
Výměra orné půdy v ha ¹⁾	1,126 146	108 190	72,8 ³⁾
Počet sdružených závodů	267 779	34 085	44,4 ⁴⁾

Č S R

Počet JZD se spol. hospodařením (III-IV)	12 431	291	82,4 ²⁾
Výměra zemědělské půdy v ha ¹⁾	4,583 164	293 546	76,6 ³⁾
Výměra orné půdy v ha ¹⁾	3,419 425	201 542	80,3 ³⁾
Počet sdružených závodů	652 136	59 281	42,4 ⁴⁾

Ukazatel	České kraje	Slovensko	ČSR
Od počátku roku			
založeno nových JZD se společným hospodařením	131	192	323
vstoupilo zemědělských závodů do nových JZD se společným hospodařením	3 599	16 445	20 044
zemědělská půda nově se uvořivších JZD se společným hospodařením (v ha)	18 291	82 433	100 724
Stupeň socializace zemědělské půdy ⁵⁾	86,0	72,4	80,8

¹⁾ včetně záhumenků; ²⁾ podíl počtu obcí s JZD z celkového počtu obcí; ³⁾ podíl výměry půdy JZD z půdy JZD a jednotlivě hospodařících rolníků; ⁴⁾ podíl počtu závodů sdružených v JZD z počtu závodů v JZD a JHR; ⁵⁾ podíl výměry zemědělské půdy socialistických zemědělských závodů (státní statky, ostatní statky ústředních úřadů, JZD se společným hospodařením vč. záhumenků, půda národních výborů) z celkové výměry zemědělské půdy (bez půdy nepatřící k zemědělským závodům). Půda JZD a státních statků podle výkaznictví, ostatní ze soupisu ploch kultur. Pramen: Výkaznictví JZD, státních statků a ÚSG a K „Soupis ploch kultur“.

ZEMĚDĚLSKÉ INVESTICE V ROCE 1958

Ukazatel		ČSR			Slovensko		
		investice celkem	z toho		investice celkem	z toho	
			stavebně montážní	strojní		stavebně montážní	strojní
investice do zemědělství celkem v 1000 Kčs		5,465 967	3,790 701	1,675 196	1,760 576	1,298 674	461 902
% splnění plánu		98,0	95,5	103,9	99,3	97,3	95,4
z toho	investice státní v 1000 Kčs	1,925 691	740 146	1,185 545	593 310	263 745	329 765
	% splnění plánu	97,3	101,1	95,1	95,8	105,3	89,4
	investice JZD v %	64,8	80,5	29,2	66,3	79,7	28,6
	% splnění plánu	98,3	94,3	133,8	97,3	95,4	114,6
podíl investic do zemědělství z celkových investic do nár. hospod.		17,1	19,1	13,8	18,9	20,1	16,2
index investic do zemědělství 57 = 100		118,0	121,3	111,3	125,2	130,8	111,8
investice JZD v 1000 Kčs		3,540 276	3,050 625	489 651	1,167 066	1,034 929	132 137
z toho svépomocí		2,716 422	2,716 422	—	895 439	895 439	—
index investic JZD 1957 = 100		131,2	128,8	148,7	145,7	143,7	162,9
na 1 ha zemědělské půdy připadá investic	zemědělství celkem	751	521	230	643	474	169
	státních statků	690	389	301	889	596	293
	JZD	963	830	133	912	809	103
na 1 ha zem. půdy JZD připadá investic JZD + STS		1 195	871	324	1 101	845	256

Plnění plánu investiční výstavby JZD od 1. I. — 30. VI. 1959 v 1000 Kčs

	Investice JZD celkem			% plnění plánu investic celkem	z toho stavební		ze staveb. montáž. - meliorace		stroje a zařízení	
	skutečnost k 30. VI.				skutečnost	% plnění plánu	skutečnost	% plnění plánu	skutečnost	% plnění plánu
	celkem	z toho								
		svépomocí ¹⁾	nová JZD							
ČSR	2,010 806	1,445 904	85 174	50,4	1,643 673	49,9	84 726	42,4	367 133	52,7
Čes. kraje	1,328 293	935 531	45 184	50,7	1,055 838	49,5	51 225	40,1	272 455	55,8
Slov.	682 513	510 373	39 990	49,8	587 835	50,6	33 501	46,4	94 678	45,3

¹⁾ včetně přímých dodávek.

Poznámka: V přehledu jsou uvedeny jen investice závodů řízených ministerstvem zemědělství (přímo i prostřednictvím národních výborů) bez závodů jednotlivě hospodařících rolníků; nejsou zde uvedeny zemědělské investice závodů řízených jinými resorty.
Pramen: Výkaznictví ministerstva zemědělství.

POČETNÍ STAVY HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT KE DNI 1. VII. 1959

Č S R

Druh	Země- dělství celkem	Z toho					
		státní statky	ostatní statky ústředních úřadů	JZD se společným hospodařením		jednotlivě hospoda- řící rolníci	ostatní
				společný chov	záhu- menky		
skot celkem	4,294 470	468 392	69 893	2,365 120	430 310	901 703	59 052
z toho krávy	2,080 559	194 983	28 964	964 165	365 966	509 347	17 134
prasata celkem	5,358 343	634 278	153 355	2,776 885	783 820	766 736	243 269
z toho							
prasnice							
chovné	504 362	66 109	9 930	345 053	13 297	67 361	2 612
prasnice							
jednorázové	91 536	13 109	1 061	68 387	2 903	5 584	492
ovce	1,049 405	244 963	31 018	423 781	113 906	209 989	25 748

z toho Slovensko

skot celkem	1,327 436	109 366	20 393	570 913	158 387	442 579	25 798
z toho krávy	645 956	45 094	8 495	207 951	122 695	250 158	11 563
prasata celkem	2,079 925	217 937	63 328	854 798	384 551	422 827	136 484
z toho							
prasnice							
chovné	183 541	20 869	5 286	107 237	12 413	35 501	2 235
prasnice							
jednorázové	34 522	4 419	635	24 320	2 193	2 535	420
ovce	704 902	94 406	18 896	343 791	65 287	168 861	13 688

Pramen: soupis Státního úřadu statistického k 1. VII. 1959.

UŽITKOVOST HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT ZA I. POLOLETÍ 1959

a) přípoustění, porodnost, brakování krav

Č S R

Sektor	Přípustěno krav a jalovic		Narodilo se telat		Vybrakováno krav	
	celkem	z toho insemi- nováno	celkem	na 100 krav ¹⁾	celkem	% ze stavu krav
zemědělství celkem	982 644	837 081	855 393	41,3	166 457	8,0
státní statky	112 973		89 224	47,3	21 259	11,3
ostatní statky ústředních úřadů	15 830		13 889	49,9	3 592	12,9
JZD se společným hospodařením	493 353		405 336	44,3	79 846	8,7

z toho Slovensko

zemědělství celkem	293 567	226 700	255 595	39,9	49 304	7,7
státní statky	27 197		21 140	49,0	4 212	9,8
ostatní statky ústředních úřadů	4 679		4 354	52,6	974	11,8
JZD se společným hospodařením	118 400		90 469	49,9	16 555	9,1

b) porodnost prasnic ²⁾

Sektor	ČSR			České kraje			Slovensko		
	narozeno selat								
	celkem	na 1 vrh		celkem	na 1 vrh		celkem	na 1 vrh	
naro- zeno		odcho- váno	naro- zeno		odcho- váno	naro- zeno		odcho- váno	
zemědělství celkem	2,653 385	7,8	7,1	1,769 912	8,0	7,3	883 573	7,4	6,8
státní statky	370 088	7,4	6,8	245 903	7,5	7,1	124 185	7,3	6,9
ostatní statky									
ústřed. úřadů	63 574	7,7	7,1	32 109	8,4	7,7	31 465	7,1	6,5
JZD se společ. hospodařením	1,714 840	7,7	7,0	1,252 796	7,9	7,2	462 044	7,3	6,5

Poznámky: ¹⁾ propočítáno na průměrné stavy během pololetí; ²⁾ bez prasnic jednorázových.

Pramen: Výkaznictví.

VÝROBA MASA, MLÉKA, VAJEC A VLNY ZA I. POLOLETÍ 1959 ¹⁾

a) jatečných zvířat v tunách živé váhy

Č S R

Sektor	Výroba jatečných			Na 1 ha zemědělské (orné půdy) v kg živé váhy ²⁾	
	skotu	telat	prasat, včetně domácích porážek	skotu, včetně telat	prasat
zemědělství celkem	146 121	15 761	280 045	22,3	54,7
státní statky	20 529	846	30 074	21,6	40,6
ostatní statky					
ústředních úřadů	5 179	204	10 840	28,3	98,3
JZD se společným hospodařením ³⁾	70 483	7 190	77 079	20,0	44,5

z toho Slovensko

zemědělství celkem	41 753	3 336	96 398	16,5	55,2
státní statky	4 606	169	8 919	21,5	51,3
ostatní statky					
ústředních úřadů	1 429	56	2 795	24,2	80,7
JZD se společným hospodařením ³⁾	17 201	564	21 497	13,5	42,7

b) výroba mléka, vajec a vlny

Č S R

Sektor	Výroba mléka			Výroba vajec			Výroba vlny (g)
	celkem (1000 litrů)	na 1 krávu denně (litrů)	na 1 ha zemědělské půdy ²⁾	celkem (1000 kusů)	na 1 slepici (kusů)	na 1 ha orné půdy ²⁾	
zemědělství celkem	1,750 787	4,7	240,5	1,428 820	66,0	279,1	18 061
státní statky	193 467	5,7	195,4	39 357	79,2	53,1	3 430
ostatní statky							
ústřed. úřadů	39 764	7,9	209,4	7 847	85,2	71,2	532
JZD se spol. hospodařením ³⁾	734 839	4,4	236,3	309 403	66,6	232,0	7 719

z toho Slovensko

zemědělství celkem	531 560	4,6	194,2	356 020	57,0	203,7	13 774
státní statky	55 310	7,1	248,4	7 734	74,0	44,5	1 863
ostatní statky							
ústřed. úřadů	13 315	8,9	216,6	1 621	78,6	46,8	383
JZD se společ. hospodařením ³⁾	159 257	4,8	159,5	62 016	57,0	154,5	10 298

Poznámky: ¹⁾ kromě toho bylo z dokrmů ministerstva potravinářského průmyslu vyskládáno 12.227 tun živé váhy jatečného skotu, z toho na Slovensku 2766 tun. — ²⁾ Propočít na 1 ha půdy učiněn na průměrnou půdu z výkaznictví (u sektorů) a ze soupisu (za zemědělství) celkem. — ³⁾ Bez záhumenků.

VÝKUP ŽIVOČIŠNÝCH VÝROBKŮ ZA I. POLOLETÍ 1959

a) zemědělství celkem

Č S R

	Jatečný			Mléko (1000 litrů)	Vejce (1000 kusů)
	skot	telata	prasata		
vykoup. v t ž. v.	146 121	15 761	147 238	1,084 883	944 967
% ročního plánu	46,3	44,4	48,8	41,0	56,1
index I. pololetí 1958 = 100	99,0	83,7	91,3	102,8	103,3

z toho Slovensko

vykoup. v t ž. v.	41 753	3 336	47 783	215 572	230 858
% ročního plánu	48,6	46,1	48,9	42,1	52,9
index I. pololetí 1958 = 100	100,3	74,5	94,1	110,9	109,9

b) podle sektorů (v tunách živé váhy, 1.000 litrech, 1.000 kusech)

Výrobek	I. pololetí 1959						
	celkem	státní statky		JZD se spol. hosp.		ostatní	
		celkem	% tržnosti	celkem	% tržnosti	celkem	% tržnosti
jatečný skot	146 121	20 529	100,0	70 483	100,0	37 703	100,0
jatečná telata	15 761	846	100,0	7 190	100,0	7 521	100,0
jatečná prasata	147 238	30 074	100,0	70 077	98,7	30 247	18,7
mléko	1,084 883	10 412	77,2	552 226	75,1	352 522	45,0
vejce ²⁾	944 967	36 260	92,1	334 710	108,2 ³⁾	568 143	53,0

z toho Slovensko

jatečný skot	41 753	4 606	100,0	17 201	100,0	15 751	100,0
jatečná telata	3 336	169	100,0	564	100,0	2 547	100,0
jatečná prasata	47 783	8 919	100,0	21 345	99,3	14 724	23,3
mléko	215 752	43 018	77,8	100 833	63,3	61 828	20,4
vejce	230 858	6 980	90,3	50 454	81,4	172 133	60,5

Pramen: Výkaznictví.

Poznámky: ¹⁾ bez ostatních statků ústředních úřadů; ²⁾ bez násadových vajec; ³⁾ převýšení výroby dodávkou je způsobeno plněním družstevních dodávek ze záhumenek.

Výrobek ¹⁾		Státní dodávky ²⁾		Státní výkup		Státní nákup		Smluvní výkrm
		celkem	z toho JZD se společným hospodařením	celkem	z toho státní statky	celkem	z toho JZD se společným hospodařením	
jatečný skot	a	74 741	52 651	25 708	20 529	14 790	3 321	14 511
	b	51,2	36,0	17,6	14,0	10,1	2,3	9,9
jatečná telata	a	14 711	7 190	1 050	846	—	—	—
	b	93,3	45,6	6,7	5,4	—	—	—
jatečná prasata	a	63 086	48 736	40 914	30 074	3 614	574	26 767
	b	42,8	33,1	27,8	20,4	2,5	0,4	18,2
mléko	a	542 026	362 157	137 117	106 412	362 722	190 069	—
	b	50,0	33,4	12,6	9,8	33,4	17,5	—
vejce	a	453 837	204 044	42 114	36 260	449 016	130 666	—
	b	48,0	21,6	44,6	38,4	47,5	13,8	—

z toho Slovensko

jatečný skot	a	21 426	11 422	6 035	4 606	5 184	1 489	4 290
	b	51,3	27,4	14,5	11,0	12,4	3,6	10,3
jatečná telata	a	3 111	564	225	169	—	—	—
	b	93,3	16,9	6,7	5,1	—	—	—
jatečná prasata	a	19 855	14 104	11 714	8 919	1 520	212	7 029
	b	41,6	29,5	24,5	18,7	3,2	0,4	14,7
mléko	a	110 493	63 073	52 911	43 018	52 168	37 760	—
	b	51,3	29,3	24,5	20,0	24,2	17,5	—
vejce	a	136 010	37 202	8 271	6 980	86 577	13 252	—
	b	58,9	16,1	3,6	3,0	37,5	5,7	—

Poznámky: 1) a) = absolutně, b) = v % z celkového výkupu; 2) státní dodávky = povinné dodávky (JZD a JHR); státní výkup — jen u státních socialistických závodů; státní nákup — dodávky po splnění povinných dodávek (JZD a jednotlivě hospodařící rolníci).

Pramen: Výkaznictví.

NĚMECKÁ SPOLKOVÁ REPUBLIKA

Počet obyvatel v roce 1957 činil 51,80 mil. Na 1 km² 206 obyvatel. Podíl zemědělského obyvatelstva klesl ze 29 % v roce 1933 na 20 až 22 % z celkového počtu výtěžného obyvatelstva (23 079 tisíc).

Výměra zemědělské půdy činí 14 261 tisíc ha, z toho orná půda 8148 tisíc ha (57 % ze zemědělské půdy) louky a pastviny 5548 tisíc ha (38,8 % ze z. p.). Výměra lesní půdy činí 6,91 mil. ha. Na 1 obyvatele připadá 29 arů zemědělské půdy a 17 arů orné půdy (v ČSR 2krát více).

Struktura zemědělských závodů nad 0,5 ha veškeré půdy (Rok 1957)

Velikostní skupina	0,5—2 ha	2—5	5—10	10—20	20—50	50—100	Nad 100 ha
% závodů	29,9	26,7	20,1	13,4	7,7	1,5	0,7
% z veškeré půdy	3,0	8,2	13,2	17,4	21,4	8,9	27,9

14 506 velkostatků, tj. 0,7 % všech zemědělských závodů, vlastnilo 27,9 % veškeré půdy, kdežto 1,5 mil. drobných zemědělců od 0,5 do 10 ha vlastnilo 23,5 % veškeré půdy. — Pozemkovou reformou bylo rozděleno jen 159 714 ha půdy, tj. 2,5 % půdy nad 100 ha. Z toho bylo 90 781 ha (57 %) rozděleno mezi 78 027 drobných uchazečů. — V letech 1948—1955 zaniklo 116 000 usedlostí s výměrou do 10 ha půdy.

Plodina	Osevní plochy v 1000 ha			Podíl na orné půdě %	Hektarové výnosy v q		
	1934/38	1957	1958		1934/38	1957	1958
pšenice	1136	1153	1221	12,8	22,1	30,2	31,5
žito	1666	1483	1465	17,7	18,5	25,2	26,0
ječmen	809	851	872	8,5	21,0	27,1	28,7
oves	1405	951	905	10,9	20,2	25,8	25,1
cukrovka	116	269	259	2,9	327,2	—	411,2
brambory	1182	1135	1119	13,8	166,0	236,0	235,0

Sklizeň v 1000 t

Plodina	1934/38	1957	1958	na 1 obyv. kg
pšenice	2505	3487	3843	78
žito	3081	3735	3816	76
ječmen	1699	2310	2504	50
oves	2843	2452	2228	44
cukrovka	4118	8199	9039	179
brambory	19603	26756	26289	520

Spotřeba strojených hnojiv na 1 ha zemědělské
půdy v kg čistých živin

Živina	1938/39	1954/55	1955/56
N	23,6	31,7	33,1
P ₂ O ₅	28,3	36,3	33,6
K ₂ O	43,4	60,2	59,4
Celkem	95,3	128,2	126,1

Stavy hospodářského zvířectva v 1000 kusech

Druh	1935/38	1953	1956	1957	Na 100 obyvatel
koně	1 566	—	1 098	967	1,9
skot celkem	12 090	11 641	11 815	11 948	24
krávy	5 920	5 863	5 641	5 572	11
prasata	12 494	12 435	14 407	15 418	31
ovce	1 888	—	1 145	1 126	2,2

Hustota hospodářských zvířat na 100 ha

Rok	Skot	Ovce	Prasata
	na zemědělskou půdu		na ornou půdu
1935/38	84	12,9	148
1956	83	8,5	178
1957	84,6	7,9	190

Dokončení: Německá spolková republika

Průměrná roční dojivost 1 krávy v kg

1953	1954	1955	1956	1957
2865	2925	2941	3006	3060

Výroba mléka a másla v 1000 t

	1938	1953	1956	1957
mléko	14906	16740	17007	17263
máslo	238	288	301	311

Výroba živočišných výrobků na 100 ha z. p. v q

Hovězí	Vepřové v mrtvé váze	Skopové	Mléko	Vejce v 1000 ks
56,8	94,4	1,7	1210	75,6

Výroba některých výrobků na 1 obyvatele v kg v roce 1956

Mouka	Maso	Cukr surový	Máslo	Vajec kusů	Mléko
62,5	38,1	38,2	6,0	214	342

Průměrná roční spotřeba potravin na 1 obyvatele v kg v roce 1956

Jedlé tuky a oleje	Mléko a mléč- né výrobky	Cukr	Mouka a moučné výrobky	Brambory	Zelenina	Ovoce
25	170	27	96	158	40,9	72,8

Stupeň soběstačnosti v potravinách v r. 1955
Soběstačnost 100 % v mléce, v bramborách,
v masu (95 %), v chlebovém obilí 76 %,
v cukru 85 %, ve vejcích 65 %, v másle
90 %.

Mechanizace zemědělství

	31. XII. 1954	1. VII. 1957
počet traktorů na 1000 ha zem. p.	348 297 26,0	566 931 39,7
počet samovazů	7 758	-
počet závodů se stroj- ním dojením	75 316	-

Traktory podle velikostních skupin závodů v roce 1954

Do 5 ha zem. půdy	5—10	10—20	20—50	Nad 50 ha
39 162 11,2 %	81 754 23,4	111 371 32	90 008 25,8	26 002 7,6

Traktory podle tažné síly v Ks v roce 1954

Do 12 Ks	12—17	17—24	24—34	Nad 34 Ks
59 425 17 %	108 294 31,2	100 868 29	66 226 19	13 484 3,8

Vývoj výroby a příjmů v zemědělství

	1935—38	1951—52	1953—54	1956—57
výroba	100	118,3	126,5	131,6
tržby	100	121	137	140
náklady	100	130	138	160

Zadlužení zemědělství

V roce 1948 činilo zadlužení na 1 ha 180 RM, kdežto v roce 1958 již 1000 RM.
Produktivita práce stoupla v roce 1957 proti roku 1939 o 57 %.